

عالم ادب و
ادب و ادب

ИСМАЈЫЛ МУТЛУ

НӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР

АЗЕРБАЙДЖАН ДӨВЛӘТ НӘШРИЯТЫ

Бакы — 1994

ББК С (Түрк)2
И 78

Азәрбајчан түркчәсинә чевирәни *Таһирә Мухтарова*

Редактору *Елмира Фәјзуллајева*

Рәсәмә *Елкүн Сүлөјманов*

Исмајыл Мутлу.

И 78 Нәзрәти Әбу Бәкр.—Б.: Азәрнәшр, 1994. 151 сәһ.

И $\frac{4702060101-34}{M-651 (07)-94}$ 75-93

ББК С (Түрк)2

ISBN 5-552-01255-0

© Азәрнәшр, 1994

ӨН СӨЗ

Пејғәмбәримиздән сонра ислам дининин икинчи бөјүк шәхсијјәти һәзрәти Әбу Бәкрдир. О, пејғәмбәрликдән сонра ән бөјүк мәгам олан «Сиддигијјәт» мәгамынын әсасыны гојмушду. Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизә һәдсиз итаәт вә бағлылығы илә танынмышды. Онун мүбарәк ағзындан чыхан һәр кәлмәни тәрәддүдсүз гәбул едирди.

Пејғәмбәримиз өзүнү исламијјәтә һәср едәндә Мәккәдә јашајанларын һамысы Рәсулуллаһын әлејһинәјди. Фәгәт о бүтүн тәһлүкәләри гәбул едәрәк, мүсәлман олмагла шәрәфләнди. О күндән сонра исламын јайылмасы үчүн сәјлә чалышды. Онун сәјәсиндә чохлары мүсәлман олду.

Әбу Бәкр Чәнаби-һагг тәрәфиндән һичрәтдә Пејғәмбәримизин силаһдашы тәјин едилди. Беләчә «Икинин икинчиси» кими Гур'анда зикредилмә шәрәфини дә газанды. Һәзрәти Әбу Бәкр Рәсулуллаһа о дәрәчәдә бағлыды ки, һәтта она үз верә биләчәк бүтүн бәла вә мүсибәтләри өзүнә арзулајырды. Вүчудуну она сипәр етмишди. Һәр ан һәјатыны она фәда етмәјә һазыр иди.

Әбу Бәкр Аллаһ вә Рәсулу јолунда мә'нәви фәдакарлыглардан чәкинмәдији кими, һеч бир мадди фәдакарлыгдан да чәкинмирди. О, бүтүн сәрвәтини бу јолда хәрчләјәрәк фәдакарлыг вә сәдагәт тимсалы олду. Аллаһын вә Рәсулуллаһын рәғбәтини газанды. Сағлығында икән чәннәтлә мүждәләнди. Пејғәмбәримизин бөјүк илтифатыны газанды.

О, көзәл әхлагын бүтүн чәһәтләрини өзүндә топлајан ән бөјүк саһабиди. Иманда, ибадәтдә, мәрдликдә, бир сөзлә, бүтүн фәзиләтләрдә Пејғәмбәримиздән сонра кәлән илк инсанды.

Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизин гајынатасы, ән јахын јолдашы вә инсанлардан она ән чох бағлы оланыјды. Пејғәмбәримиз Мәккәдә оларкән сәһәр-ахшам ону зијарәт едәр, јанындан әл чәкмәз, көрмәк истәдији ишләр барәдә онула мәсләһәтләшәрди. Онү көрүнчә бүтүн гајғылары

јаддан чыхар, кимсәјә сөјләмәдикләрини она сөјләр, сир-
рини она ачарды.

Әбу Бәкр кәлән кими Пејғәмбәримиз анчаг онунла да-
нышарды. Һәзрәти Әбу Бәкрин кимсә тәрәфиндән инчи-
дилмәсинә, һөрмәтсиз таршыланмасына дөзә билмирди,
белә адам мүтләг чәзаландырыларды.

Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкрин бу мүнәсибәтләри
һичрәт вә дава вахтлары, ән тәһлүкәли анларда белә да-
вам етди. Буна көрә дә Рәсулуллаһын фәзиләтләриндән,
онун камал вә елминдән ән чох фәјдаланан һәзрәти Әбу
Бәкр олду.

Әбу Бәкр Пејғәмбәримиздән сонра онун хәлифәси олду.
Мүсәлманлары бөлүнмәкдән вә парчаланмагдан гуртарды.
Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра мејдана чыхан јаланчы
пејғәмбәрләрлә, диндән дөнәнләрлә мүбаризә едәрәк он-
лары мәглүб етди. Ислам һәгигәтләринин ашкарланмасын-
да әлиндән кәләни әсиркәмәди. Минләрчә инсанын мүсәл-
ман олмасына көмәк етди.

Бу күн мәнсуб олмагла шүкр етдијимиз динимизә бу чүр
хидмәтләри олан, Пејғәмбәримизин ән јахын силаһдашы
олмагла шәрәфләнән бу бөјүк шәхсијјәти јахындан таны-
маг үчүн онун өмүр јолуну өјрәнмәјимиз һамымыз үчүн
фәјдалы оларды.

Әкәр буна наил олсаг өзүмүзү бәхтијар һесаб едәрик.

Исмајыл Мутлу

БИРИНЧИ ҲИССӘ

Ҳазрати Әбу Бәкр
Мәккә дөврүндә

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР: ИСЛАМДАН ӨНЧӘ

Һәзрәти Исаның пәйғәмбәрлиги дөврүндән әсрләр кечмишди. Јарадычысыны унудан инсанлар дашдан, тахтадан, бә'зән дә хәмирдән дүзәлтдикләри бүтләрә ситајиш едирдиләр. Төвһид еви Кә'бәдә бөјүклү-кичикли 360 бүт варды. Һәр јердә әхлагсызлыг һөкм сүрүрдү: су јеринә шәраб ичилирди. Һагг гүввәтлинин тәрәфиндәјди, гүввәтли зәифи әзирди. Гадын алыныб-сатылан бир әшјаја чеврилмишди, гыз ушаглары дири-дири торпаға басдырылырды.

Белә бир дөврдә јашајан вә мәнсуб олдуғлары чәмиј-јәтдә сыхылан ики дост варды: Пәйғәмбәримиз Әлејһиссәламү Вәссәлам вә һәзрәти Әбу Бәкр. Бу ики сәмиһи дост тез-тез көрүшүрдү. Һәзрәти Әбу Бәкр Пәйғәмбәримизлә олдуғу заман өзүнү хошбәхт һисс едир, онула сөһбәт етмәкдән дојмур, она күвәнирди. Һара, һансы иш далынча кетсә, Мәккәјә гајыдаркән илк зијарәт едиб кәлмә кәсди-ји адам һәзрәти Мәһәммәд олурду.

Һәзрәти Әбу Бәкр Пәйғәмбәримиздән ики јаш кичикди. Рәсулуллаһла бир көкдән иди. Бабасынын ады Әбу Куһафә, анасынын ады исә Үммү-һаур Сәлма бинти Саһрди. Ушаглары галмадығы үчүн анасы јени доғулачаг ушаға Әбдүлкә'бә (Кә'бәнин гулу) адыны гојмағы вә ону Кә'бәнин гисмәтинә вермәји тәт етмишди. Һәзрәти Әбу Бәкр доғулан кими, она Әбдүлкә'бә ады верилди. Соңра да Кә'бәјә јолланараг, «Еј Аллаһым, бу чочуг сәнин өлүмүн чәнкиндән алдығындыр. Ону мәнә бағышла» дејә дуа етди. Бир аз бөјүтдүкдән соңра она Атик адыны верди.

Һәзрәти Әбу Бәкр дашдан, ағачдан дүзәлдилән бүтләрин илаһи олмадығына инаныр, ваһид јарадычынын варлығыны дүшүнүрдү. Пәйғәмбәримизлә сөһбәтләринин мөвзусу да елә бу олурду.

Чаһиллик дөврүндә, Пәйғәмбәримиздән башга, һәзрәти Ибраһимин Төвһид дини үзрә ибадәт едәнләр дә вар иди. Бунлардан бири дә Кусс ибн Саидә иди. Кусс Аллаһын

варлыгына вә бирлијинә, өлдүкдән сонра дирилмәјә инанырды. Әрәбләрин бөјүкләриндән, шаирләриндән вә хәтибләриндәнди.

Бир күн бу бәхтијар инсан Пејғәмбәримизин вә һәзрәти Әбу Бәкрин дә олдуғу бөјүк бир гәләбәликдә хитабәт етмишди. Бу хитабәсиндә сон пејғәмбәрин көндәрилмәсинин јахынлашдығыны көстәрмиш вә демишди: «Еј инсанлар, кәлиiniz, динләјиниз, ибрәт алыңыз. Јашајан өлүр, өлән фәна олур. Јағмур јағар, отлар битәр; чочуглар доғулар, аналарынын вә аталарынын јерини тутар. Вахт кәләр һамысы өлүб кедәр. Һәјат өз ахары илә давам едәр. Һәр шеј дәјишәр. Гулаг асын, диггәт кәсилин; көјдән хәбәр, јердән ибрәт алыначағ шејләр вар. Јер үзү бөјүк бир диван, көј үзү јүксәк бир вәтән; улдузлар ахыр, дәнизләр дурур. Кәлән галмаз, кедән кәлмәз. Әчәба, кетдикләри јердән мәмнун олдуғлары үчүнмү галырлар? Јохса орада галыб ујујурлар? Анд ичирәм ки, Аллаһ гатында бир дин вардыр. О дин мәнәуб олдуғумуз диндән даһа мүгәддәсдир. Аллаһын көндәрәчәји бир пејғәмбәр вардыр ки, кәлиши чох јахындыр. Кәлкәси башымызын үстүндәдир. Она иман кәтирән һәр кәс хошбәхтдир. Јазыглар олсун она үсјән едән бәдбәхтләрә! Јазыглар олсун өмүрләри гәфләтдә кечән үммәтләрә!

Еј инсанлар! Һаны бабалар, дәдәләр, аталар? Һардады әчдадын? Һаны о сүслү сарајлар вә мәрмәр биначлар јүксәлән Ад вә Сәмуд кәһинләри? Һаны дунјаја мејдан охујарағ «Мән сизин бөјүк рәббиниз дејиләмми?»—дејән Фиравунла Нәмруд? Онлар вар-дәвләтинә, гүввәт вә гүд-рәтләринә көрә сиздән даһа үстүндүрләр. Нә олдулар? Јер онлары өз дәјирманында үјүтдү, тоз едиб дағытды. Сүмүкләри белә чүрүјүб мәһв олду. Евләри јыхылыб изсиз галды. Јерләриндә, јурдларында инди бајғушлар ұлајыр. Онлар кими гәфләтә ујмајын! Онларыи јолујла кетмәјин. Һәр шеј фанидир. Әбәди олан анчағ Аллаһдыр. О тәкдир, ортағы вә бәнзәри јохдур. Ибадәт едиләчәк Одур, доғмамыш вә доғурмамышдыр. Өтүб-кечәнләрдә бизә ибрәт олачағ шејләр чохдур: «Өлүм бир ирмагдыр. Кирәчәк јерләри чох, амма чыхачағ јери јохдур. Бөјүк-кичик һамы көчүб кедир. Кедән кери гајытмыр. Јәгин ки, сизин дә, мәним дә тәләјим әввәлкиләр кими олачағ».

Һәзрәти Әбу Бәкр бунлары динләдикчә мәмнун олур, о күнләрин тез кәлмәсини арзулајырды. Бу сөзләр онун гәл-бинә елә тә'сир етмишди ки, нечә илләр сонра Пејғәмбәримизин, «Кусс иби Саидәнин бир заманлар Сукү Указда,

бир дэвэ үзәриндэ, «Јашајан өлүр, өлән фәна олур, олачага исә чарә олмур!—дејә сөјләдикләри һеч заман хатиримдән чыхмаз. О бир хејли сөз сөјләмишди. һамысы хатиримдә чәтин ки, ғалмыш олсун!»—дејәркән һәзрәти Әбу Бәкр «Ја Рәсулуллаһ, Күсс иби Саидәнин о күн сөјләдији бүтүн сөзләрин һамысы хатиримдәдир»,—дејәрәк бу мұрачәти башдан-ајағачан сөјләмишди.

Һәзрәти Әбу Бәкр учабојлу, ағбәнизли, зәиф бәдәнли, сәјрәк вә ағсаггаллы, чухур көзлү, чыхыг алынлы, кур вә сых сачлы бир адамды. Чәһиллик дөврүндә јашамасына бахмајараг, бир удум да олсун шәраб ичмәмишди. «Ички ичән намусуну да, мұрвәтини дә итирәр»,—дејәрди.

Һәзрәти Әбу Бәкр јүксәк әхлагыјла, доғручулуғу вә мәрдлији илә танынмышды. Халғ онун көрдүкләриндән вә билдикләриндән фајдаланмағ үчүн зијарәтинә кәләр, ән мұһүм ишләрини онунла мәсләһәтләшәрди. Ону севәр вә сәјәрды. Вердији мәсләһәтләрлә һамы разылашарды. Чүнки она инанырдылар. Буна көрә дә гүрәјшин ған даваларыны о дајандырарды.

Әбу Бәкр, јумшағ тәбиәтли вә мәрд адамыјды. Фағырлара, мүсибәтә дүшәнләрә јардым едәрди. Чох гонағпәрвәрди. Тичарәтлә мәшғул оларды. Адлы-санлы, танынмыш бир тачирди.

Пејғәмбәримиз ијirmi беш јашында икән Гүрәјш гәбиләсинин адамлары Шама көндәриләчәк бир карван һазырлајырлармыш. Бу карванда Мәккәнин адлы-санлы адамларындан һүвәјлидин гызы һәзрәти Хәдичә дә варды: һәм малларыны базара апармағ үчүн, һәм дә Пејғәмбәрә көмәк үчүн Шама кедирди.

Јоручу бир јолчулугдан сонра карван ахыр ки, Шама кәлиб чатды. Малы оланлар Бусра базарында мұнасиб јерләрдә дајандылар. Пејғәмбәримиз исә монастырын јакынлығындакы зейтун ағачынын алтында дајанмағы хаһиш етди.

Елә бу вахт монастырын раһиби Нәстүра пәнчәрәдән кәләнләрә тамаша едирди. Пејғәмбәримизин зейтун ағачынын алтына кәлдијини көрүчә һәјәчанланды. Бу адамын ким олдуғуну өјрәнмәк истәди. Һәзрәти Хәдичәнин, Пејғәмбәримизин хидмәтинә вердији Мејзәрәни әввәлләр дә бура кәлдији үчүн раһиб таныјырды. Адам көндәриб ону јанына чағыртдырды. Ағачын алтындакы шәхсин ким олдуғуну сорушду.

Мејзәрә: «Мәккәдә Гүрәјш гәбиләсиндәндир»,—деди.

Раһиб: «О ағачын алтына индијә гәдәр пејғәмбәрләрдән

башга бир кимсә еимәмишдир»—дедикдән сонра «сон пејғәмбәрнн «Инчил»дәки нишанәләриндән бирини сорушду:

— Көзләриндә гырмызылыг вармы?

— Бәли, көзләри гыпгырмызыдыр.

— О Пејғәмбәримиздир. Һәм дә Пејғәмбәрләримизин сонунчусудур. Каш ки, мән дә онун пејғәмбәр олдуғу заманы көрәјдим.

Һәзрәти Әбу Бәкр бу данышыгдан хәбәр тутду. Чох мәмнун олду. Ән җахын достунун һамынын марагла көзләдији сонунчу пејғәмбәрнн әламәтләрини дашымасына чох севинди.

Бу һадисәдән бир нечә ил кечмишди. Һәзрәти Әбу Бәкр јенә тичарәт мәгсәдилә Шама кетмишди. Бир күн рәјасында ајын көјдән Мәккәјә ендијинн, сонра бөлүнәрәк шәһәрнн бүтүн евләринә дағылдығыны, даһа сонра бирләшиб бүтөв һалда өз евинә кирдијини көрдү. Јухудан һөвләк ојанды. Алимләрдән Раһиб Баһирајын јанына кәлди. Јухусуну она данышды. Баһира сорушду:

— Һарадан кәлмисән?

— Мәккәдән.

— Орада кимләрдәнсән?

— Гүрејшдән.

— Нә ишлә мәшғулсан?

— Тичарәтлә.

— Аллаһ рәјаны доғру чыхарарса, гөвмдән бир пејғәмбәр кендәриләчәк. Сән дә сағлыгында онун вәзири, вәфатындан сонра хәлифәси олачагсан.

Һәзрәти Әбу Бәкр бу хәбәрдән чох севинди вә бу јухуну кизли сахлады. Сәбирсизликлә о күнләрин кәлмәсини көзләди.

Нәһајәт, көзләнилән күн кәлиб чатды. Чәнаби-һагг әзиз һәбибини пејғәмбәрликлә шәрәфләндирди. Һәзрәти Әбу Бәкр о күнләр Јәмәндә иди. Тичарәт үчүн кетмишди. Ихтијар бир алимнн евинә дүшмүшдү.

Раһиб: «Дејәсән, Мәккәдәнсән»—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр чавабында: «Бәли, Мәккәдәнәм!»—деди.

— Дејәсән, Гүрејшдәнсән?

— Бәли, Гүрејшдәнәм.

— Дејәсән, Тејм гәбиләсинә мәнсубсан?

— Бәли.

— Сәнин һаггында мәним өјрәнмәк истәдијим тәк бир шеј галды.

— **Нәдир о?**

— Гарныны ачмалысан.

— Нијәсини демәсән, ачмарам.

— Мән охудуғум китабларда Мәккәјә бир пејғәмбәр көндәриләчәјини, она бир кәнчлә бир гочанын гошулачағыны көрмүшәм. Кәнч чылғын вә күчлүдүр. Гоча исә бәјаз вә зәиф вүчүдлүдүр. Гарнынын бир тәрәфиндә нишанә вардыр. Гарныны мәнә көстәрсән, кизли галмыш әләмәтләрини тамамламыш олачагсан.

Һәзрәти Әбу Бәкр ев саһибинин марағына сон гојмаг үчүн гарныны ачды. Диггәтлә бахан раһиб бирдән һәјәчанла:

— Кә'бәнин **Рәббинә** анд олсун ки, сән о ихтијар гочасан,— деди.

Сонра да Пејғәмбәримиз һаггында сөјләдикләрини Рәсулуллаһа чатдырмагы рича етди.

Һәзрәти Әбу Бәкр раһибин сөзләриндән чох тә'сирләнмишди. Бунунла раһиб Нәстураның сөзләри, өнчә көрдүјү јуху вә Кусс ибн Саидәнин хитабы арасында охшарлыг көрдү. Сонунчу пејғәмбәрә иман етмәк үчүн мүнәзирди. Тәләсик Мәккәјә кетмәјә һазырлашды. Узун вә јоручу јолчулугдан сонра Мәккәјә чатды.

Һәзрәти Әбу Бәкр мүсәлман олур

Һәзрәти Әбу Бәкр Мәккәјә кәлдији заман, Пејғәмбәримиз һәлә ачыг-ашкар пејғәмбәрлијә башламамышды. Буна бахмајараг һәр јана хәбәр јәјылмышды.

Мүшрикләр бу хәбәрдән тәшвишә дүшмүшдүләр. Арада Әбу Бәкрин ады олмасајды, ону чохдан сусдуардылар, буна лазыми гәдәр гүввәләри дә варды. Анчаг Әбу Бәкрдән чәкиндикләри үчүн чәсарәт етмирдиләр.

Башда Әбу Чәјл вә Укбә ибн Әби Муајт олмагла мүшрикләр Әбу Бәкрин јанына кәлдиләр. Онун бу иши јолуна гојачағына инанырдылар.

Һәзрәти Әбу Бәкр онлары һәјәманла гаршылады. Озу Мәккәдә олмајанда чох шејләр баш вердијини һисс етмишди. Вахт итирмәдән сорушду:

— Мән Мәккәдә олмајанда нәләр баш вериб? Мүһүм бир хәбәр вармы?

Мушриклар дедилер:

— Еј Әбу Бәкр! Әбу Талибин җетими Мәһәммәд пәйғәмбәрлик иддиасына дүшүб. Бүтләримизә һәҗәрәтлә бахыр. Арада сән олмасајдын, көзләмәз, һагг-һесаб чәкәрдик. Сәнинн Җәмәндән кәлмәјини көзләјирдик. Артыг кәлдијин үчүн бу иши һәлл етмәлисән.

— Буну өзү сөјләјир?

— Бәли, өзү сөјләјир.

Һәзрәти Әбу Бәкр: «Демәк, өзү сөјләјир» — деди.

Һәҗәчаны даһа да артды. Демәк халгын «Мәһәммәдүл-Әминн адландырдығы ән җахын досту һәзрәти Мәһәммәд «Мән Аллаһын пәйғәмбәрнјәм», — дејирди.

Инсанлара җалан сөјләмәјән, Аллаһа җалан сөјләрдими? Мәкәр раһибләр әрәбләр арасындан бир пәйғәмбәр чыхачағыны хәбәр вермирдиләрми? Вахт итирмәмәли, тез кетмәли вә Рәсулуллаһа иман кәтирмәлијди.

Онун инди һарада олдуғуну сорушду. Һәзрәти Хәдичәнин евиндә олдуғуну өјрәнинчә, мушрикләри җола салыб, ораја тәләсди.

Ғапыны Пәйғәмбәримиз өзү ачды. Үзүндә тәбәссүм варды. Чүнки ән сәмили аркадашынын һагг вә һәгигәт гәбул едә биләчәк тәмиз бир фитрәтә саһиб олдуғуну билирди. Мүждә хәбәрини вермәк үчүн онун кәлмәсини көзләјирди. Һәзрәти Әбу Бәкр Пәйғәмбәримизи көрүнчә меһрибанлыгла сорушду:

— Еј Әбу Ғасым, — деди, — пәйғәмбәрлик иддиасында булуңдуғун, гөвмүндән ајрылдығын вә ата-бабаларымызын динини инкар етдијин доғрудурму?

Пәйғәмбәримиз ејни меһрибанлыгла чаваб верди:

— Еј Әбу Бәкр! Мән Аллаһын сәнә вә бүтүи инсанлара көндәрилмиш рәсулујам. Инсанлары бир тәк олан Аллаһа дә'вәт едирәм. Сән дә шәһадәт кәтир.

Һәзрәти Әбу Бәкр Пәйғәмбәримизин доғру сөјләдијинә әминди. Фәгәт марағландығы үчүн сорушду:

— Буна дәлилин нәдир?

— Җәмәндә көрүшдүјүн ихтијар.

— Мән Җәмәндә чохла ихтијарла көрүшдүм. Һансыны дејирсән?

— Данышығы сәнә фајдалы оланы.

— Буну сәнә ким хәбәр верди?

— Мәндән өнчә кәлән вәһј мәләји.

— Узат әлини. Шәһадәт кәтирирәм ки, Аллаһдан башга

илаһи јохдур. Јенә шәһадәт кәтирирәм ки, сән онун рәсу-
лусан.

Һәзрәти Әбу Бәкр беләчә Пејғәмбәримизә иман едән
илк адам олмаг бәхтијарлыгы газанды. Бу шәрәфи газан-
маг Рәсулullaһы чох севиндирди. Һәзрәти Аишәнин де-
дијинә көрә, Пејғәмбәримизни бундан чох севиндирән башга
бир һадисә олмамышды.

Һәзрәти Әбу Бәкрин тәрәддүд етмәдән мүсәлман олма-
сы онун өзү үчүн бөјүк бир фәзиләтди. Пејғәмбәримиз
һәдисләринин бириндә буну белә ифадә етмишди:

— Әбу Бәкрдән башга имана дә'вәт етдијим һәр кәс
бир тәрәддүд, бир чашгынлыг кечирди. Фәгәт она исламы
анлатдығым заман нә дурухду, нә дә тәрәддүд етди.

Һәзрәти Әбу Бәкрин Абдулкә'бә адыны Пејғәмбәримиз
«Абдуллаһ»ла дәјишдирди. Фәгәт о, адыјла дејил, ләгәбиј-
лә мәшһүр олду.

Һәзрәти Әбу Бәкр артыг өзүнү бүтүнлүклә ахтардығы
вә көзләдији илаһи керчәкликләрин ағушуна атды.

О, Рәсулullaһын јанындан ајрылмыр, јени кәлән вәһј-
ләри динләмәјә вә өјрәнмәјә чан атырды.

Әзәли вә әбәди һәгигәтләри гәлбинә долдурдугча гәрар
тута билмир, бунлары кәината һајгырмаг, бәјан етмәк ис-
тәјирди. Башгаларынын да бу илаһи фејз вә гуртулуша
чатмасы ешгијлә алышыб-јанырды.

Онун мүсәлман олмасыјла мүбһәм пәрдәләр јыртыл-
мыш, ислам нуру јаваш-јаваш Мәккә үфүгләриндәки га-
ранлыглары дағымтаға башламышды. Һәр күн јени-јени
адамлар илаһи нурун чазибәсинә гапылараг мүсәлман олур-
дулар. Мәккәлиләрин ирәли кәләнләриндән бир чоху һәз-
рәти Әбу Бәкрин вәситәсилә имана кәләрәк Саһабиләр ол-
магла шәрәфләнди. Бунлардан бә'зиләри һәлә һәјатда икән
чәһнәтлә мүждәләндиләр. Пејғәмбәримизни ән бөјүк јар-
дымчысы олдулар. Онун дә'вәтијлә мүсәлман олаилардан
бә'зиләри бунлардыр: Осман ибн Аффан, Талһа ибн Убеј-
дуллаһ, Сад ибн Әбу Ваггас, Зүбејир ибн Аввам, Абду-
рахман ибн Авф, Әбу Убејдә ибн Черраһ, Осман ибн Мазун,
Әбу Селеме, Еркам ибн Әбу Еркам, Халид ибн Саид, Убејдә
ибн Һариз, Һаббаб ибн Ерет, Билали Һабешли, һәзрәти Аишә.

КӨЛЭЛЭРИ ҺҮРРИЈӘТӘ ГОВУШДУРУР

Һәзрәти Әбу Бәкр бир тәрәфдән тәблиғатла мәшғул олур, диһәр тәрәфдән дә мүсәлман олдуғлары үчүн ағласығмаз ишкәнчәләрә мә'руз галан көләләри бөјүк мәбләғлә саһибләриндән сатын аларағ азад едирди.

Бир күн евә кедәркән Билали Һабешижә ишкәнчә верилдијини көрдү. Бүтүн ишкәнчәләрә бахмајарағ, һәзрәти Билал инанчындан дөнмәјәрәк «Аллаһ тәкдир, Аллаһ тәкдир»,—дејә һајгырырды. Һәзрәти Әбу Бәкр рәһмдил адамды. Буну көрүнчә көз јашларыны сахлаја билмәди. Јахынлашыб һәзрәти Билалын саһибни Үмејјәјә: «Аллаһдан горхмурсанмы? Нә вахтаман она ишкәнчә верәчәксән?»—деди. Үмејјә гәһгәһә чәкәрәк: «Онун инанчыны сән поздун. Гуртармағыны истәјирсәнсә, сатын ал, гуртар»,—деди. Һәзрәти Әбу Бәкр: «Мәним сәнин дининдән олан бир көләм вар. Бундан даһа күчлү, даһа гүввәтлидир. Кәл дәјишәк»,—деди. Үмејјә бу тәклифи гәбул етди. Беләчә Билалы ишкәнчәдән гуртаран һәзрәти Әбу Бәкр ону һүрријәтә говушдурду.

Һәзрәти Билал өзүнү сатын алыб азадлыға чыхаран һәзрәти Әбу Бәкрә тәшәккүр етдикдән сонра белә деди:

«Әкәр мәни Аллаһ ешгинә азад етмисинизсә, онда Аллаһ јолунда чалышмағым үчүн сәрбәст бурахын. Јох, әкәр мәни өзүнүзә хидмәтчи көтүрмәк үчүн етмисинизсә, чалышачағым јери мәнә көстәрин, кедим чалышым».

Һәзрәти Әбу Бәкр онун бу сөзүндән тә'сирләнди. Көз јашлары ичәрисиндә белә деди: «Мән сәни анчағ вә анчағ Аллаһ ризасы үчүн азад етдим. Аллаһ ризасы јолунда чалыш. Онун ризасыны газанан мәнә јетишәр».

Һәзрәти Әбу Бәкрин һәзрәти Билал кими сатын алыб һүрријәтә говушдурдуғу диһәр көләләрдән бә'зиләри бунлардыр: Билали Һабешинин анасы Һамаме, Әмир ибн Фүһејчә, Үммү Үбејс Әбу Фикейһе, Синнире, Нейдијә вә гызы Лүбејне.

Һәзрәти Әбу Бәкрин сәрвәтини беләчә хәрчләмәси ата-сы Әбу Куһафени нараһат едирди. Чүнки о, һәлә мүсәлман олмамышды.

Бир күн оғлуна деди: «Сән күчсүз вә зәиф көләләри сатын алырсан. Күчлү вә гүввәтлиләри алсан сәнин арханда дурарлар, дајағ оларлар...».

Һәзрәти Әбу Бәкр чавабында деди: «Ата, мән бунула онлардан фајдаланмағы дејил, Аллаһын рәһмни газанмағ истәјирәм».

Бу сөһбәтдән ашағыдакы сурә назил олду: «Ким Аллах јолунда хәрчләр, Аллахдан горхар вә Төвһид кәлмәсини тәсдиг едәрсә, биз ону Аллаһын разы олачағы ән дүзкүн јола һазырларыг».

РӘСУЛУЛЛАҢ НЕЧӘДИР?

Пејғәмбәримизин вә һәзрәти Әбу Бәкрин сә'ј вә гејрәти сәјәсиндә иман нуру күнбәжүн артырды. Дикәр мүсәлманлар да бу јолда әлләриндән кәләни әсиркәмирдиләр. Аркадашларынын да барышыға кәлмәси үчүн чалышырдылар.

Мүшрикләр дә бош дајанмырдылар. Иман мәш'әлини сөндүрмәк үчүн бүтүн күчләрини сәфәрбәр едирдиләр. Мүсәлманлары зүлм вә ишкәнчә алтында иним-иним инләдирдиләр. Саһабиләр дини вәзифәләрини сәрбәст шәкилдә јеринә јетирә билмирдиләр.

Буна көрә дә мүсәлманларын сакит бир јерә сығынмаг еһтијачлары варды. Буиун үчүн илк мүсәлманлардан олан Еркамын евини мүнәсиб һесаб етдиләр. Бу ев Сафа тәпәсинин шәргиндә, дар бир чөкәкдә јерләширди. Кириш-чыхыш үчүн әлверишлијди. Пејғәмбәримиз һәм мүшрикләрин ишкәнчәләриндән горунмаг, һәм дә ибадәтләрини сәрбәст јеринә јетирмәк үчүн саһабиләријлә бирликдә бураја сығынды. Артыг бу ев мүсәлманларын сығыначаг јери олду. Бура топлашыр, Пејғәмбәримизин сөһбәтләриндән фејзи-јаб олурдулар.

Күнләр беләчә кечирди. Мүсәлманларын сајы бүтүн зүлм вә ишкәнчәләрә бахмајараг кетдикчә артырды.

Саһабиләр јенә бир дәфә һәзрәти Еркамын евиндә топлашмышдылар Башда һәзрәти Әбу Бәкр олмагла һамысы мүшрикләрлә төвһид давасына башламаг үчүн изн истәјирдиләр. Рәсулуллаһ исә тә'кид едирди ки, һәлә бунун вахты дејил.

«Еј Әбу Бәкр, биз һәлә азыг. Бу иши көрә билмәрик»—деди.

Фәгәт һәзрәти Әбу Бәкрин исрары нәтичәсиндә буна разылыг верилди.

Һамысы бирликдә Мәсчиди-һарама кетдиләр. Бир јердә отурдулар. Мүшрикләрин бөјүк бир дәстәси дә орадајды.

Һәзрәти Әбу Бәкр ајаға галхды. Аллаһа дуа етдикдән сонра иманын бөјүк бир сәадәт олдуғуну сөјләди. Күфрүн

вә бүтә тапынмағын нагислијини аңлатды. Беләчә иманын-
дан алдығы күчлә мушрикларә мејдан охујурду.

Мушриклар илк анда чашдылар. Өзләрини әлә алдылар.
Һамысы бирликдә онун вә дикәр мүсәлманларын үзәринә
һүчүм етдиләр.

Һәзрәти Әбу Бәкри јерә јыхдылар. Залым мушрик Итбә
ибн Рәбиә дәмрли ајагабыларыјла ону вурмаға башлады.
Үз-көзү гана булашды. Танынмаз һала дүшдү. Әбу Бәкр
даһа дөзә билмәјиб һушуну итирди. Бир аз сонра јолдаш-
лары кәлиб, ону мушрикларин әлиндән алдылар. Өртүјә
бүкүб евә кәтирдиләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр алдығы зәрбәләрин тә'сириндән ах-
шама гәдәр һушсуз вәзијјәтдә јатды. Көзләрини ачыңча
илк сөзү: «Рәсулуллаһ нә едир?» олду.

Анасы Үммүл Һајр башы үстүндә көзләјир, оғлу үчүн
көз јашлары төкүрдү. Һәлә мүсәлман олмадығындан Пеј-
ғәмбәримиздән чох оғлуну дүшүнүр, онун үчүн изтираб
чәкирди. Јанына кәлиб ана шәфғәтијлә: «Ач галдын, су-
суз галдын. Бир шеј јејиб-ичмәк истәмирсәнми?»—дејә со-
рушду. Фәгәт Әбу Бәкрин додагларындан ејни сөзләр еши-
дилирди: «Рәсулуллаһдан нә хәбәр?» Һәзрәти Әбу Бәкр
беләчә бөјүк бир сәдагәт нүмунәси кәстәирди. Бу һалын-
да белә өзүнү дүшүнмүр, Пејғәмбәримизин вәзијјәтини сору-
шурду. Ондан бир хәбәр өјрәнмәјәнә гәдәр һеч нә јејиб-
ичмирди.

Рәсулуллаһын вәзијјәтиндән хәбәр кәтирмәк үчүн ана-
сыны Һаттабын гызы Үммү Чәмилни јанына көндәрди.
Үммү Чәмил илк мүсәлманларданды. Тәдбирли бир саһа-
бијәди. Үммүл Һајрын Пејғәмбәримизи сорушмасынын
кизи бир мәгсәди олмасындан шүбһәләнди. «Мән Рәсу-
луллаһ һаггында бир шеј билмирәм. Амма истәсән бирликдә
оғлунун јанына кәдәрик»,—деди. Бирликдә һәзрәти Әбу
Бәкрин јанына кәддиләр.

Үммү Чәмил һәзрәти Әбу Бәкри бу һалда көрүнчә чох
пәришан олду. «Сәни бу һала саланлар шәксиз азғын вә
сатғындырлар. Аллаһдан сәнин интиғамыны алмағы ди-
ләјирәм». Сонра да Рәсулуллаһын вәзијјәтиниң јахшы ол-
дуғуну вә һазырда Еркамын евиндә олдуғуну хәбәр верди.

Һәзрәти Әбу Бәкр она инанса да үрәји сакитләшмәди.
Мүтләг Пејғәмбәримизи көрмәк истәјирди. Анасы бу һалда
кәдә билмәјәчәјини сөјләсә дә, о исрар етди. Ону көрмәдән
бир шеј јејиб-ичмәјәчәјинә анд ичди. Башга чарә јох иди.
Һәзрәти Әбу Бәкри мүтләг Пејғәмбәримизин јанына апар-

маг лазым иди. Эл-ајаг чәкиләндән сонра голуна кирәрәк ону Еркамын евинә кәтирдиләр. Һәзрәти Әбу Бәкр Рәсулуллаһы көрүнчә севиндијиндән ағлады. Бојнуна сарылды. О бири мүсәлманларла да көрүшдү.

Пейғәмбәримиз онун бу сәдагәти гаршысында мүтәәсир олду. Јаралы вәзијјәти ону риггәтә кәтирди. Мүбарәк көзләриндән ахан јашлар сағгалыны ислатды.

Һәзрәти Әбу Бәкр о анда белә иман вә ислам ешгијлә алышыб-јанырды. Анасынын доғру јола кәлмәси үчүн Пейғәмбәримиздән дуа етмәсини хаһиш етди:

— Атам, анам сизә фәда олсун, ја Рәсулуллаһ. О азғын вә сатғын Утбә ибн Рәбиғанин үзүмү јерә сүртүб танынмаз һала салмасындан башга бир сыхынтым јохдур. Сиздән анам Үммүл Һәјрын доғру јола кәлмәси үчүн Аллаһа дуа етмәнизи хаһиш едирәм. Әминәм ки, Аллаһ сизин сајәниздә ону чәһәннәм атәшиндән гуртарар.

Пейғәмбәримиз Һәзрәти Әбу Бәкрин бу арзусуну јеринә јетириб онун үчүн дуа етди. Сонра Үммүл Һәјр кәлмеји-шәһадәт кәтирәрәк мүсәлман олду. Һәзрәти Әбу Бәкр буна чох севинди. Бүтүн ағрыларыны унутду.

«МӘНӘ АЛЛАҞЫН ҺИМАЈӘСИ ЈЕТӘР»

Һәзрәти Әбу Бәкр инанчына көрә дәфәләләрлә ишкәнчәләрә мә'руз галмышды. Бир дәфә залым пәһләванлардан Новфәл ибн Адвијә ону вә Тәлһа ибн Убејдуллаһы бир кәндирә бағлајараг ишкәнчә вермишди.

Бир дәфә дә о евдә отурдуғу јердә мүшрикләрин Пейғәмбәримизлә савашдығыны дујмушду. Чәлд јериндән галхыб, тәләсик һадисә јеринә кәлди. Горхмадан мүшрикләрин үзәринә јериди: «Јазыглар олсун сизә!»—деди. «Рәббиниздән ачыг-ашкар дәлилләр кәтирдији һалда, «Рәббим Аллаһдыр дејәни өлдүрүрсүнүз?» Мүшрикләр Пейғәмбәримизи бурахыб онун үстүнә дүшдүләр. Һәм бу чүр һадисәләр, һәм дә мүшрикләрин онларын ибадәтләринә мане олмалары Һәзрәти Әбу Бәкри чох нараһат едирди. О, Чәнаби-Һағга раһат вә арзуладығы кими ибадәт етмәк истәјирди. Мүсәлманларын Һәбәшистана һичрәт етмәләри үчүн изин вериләндә, буну фүрсәт билди. Аллаһ јолунда айләсини, вәтәнини тәрк етмәли олачағыны көз өнүнә кәтирәрәк һичрәт үчүн Пейғәмбәримиздән ичазә истәди. Изин верилән кими дајысы оғлу Һариз ибн Халидлә биркә Һәбәшистана икинчи һичрәтә јола дүшдү.

Бир нечә күнүдү ки, јол кедирдиләр. Беркелгымадда Гарә гәбиләсинин башчыларындан ибн Дағыннә илә гаршылашдылар. Ибн Дағыннә һөрмәтли адам иди. Әбу Бәкри дә чох севирди. Ону көрүнчә «Һара кедирсән?»—дејә сорушду. Һәзрәти Әбу Бәкр гәмкин һалда: «Гөвмүм мәнә чох әзијјәт верди. Чох тәғибләрә мә'руз галдым. Нә-һәјәт, мәни Мәккәни тәрк етмәјә мәчбур етдиләр. Рәббимә ибадәт едәчәк бир јерә кетмәк истәјирәм»,—деди. Ибн Дағыннә ону тәрифләјәрәк деди:

—Еј Әбу Бәкр, сәнин кими бир адам мәмләкәтиндән говулмаз. Чүнки сән јохсуллары һимәјә едирсән. Өз ишини көрмәк әвәзинә ачиз кимсәләрин јүкүнү дашыјырсан. Јетимләрә вә мүсибәтә дүчар оланlara јардым едирсән. Гонагпәрвәрсән. Мән сәни һимәјәмә көтүрүрәм. Кери гајыт вә Рәббинә мәмләкәтиндә ибадәт ет!

Һәзрәти Әбу Бәкр дајысы оғлу Һаризә ишарә едәрәк: «Јанымда гәбиләмдән бир нәфәр дә вар»—деди.

Ибн Дағыннә: «Бурах ону, гој о кетсин. Сән исә кери гајыт»,—деди.

Әбу Бәкр: «Мән ону нечә јалгыз бурахым?»—деди.

Һариз ибн Халид: «Сән кери гајыда биләрсән. Мән јолдашларымла бирликдә кедәрәм»,—дејә һәзрәти Әбу Бәкри кери дөнмәјә мәчбур етди.

Әбу Бәкрлә Ибн Дағыннә бирликдә Мәккәјә дөндүләр. Ибн Дағыннә мүшрикләрин топлашдығы бир јердә Әбу Бәкрин фәзиләтләрини садалады. «Белә бир адамы јүрдундан нијә чыхарырсыныз?»—дејә онлары мәзәммәт етди. Сонра да ону һимәјәсинә алдығыны билдирди. Гүрејшиләр е'тираз етмәдиләр. Анчаг шәрт кәсдиләр: «Она де ки, евиндә ибадәт етсин. Намазыны орда гылсын. Гур'аны орда охусун. Бизи нараһат етмәсин. Динини дә кимсәјә ачыгламасын. Чүнки онун гадынларымызы вә чочугларымызы бүтләрдән дөндөрмәсиндән наразыјыг»,—дедиләр.

Ибн Дағыннә онларын бу сөзләрини Әбу Бәкрә чатдырды. Буна көрә о да ибадәтини бир мүддәт евиндә еләди. Башга јердә намаз гылмады, Гур'ан охумады. Анчаг кизли ибадәт етмәјә, исламијјәти кимсәјә ачыгламамаға даһа дөзә билмәзди. Ашкарда намаз гылмаға вә Гур'ан охумаға башлады.

Һәзрәти Әбу Бәкр Гур'аны көзәл авазла охујурду. Буна көрә дә мүшрикләрин гадынлары вә ушаглары онун сәсини чох хошлајыр, динләмәк үчүн башына топлашырдылар. Бундан нараһат олан гүрејшиләр Ибн Дағыннәнин јанына кәләрәк, һәзрәти Әбу Бәкрин шәрти поздугуну сөјләдиләр.

«Биз сәнә вердијимиз сөздән дөһмәк истәмәздик. Анчаг Әбу Бәкрин ачыг-ашкар ибадәт етмәсинә разы ола билмәрик. Доғрусу, биз онун гадыңларымызы вә ушагларымызы айлтмағындан горхмаға башламышыг. Сән ону бу ишдән чәкинди. Ибадәтини јенә әввәлки кими евиндә едирсә етсин, јох, әкәр разы олмајыб ачыг-ашкар ибадәт етмәк истәсә, һимајәндән мәһрум ет»,—дедиләр.

Ибн Дағыннә һәзрәти Әбу Бәкрин јанына кәлди: «Данышығымызын шәртләрини билирсән. Ја буна риәјәт елә, ја да сәни һимајәмдән чыхарырам»,—деди. Һәзрәти Әбу Бәкр белә бир ибрәтамыз чаваб верди:

—Мән сәнин һимајәнә мөһтач дејиләм. Мән Рәббимин вә рәсулумун һимајәсиндән разыјам. Бу мәнә јетәр.

Ибн Дағыннә дәрһал гүрејшиләрин јанына гајытды вә: «Мән Әбу Бәкрин өз һимајәмдән мәһрум етдим. Нә истәјирсиниз едир»,—деди.

Бундан сонра мүшрикләр Әбу Бәкрин јенә дә инчитмәјә башладылар.

Бир күн Кә'бәјә кедәркән мүшрикләрдән бири онун башына торпаг атды. Бу вахт залым мүшрикләрдән Велид ибн Муғирә дә орадан кечирди. Һәзрәти Әбу Бәкр она: «Сән ағылсызын еләдијини көрдүнмү?»—дејә сорушды. О исә: «Өзүн күнаһкарсан»,—дејә чаваб верди.

Һәзрәти Әбу Бәкр Аллаһ вә рәсулу јолунда бундан сонра да чәфалара гатлашмаға разыјды. Буна һеч әһәмијјәт дә вермәди. Бир јандан башындакы торпагы силкәләјир, бир јандан да белә дејирди:

—Еј Рәббим, сән нә гәдәр рәһмдилсән! Еј Рәббим, сән нә гәдәр рәһмдилсән! Еј Рәббим, сән нә гәдәр рәһмдилсән!..

МҮШРИКЛӘРЛӘ БӘҢСӘ КИРИР

Пејғәмбәрлијин сәккизинчи илијди. Иранлыларла румлулар Шамла Иран арасында мүһарибәјә башладылар. Бу мүһарибәдә иранлылар румлулары мәғлуб етдиләр.

Румлуларла иранлылар арасындакы мүһарибәдә мүсәлманлар әһли-китаб олан румлуларын атәшпәрәст иранлыларла галиб кәлмәсини арзулајырдылар. Мүшрикләр исә тәрсини истәјирдиләр. Буна көрә дә румлуларын мәғлуб олмасы башда Пејғәмбәримиз олмагла саһабиләри пәришан етмиш, мүшрикләри исә севиндирмишди. Онлар мүсәлманларын јанына кәлиб онлары истәһза илә әлә салмаға башладылар:

— Бизим кими мүшрик олан иранлылар, сизин кими әһли-китаб олан румлулары нечә мәглүб едибләрсә, биз дә сизи еләчә мәглүб едәчәјик.

Һәзрәти Әбу Бәкр онларын бу сөzlәриндән сон дәрәчә пәришан олду. Буну Пејғәмбәримизә әрз единчә Рәсулуллаһ: «Бу һәгигәтдир ки, иранлылар кеч-тез мәглүб ола-чаглар»—дејә она тәсәлли верди.

Бир мүддәт сонра Әр-Рум сүрәсинин 1—6-чы әјәләри назил олду. Чәнаби-Аллаһ буиунла бағлы олараг белә бу-јурмушду:

— Әлиф, лам, мим! Румлулар (бизанслылар иранлы-лара) мәглүб олдулар. Әрәбистана ән јахын бир јердә (Шамда вә ја Урдунда). Лакин онлар бу мәглүбијјәтләрин-дән сонра галиб кәләчәкләр. Бир нечә илин ичиндә (үч иллә доггуз, јахуд он ил арасында). Әввәл дә, сонра да һөкм Аллаһындыр. (Әввәлчә иранлыларын, сонра да румлула-рын галиб кәләчәји күн) мөминләр севинәчәкләр; Алла-һын көмәји илә. Аллаһ истәдијинә көмәк едәр. О јенилмәз гүввәт вә мәрһәмәт саһибидир! (Бу зәфәри китаб әһлинә) Аллаһ вәд етди. Аллаһ өз вәдинә хилаф чыхмаз. Лакин онларын (мүшрикләрин) әксәријјәти буну билмәз!

Бу әјәләр назил оларкән Рум императорлуғу гәм-гүс-сәјә батмышды. Шәһәрләри дағылыб виран олмуш, бағча-лары харабаја чеврилмиш, бүтүн дини биналар тәһгир едилмишди. Иранлылар Фәләстини вә Гүдсү-Шәрифни иста-тила етмиш, һәтта Шәрги Рома императорлуғунун мәркәзи шәһәри олан Истанбула гәдәр ирәлиләмишдиләр. Анчаг Истанбулу фәтһ едә билмәмишдиләр. Бунунла бәрәбәр рум-лулара чох ағыр бир сүлһ шәрти тәклиф етмишдиләр. Иран һөкмдары румлулардан бунлары тәләб едирди:

— Мин јүк гызыл, мин јүк күмүш, мин јүк ипәк, мин ат, мин гадын.

Рум императору әләчсызлыгдан бу ағыр вә рүсвајчы шәртләри гәбул етмишди. Шәртләри имзалајараг Иран һөкмдарына елчиләр көндәрмишди. Елчиләри гәбул едәр-кән Иран Кисрасы Хосров мәғрур бир әда илә белә сөйлә-мишди: «Бу јетмәз! Император Һераклиус зәңчирләнмиш һалда гаршыма кәләрәк атәшә вә Күнәшә тапынмалыдыр».

Белә ағыр бир мәглүбијјәтдән сонра румлуларын бир нечә ил ичәрисиндә тәкрат топланмасыны, һәтта иранлы-лара галиб кәлмәсини дүшүнмәк вә буна инанмаг әлчәтмәз хәјал иди. Мадам ки, буну гејбиян ән инчә сирләрини билән Чәнаби-Аллаһ бујурурду, буна инанмамаг мүмкүн дејилди.

Рәсулуллаһын бујурдуғу һәр шеји тәрәддүдсүз тәсдиғ

едән һәзрәти Әбу Бәкр, бу ајәләри дујар-дујмаз јериндә дајана билмәди. Бир аз әввәлки кәдәри инди бәјүк севинчә чеврилмишди. Пејғәмбәримиздән ичазә алараг о дәгигә мүшрикләрин јанына кәлди вә назил олан ајәләри учадан охуду. Сонра да белә деди:

— Сиз, бүтпәрәст гардашларыңыз олан иранлыларын, бизим әһли-китаб гардашларымыз румлулара галиб кәл-мәслинә севинирсиниз? Севинмәјин. Аллаһ сизи севиндир-мәјәчәк. Румлулар иранлылара мүтләг галиб кәләчәкләр. Буну бизә Пејғәмбәримиз хәбәр верди.

Мүшрикләр чашыб галмышдылар. Агыр мәғлубијјәтә уғрајан румлулар өзләрини әлә алыб күчлү императорлуғ олан Ирана нечә галиб кәлә биләчәкди! Буну ағылларына кәтирә билмирдиләр.

Әбу Бәкрин бу сөзләрини ешидән залым мүшрик Үбей ибн Халиф о дәгигә ирәли атылды: «Сән јалан сөјләјир-сән»,—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр она: «Еј Аллаһын дүшмәни, әсл јаланчы сәнсэн»,—деди. Сонра да белә бир тәклиф етди: «Әкәр үч илә гәдәр румлулар иранлылара галиб кәлсәләр, мән сәнә он дәвә верәрәм».

Үбей ибн Халиф бу тәклифи гәбул етди. Он дәвәни ин-дидән газандығыны хәјал едәрәк иришди.

Һәзрәти Әбу Бәкр јенидән Пејғәмбәримизин јанына кәл-ди, Үбей илә араларында баш верән әһвалаты она даныш-ды. Пејғәмбәримиз: «Мән белә демәмишдим. Ајәдәки «бид» ифадәси үчлә доғгуз арасындакы мүддәти ифадә едир. Сән бу дәгигә кет дәвәнин сајыны артыр, мүддәти дә үзат».

Пејғәмбәримизин јанындан ајрылан һәзрәти Әбу Бәкр Үбейји тапды. Үбейј ону јенидән көрүнчә иришәрәк:—«Сән мәрчи удуздун»,—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр өзүндән разы һалда: «Хејр,—деди,—удузмадым. Истәјирсән дәвәләрин сајыны артыраг, мүд-дәти дә узадаг. Мәрчи удан јүз дәвә алып. Вахты да доғгуз илә гәдәр узадаг».

Үбейј бу хәбәрдән хејли севинди. О, дәвәләри артыг өзүнүнкү билирди. Инди исә бирдән-бирә јүз дәвә газа-начагды. Ич тәрәддүд етмәдән һәзрәти Әбу Бәкрин тәк-лифини гәбул етди.

Бу һадисәдән илләр кечәчәк, мүсәлманлар Аллаһын әмри илә Мәдинәјә һичрәт едәчәкләр. Үбейј һәзрәти Әбу Бәкрин дә башга мүсәлманлар кими һичрәт етмәсиндән кәдәрләнәрәк, Әбу Бәкрә: «Мәрчи удузсан верәчәјин дәвә-ләр үчүн мәнә бир шаһид кәстәр»—дејәчәкди. Һәзрәти

Әбу Бәкр дә оғлу Әбдүррәһманы шаһид көстәрәчәкди. Ичирәтдән үч ил сонра Үбейи һазырлашаркән Әбдүррәһман да ондан бир шаһид көстәрмәсини тәләб едәчәкди. О да бир шаһид көстәрәчәкди. Үһүд дәјүшүндә Пејғәмбәримиздән алдығы јарадан гуртара билмәјән бу залым мүшрик еләчәкди.

Мәрчдән једди ил сонра румлулар ајәдә хәбәр верилдији кими иранлылара галиб кәләчәк, сәлтәнәт мәркәзинә гәдәр ирәлиләјәчәкдиләр. Беләчә Гур'анын нечә илләр әввәл вердији хәбәрин доғру олдуғуну көрәнләр мүсәлманлығы гәбул едәчәкдиләр. Һәзрәти Әбу Бәкр дә Үбейин варисләриндән јүз дәвәни алараг Пејғәмбәримизә кәтирәчәкди. Пејғәмбәримиз һәзрәти Сиддигә бу дәвәләри фәғырлара пәјламағы әмр едәчәк, о да бу әмри дәрһал јеринә јетирәчәкди. (О дөврләрдә һәлә белә мәрчләр һарам һесаб олунмурду.)

ПЕЈҒӘМБӘРИМИЗИН ҒАЈЫНАТАСЫ ОЛУР

Пејғәмбәрлијин онунчу или Пејғәмбәримиз үчүн «һүзн или» олду. Бир илин ичиндә чох севдији, ән чәтин күйләрдә јардым вә һимајәсини көрдүју ики бөјүк инсаны итирмишди. Бунлардан бири әмисә Әбу Талип, диқәрни исә ханымы һәзрәти Хәдичә иди.

Рәсулуллаһын тәсәллијә еһтијачы варды. Бир күн о, јухусунда һәзрәти Чәбраили көрдү. Чәбраил һәзрәти Аишәнин сурәтини Пејғәмбәримизә тәгдим етди вә «Еј Аллаһын рәсулу, бу гыз Хәдичә кими сәнин һүзн вә јалғызлығына сон гојачаг, сәнин ханымын олачаг»—деди.

Бу һадисәдән бир мүддәт сонра Осман ибн Мазунун ханымы һавле Пејғәмбәримизин јанына кәләрәк, она Аишә илә никаһланмағы тәклиф еләди. Белә бир никаһы Чәнабиһағг өзү әмр етдији үчүн Рәсулуллаһ разылыг верди. Ону өзүнә вәкил тәјин етди.

Һәзрәти һавле севинчлә һәзрәти Әбу Бәкрин јанына јолланды. Бу хәбәри тез чатдырмаг истәјирди. Гапыны Үммү Руман ачды.

— Еј Үммү Руман, хејир вә бәрәкәтдән Аллаһын сизә нә нәсиб етдијини билирсиннизми?

— О нәдир?

— Рәсулуллаһ Аишәни елчиләмәк үчүн мәни сизә көндәрди.

Үммү Руман буна чох севинсә дә һәзрәти Әбу Бәкр евдә олмадығы үчүн чаваб вермәди. Һәзрәти Һавләјә Әбу Бәкри көзләмәји, онунла данышмағы рича етди.

Бир аздан Әбу Бәкр кәлди. Һәзрәти Һавлә ејни хәбәри она да деди. Пејғәмбәримизин онунла гоһум олмаг истәсинә чох севинән һәзрәти Әбу Бәкри бир фикир чох нарахат едирди. Пејғәмбәримизлә о, гардаш олмушдү. Әрәбләрин адәтләринә көрә, кимсә гардаш олдуғу адамын гызыны алмазды. Буна көрә дә һәзрәти Аишә она һалал олурдumu? Һәзрәти Һавләдән Пејғәмбәримиздән буну өјрәнмәји хаһиш етди.

Һәзрәти Әбу Бәкрдән мүсбәт чаваб алмајан һәзрәти Һавлә Пејғәмбәримизин јанына кәлди. Әбу Бәкрин фикрини билдирди. Рәсули-Әкрәм белә сөйләди:

— Әбу Бәкрин јанына кет вә она де ки, бизим гардашлығымыз ислам гардашлығыдыр. Онун гызы мәнә һалалдыр.

Һәзрәти Әбу Бәкр сәбирсизликлә Һавленин кәтирәчәји чавабы көзләјирди. Пејғәмбәримизин сөзләрини ешидәндә чох севинди. Һәзрәти Аишәни Рәсулуллаһа нишанлады. Һәзрәти Аишәнин јашы аз олдуғундан кәбинләрини бир мүддәт сонраја сахладылар.

«СӘНИ ӘБУ БӘКР ТӘСДИГ ЕДӘР»

Һәзрәти Әбу Бәкр Аллаһ јолунда сәлагәтдә вә доғручулугда пејғәмбәрләрдән сонра кәлән илк адамды. Сидигијјәт мәғамынын әсасыны гојмушдү. Онун үчүн сөйләнилән сөз јох, о сөзү сөйләјән әсасды. Буна көрә дә Пејғәмбәримизин һәр сөзүнү тәрәддүдсүз тәсдиг вә гәбул едәрди.

Онун Аллаһ вә рәсулу јолунда имандан сонра тәсдиг етдији ән бөјүк һадисә мирачды. Мирач һадисәси гысача олараг белә баш вермишди:

Чәнаби-һагг инсанлыг аләминә өз гүдрәтини көстәрмәк истәди. Бунун үчүн дә јаратдығы адамлардан бирини сечди. Өзүнә ән јахын оланы гәбул етди. Бу шәрәфә наил олан шәхс, һәјат ағачының мејвәси олан Пејғәмбәримизди.

Мирач мә'чүзәсини керчәкләшдирмәк үчүн Рәббиндән әмр алан Чәбраил бир кечә Рәсулуллаһы Мәккәдән Мәс-

чиди-Аксаја, јә'ни Гүдсә кәтирди. Орадан да мә'нәви саф-лашма јолу илә варлыглар аләминин ән сон нөгтәси олан Сидри Мүнтәһаја јүксәлти. Чәбраил: «Мән бурадан бир аз да ирәли кечсәм јанарам»—дејәрәк даһа ирәлијә кет-мәди.

Бундан сонра Пејғәмбәримиз тәкбашына «Имкан вә вачиблик арасында, Кәб'и Кавсејн илә ишарәт олунаи» мәгама чатды. Бир чох илтифатлара наил олду. Иман һә-гигәтләрини көзү илә көрдү. Мәләкләри, Чәннәти, Чәһән-нәми вә ахирәти мүшаһидә етди. Һәтта мәкана сығмајан Чәнаби-Аллаһын сөһбәти вә чамалыјла шәрәфләнди. Бу арада мирач мејвәси олараг бүтүн ибадәтләрин, башлычасы ислам дининин әсасы олан намазы кәтирди.

Пејғәмбәримиз бүтүн көрдүкләрини мүшрикләрә баша салды. Анчаг она инанмајачагларындан еһтијат едирди. Чәбраилә: «Гөвмүм мәнә инанмаз, тәсдиг етмәз»—деди. Чәбраил «Сәни Әбу Бәкр тәсдиг едәр. Чүнки о Сиддиг-дир»,—дејәрәк ону сакитләшдирди.

Рәсулуллаһ ертәси күн мирачы вә мирач әснасында көрдүјү шәјләри мүшрикләрә хәбәр верди. Онларын ара-сында Мәсчиди-Аксајы көрәнләр дә варды. Ораны тә'риф етмәсини хәһиш етдиләр. Пејғәмбәримиз дә тә'риф етди.

Мүшрикләр «Доғру тә'риф етдин»,—дедиләр, анчаг ми-рача инанмадылар. Чүнки буну гәбул едә билмирдиләр.

Мүшрикләрин тәлгинијлә мирач хәбәри гәлбләри исламийјәтә јеничә исинәнләри чаш-баш салды. Онлар бир нечә мүшриклә бәрәбәр һәзрәти Әбу Бәкрин јанына кәл-диләр.

«Аркадашынын дедикләриндән хәбәрин вармы? О бир кечәдә Мәсчиди-Аксаја кетдијини, орада намаз гылыб Мәккәјә кери дөндүјүнү сөјләјир»,—дедиләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр: «Бунлары о сөјләјирми, онданмы ешитдиңиз?»—деди.

Онлар: «Әлбәттә, ондан ешитдик»,—дедиләр. Һәзрәти Әбу Бәкр бөјүк бир инамла деди:

—О сөјләјирсә, шүбһәсиз, доғрудур. Мән даһа чәтин инаныласына, она вә Аллаһдан кәтирдикләринә иман ет-дим; мирача нијә инанмајым?—Әбу Бәкр Пејғәмбәримизин јанына кәлди: «Ја Рәсулуллаһ, бу кечә Бејтүл-Макдисә кетдијинизи сөјләдиңиз доғрудурму?»—дејә сорушду. Пејғәмбәримиз, «бәли» дејинчә: «Доғру сөјләјирсән. Сә-нинн, Аллаһын пејғәмбәри олдуғуна шәһадәт верирәм»,—деди.

Онун тәрәддүдсүз иман етмәси Пејғәмбәримизи севиндирди. «Еј Әбу Бәкр, сән әсәл Сиддигсән» дејәрәк ону тәбрик етди. Һәзрәти Әбу Бәкр о күндән сонра «Сиддиг» дејә танынмаға башлады.

РӘСУЛУЛЛАҢДАН АЈРЫЛМАЗДЫ

Һәзрәти Әбу Бәкрлә Пејғәмбәримиз бир-бириндән ајрылмырдылар. Әрәбләрә, башға јердән Мәккәјә кәләнләрә исламијјәти бирликдә тәблиғ едирдиләр.

Бир дәфә Пејғәмбәримиз Һәзрәти Әбу Бәкр вә Һәзрәти Әли илә бирликдә гөвмләри ислама дәвәт едирди. Һәзрәти Әбу Бәкр өндә кедирди. Јолда бир дәстә адамла растлашдылар. Һәзрәти Әбу Бәкр: «Һансы гөвмдәнсиниз?»—дејә сорушду.

— Рәбиә гәбиләсиндән.

— Һансы бсјундансыныз?

— Бени Шејбан ибн Сәлеведән.

Һәзрәти Әбу Бәкр чох мәмнун олду. Пејғәмбәримизә тәрәф дөнәрәк: «Атам-анам сәнә фәда олсун. Гөвмләрин ичәрисиндә бунлардан даһа шәрәфлиси јохдур». Сонра Һәзрәти Әбу Бәкр Мефрук ибн Әмрдән сорушду:

— Нечә нәфәрсиниз?

— Аз дејиләк, миндән чохуг.

— Достларынызы нечә горујурсунуз?

— Бүтүн күчүмүзлә. Гүввәмиз дә мәлүмдур.

— Дүшмәнләринизлә араныздакы мүһарибәләр нечә олур?

— Гаршылашдығымыз заман ганымыз чошур. Чошан заман да шиддәтлә чарпышырыг. Аты ушагдан, силаһы дәвәдән үстүн тутарыг. Зәфәр Аллаһдандыр. Аллаһ бә'зән бизә, бә'зән дә дүшмәнләримизә јардым едир.

— Сизә Аллаһын рәсулунун кәлмәси хәбәри чатмышдыр, о Пејғәмбәр бу шәхсдир.

— Белә бир хәбәри ешитмишик.

Мефрук бундан сонра Пејғәмбәримизә тәрәф дөндү вә «Еј гүрејшли, нәјә дәвәт едирсән?»—дејә сорушду. Пејғәмбәримиз белә буюрду:

— Аллаһдан башға Аллаһ олмадығына, мәни бағрыныза басмаға, мәни горумаға, мәнә јардым етмәјә дәвәт едирәм. Та ки Аллаһын мәнә әмр етдијини јеринә јетирә билим. Гүрејш гәбиләси Аллаһын дининә гаршы чыхды. Пејғәмбәрләринә инанмады, һаггы наһаггын ајағына верди. Аллаһ һәр шејдән учадыр вә һәр шејә гадирдир.

Һәҗәчанла гулаг асан Мефрук: «Башга нәҗә дә'вәт едирсән?»—деҗә сорушду. Пеҗғәмбаримиз Ән'ам сурәсинин 151 вә 153-чү ајәләри илә чаваб верди:

— (Ја Рәсулум!) Де ки: Кәлин Аллаһын сизә нәләри һарам етдијини дејим: «Она һеч бир шәрик гошмајын, ата-анаја җахшылыг еднн, касыблыг үзүндән ушагларынызы өлдүрмәјин. Сизин дә, онларын да рузисини биз веририк. Ачыг вә кизлин пис ишләрә җахын дүшмәјин. Аллаһын гәтлинн һарам бујурдуғу шәхси (мүсәлманы вә ја әһли-зиммәни) һагсыз јерә өлдүрмәјин. Аллаһ бунлары сизә төвсијә етмишдир ки, бәлкә ағлыныз башыныза кәлсин!

Јетимин малына, хејирхаһ мәгсәд (ону горујуб сахламаг, чохалтмаг) истисна олмагла, һәдди-бүлуға чатана гәдәр җахын дүшмәјин. Өлчүдә вә чәкидә дүз олун. Биз һеч кәси күчү чатдығындан артыг бир ишә вадар етмәрик. Сиз сөјләдијиниз заман (леһинә вә әлејһинә данышдығыныз адам) гоһумунуз олса белә, әдаләтли олун. Аллаһ гаршысындакы әһди (дини вәзифәләриниз, андларынызы) јеринә јетирин. Аллаһ бунлары сизә төвсијә етмишдир ки, бәлкә, дүшүнүб өјүд-нәсиһәт гәбул едәсиниз!

Бу, шүбһәсиз ки, мәним доғру јолумдур. Ону тутуб кеднн, Сизи Аллаһын јолундан сапдырачаг јоллара үмајын. Аллаһ бунлары сизә төвсијә етди ки, бәлкә пис әмәлләрдән чәкинәсиниз!»

Мефрук һәҗәчанланмышды. «Даһа нәҗә дә'вәт едирсән, еј гүрејшли,—деди. Анд олсун ки, бу инсан сөзү дејилдир. Әкәр инсан сөзү олсајды, мүтләг биләрдик».

Пеҗғәмбаримиз бу дәфә дә Нәһл сурәсинин 90-чы ајәсини охуду: Һәгигәтәи, Аллаһ (Гур'анда инсанлара) әдаләтли олмагы, җахшылыг етмәји, гоһумлара (һаггыны) вермәји (касыб гоһум-әгрәбаја шәриәтин вачиб билдији тәрздә әл тутмагы) бујурар, зина етмәји, пис ишләр көрмәји вә зулм етмәји исә гадаған едәр. Аллаһ сизә, бәлкә, дүшүнүб ибрәт аласыныз дејә, белә өјүд-нәсиһәт верир!

Мефрук: «Еј гүрејшли»,—деди. «Валлаһ, бизи көзәл әхлага вә җахшы әмәлләрә дә'вәт етднн. Сәнә инанмајан вә сәнә гаршы чыхан гөвм јанылмышдыр. Бу, Һани ибн Кабисадыр. Бөјүјүмүздүр. Гөвмүмүзүн прәлидә кедәнидир».

Бундан сонра Һани сөз алды:

— Еј гүрејшли, сөзләрини динләдим. Дедикләринин һамысы доғрудур. Анчаг сәниилә илк дәфәдир гаршылашырыг. Тезликлә динимизи тәрк едиб, сәнә табе ола биләмәрик. Чүнки бу барәдә һеч дүшүнмәмишник. Бизи дә'вәт етдијиниз шәјин сонуну көзләјәчәјик. Белә етмәсәк, җахшы

дүшүнмәмиш, габағы көрмәмиш олуруг. Тәләсиқ чыха-
рылмыш гәрар јанлыш ола биләр. Ајрыча, гөвмүмүзүн ады-
на әлејһинизә олачаг бир сазиш дә вермәнизи истәмәрик.

Бир мүддәт дә галдыгдан сонра Пејгәмбәримиз вә һәз-
рәти Әбу Бәкр орадан ајрылдылар.

ИКИНЧИ ЊИССӘ

Һәзрәти Әбу Бәкр
Һичрәтдә

НИЧРӘТ БАШЛАҖЫР

Һәзрәти Әбу Бәкрә һичрәт үчүн
ичазә верилмир

Пејғәмбәримиз сәбир вә сәбатла мубаризәсиндә давам едирди. Анчаг мүшрикләр өз јабанчы динләринә чох бағлыдылар. Буна көрә дә һагг вә әдаләти гәбул етмирдиләр. Бунула да кифәјәтләнмир, мүсәлманлара һәр чүр ишкәнчә верирдиләр. Буна дөзә билмәјән саһабиләрин бир гисми Пејғәмбәримизин разылығы илә Һәбәшистана һичрәт етмишдиләр. Мәккәдә галан мүсәлманлар да һичрәт етмәк истәјирдиләр. Анчаг Пејғәмбәримизә һәлә бүтүн мүсәлманларын һичрәт етмәсијлә бағлы вәһј кәлмәмишди. Бунун үчүн саһабиләрә разылыг вермир, онлара сәбир етмәји мәсләһәт көрүрдү.

Нәһәјәт, бир күн вәһј кәлди. Пејғәмбәримиз севинчлә һичрәт ичазәсини мүсәлманлара хәбәр верди. Буна көрә дә саһабиләр бир-бир, ики-бир, гәфиләләр шәклиндә Мәдинәјә һичрәт етмәјә башладылар. Анчаг Пејғәмбәримизә һичрәт үчүн ичазә верилмәдијиндән о, Мәккәдә галды.

Әбу Бәкр һәлә һичрәт етмәмишди. Бир күн Пејғәмбәримиздән һичрәт үчүн ичазә истәди. О да «Тәләсмә, еј Әбу Бәкр! Бәлкә Аллаһ сәнә бир гардаш тапды»,—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр һәјәчанла: «Атам-анам сәнә фәда олсун, еј Аллаһын рәсулу. Сән буну көзләјирсән?»—дејә сорушду.

Пејғәмбәримиз «Бәли»—дејинчә севинди. Пејғәмбәримиз онун һичрәт етмәсинә изин вермәдијиндән Мәккәдә галараг мүшрикләрин һәр бир ишкәнчәсинә дөзүрдү.

Һәзрәти Әбу Бәкр һичрәтә һазырлыг көрмәк үчүн ики дөвә алды. Дөрд ај бу дөвәләри јахшыча бәсләди.

Мүшрикларин дэхшэтли гэрары

Мәккәдә Пејғәмбәримиз, һәзрәти Әбу Бәкр, һәзрәти Әли, бир нечә гадын вә ушаг галмышды. Бу, мүшрикләри гызышдырды. Онлар Пејғәмбәримизин Мәдинәјә һичрәт едәрәк орада мүсәлманлары топлајыб сонра онлара гаршы муһарибә етмәсиндән горхурдулар. Буна көрә дә, Утбә ибн Рәбиә, Шейбә ибн Рәбиә, Әбу Сүфјан ибн Һарб, Чүбејр ибн Мутим, Әбу Чәһил, Үмејјә ибн Халиф кими азгын мүшрикләр һәмишә көрүшәрәк муһүм мәсәләләри һәлл етдикләри јердә—Дарүн Недвәдә топлашдылар. Инди Пејғәмбәримизин мубарәк вүчудуну арадан көтүрмәк планыны һазырлајырдылар.

Бу заман танымадыглары јашлы бир адамын гапыда көзләдијини көрдүләр. Ким олдуғуну сорушдугда һәмийи адам: «Нечид халгындан јашлы бир ихтијар» деди. Нијә орда дурдуғу илә марагландылар.

—Мәһәммәд үчүн һазырлыг көрдүјүнүзү ешитдим. Сөнһәтләринизи динләмәк үчүн јаныныза кәлдим. Өјүд вә нәсиһәтләримиз сиздән әсиркәмәјечәјәм.

Онун бу чавабы мүшрикларин хошуна кәлди. «Ичәри кәл» дедиләр. Әслиндә бу ихтијар шәклинә кирмиш шейтанды.

Бундан сонра мүшрикләр Пејғәмбәримизин нечә өлдүрмәк үчүн өз араларында јоллар ахтармаға башладылар. Бир-бириләринә: «Көрдүјүнүз кими, бу адамын әмәлләри хејли артмышдыр. Валлаһ, биз онларын үстүмүзә һүчүм етмәјечәјинә әмин дејилик. Одур ки, онун һаггында бир гәрара кәләк»,—дедиләр.

Онлардан бири: «Зәнчирләјиб һәбс едәрик. Сонра да ондан әввәлки шаирләрин—Зүһур вә Набиганын башларына кәлән ишләрин бунун да башына кәлмәсини, өлмәсини көзләјәрик»,—деди.

Ихтијар е'тираз етди: «Хејр—деди,—бу јахшы фикир дејил. Сиз ону һәбс едәрсиниз, адамлары һүчүм чәкиб ону әлиниздән алар, сонра да сизә галиб кәләрләр. Башга бир јол фикирләшин».

Мүшрикләр јенидән дүшүнмәјә башладылар. Бир аз сонра онлардан бири белә тәклиф еләди:

—Ону арамыздан чыхараг, јурдумуздан сүркүн едәк. О, бурадан чыхыб һара кедирсә кетсин, нәјимизә кәрәк! О биздән узаглашса ондан хилас оларыг, ишимиз дүзәләр. Өз ишимизә давам едәрик.

Ихтијар сурәтиндәки шейтан јенә е'тираз етди. Фик-

рини белә ачыглады: «Бу да мүнәсиб фикир дејил. Сиз онун сөзләринин көзәл, сөһбәтләринин мараглы олдуғуну, кәтирдiji дәлилләрлә инсанларын гәлбләрини фәтһ етдијини көрмүрсүнүзмү? Сиз дедијинизи еләсәниз, онун әрәбләрдән бир гөвмүн јанында јерләшиб, онлары һөкмү алтына алараг, үстүнүзә һүчум едиб сизи мәмләкәтиниздә тырыб чатмајачағына, сиздән интигам алмајачағына әмин ола билмәзсиниз. Башга бир шеј дүшүнүн».

Мүшрикләр «Ихтијар доғру сөјләјир», дедиләр. Бу заман көрүшүн узанмасындан иараһат олан Әбу Чәһил сөз алды: «Валлаһ,—деди,—мәним сизин ағлыныза кәлмәјән бир планым вар».

Әбу Чәһилин бу сөзү һамыны марагландырды, һамы она тәрәф дөнәрәк: «Еј һакемин атасы, нәдир о?—дедиләр. Әбу Чәһил иши тез һәлл етмәк истәјирди. Фикрини белә ачыглады:—«Ичәримиздәки һәр гәбиләдән күчлү, гүввәтли, өзү-сөзү пак, шәрәфли бир кәнч көтүрәк. Онлардан һәр биринә ити бир ғылынч верәк. Кедиб ону өлдүрсүн. Беләчә ондан хилас олаг.

Белә олса, бүтүн гәбиләләр арасында ган даvasы дүшәчәк. Абди Менафоғулларынын бүтүн гәбиләләрә күчү чатмајачағындан аман диләмәјә мәчбур олачаглар. Биз дә аман верәрик».

Доғрусу, бу фикир һеч ихтијар гијәфәсиндәки шејтанын да ағлына кәлмәмишди. Әбу Чәһил сөзүнү гуртарынча «Ән дүзкүн јол будур. Ондан башга бир јол јохдур», деди. Һамы Әбу Чәһилин фикрини гәбул етди. Мәнфур планларыны һәјата кечирмәк үчүн беш гәбиләдән беш кәнч сечдиләр, әлләринә ити ғылынч вердиләр.

Мүшрикләр бу гәрары гәбул едәркән, Рәсулуллаһын һимәјәдарынын Чәнаби-һагг олдуғуну, онуи һәр шеји билдијини вә көрдүјүнү билмирдиләр. Чәнаби-һагг бу хәбәри Чәбраиллә севимли һәбибинә вәһј етди. Бу кечә јатағында јатмамасыны вә Мәдинәјә һичрәт етмәсини әмр етди.

Гур'ани-Кәримдә мүшрикләрин бу топлантылары белә хәбәр верилир:

—Јадына сал ки, бир заманлар кафирләр сәни һәбс етмәк вә өлдүрмәк, јахуд да Мәккәдән чыхарыб говмаг үчүн сәнә гаршы һижлә гурурдулар.

Аллаһ да онларын бу һижләсинә гаршы тәдбир төкдү. Аллаһ тәдбир төкәнләрин ән јахшысыдыр.

Пејғамбаримиз һазрәти Әбу Бәкрин евиндә

Уча Аллаһ севимли рәсулуна һичрәт үчүн разылыг вермиш вә һазрәти Әбу Бәкри она јол јолдашы тәјин етмишди. Беләчә онун дәрәчәсини даһа да јүксәлтмишди. Пејғамбаримиз бу хәбәри чатдырмаг үчүн онлара јолланды.

Рәсулуллаһ һәр күн ја сәһәр, ја да ахшам һазрәти Әбу Бәкрлә мүтләг көрүшәр, онунла сөһбәт едәрди. О күн исә адәти хилафына айры вахтда кәлмишди. һазрәти Әбу Бәкр ону көрүнчә һәјәчанланды. «Рәсулуллаһ бу вахтлар һеч кәлмәзди. Бунун јәгин бир сәбәби вардыр»,—дејә дүшүндү. О дәгигә чыхыб гапыны ачды. Рәсулуллаһы ичәри дә'вәт етди. Сонра «Атам-анам сәнә фәда олсун, ја Рәсулуллаһ, нә хәбәр вар?—дејә сорушду.

Гызлары һазрәти Әсма вә һазрәти Аишә һазрәти Әбу Бәкрин јанында идиләр. Пејғамбаримиз еһтијат едәрәк һазрәти Әбу Бәкрә: «Бәлкә, тәкликдә данышаг»—деди.

Әбу Бәкр: «Атам-анам сәнә фәда олсун, ја Рәсулуллаһ. Онлар гызларымдыр. Бири сәнин әһли-әјалындыр» деди.

Пејғамбаримиз бу хош хәбәри белә чатдырды: «Кечә Аллаһ мәнә Мәккәдән чыхмаг вә Мәдинәјә һичрәт етмәк изни верди».

Һазрәти Әбу Бәкр бирдән һәјәчанла: «Ја Рәсулуллаһ, сизә јолдашлыг етмәклә шәрәфләнәчәјәмми?» дејә сорушду. Пејғамбаримиз «Бәли» бујурунча гәлби гүрурла долду. Севинчиндән ағлады.

Бу вахт мүшрикләр Пејғамбаримизи шәһид етмәк гәрарына кәлмишдиләр. Пејғамбаримизин башынын үстүнү тәһлүкә алмышды.

Һазрәти Әбу Бәкр исә белә бир вахтда севинирди. Рәсулуллаһла јол јолдашы олмаг бәхтијарлыгы газанмышды. Һеч бир тәһлүкәнин онун үчүн фәрги јохду.

Буна шәһид олан һазрәти Аишә дејирди: «Мән о күн атамын ағладығыны көрмәсәјдим, кишиләрин севинчдән ағладығына иианмаздым.

Һазрәти Әбу Бәкр Пејғамбаримизә бәсләдији ики дәвәни көстәрди:

—Еј Аллаһын рәсулу,—деди,—атам-анам сәнә фәда олсун. Бу ики дәвәни бунун үчүн һазырламышдым.

Кә'бә үзәриндәки бүтләри сөкүрләр

Пејғәмбаримиз һәзрәти Әбу Бәкрлә көрүшдүкдән сонра вәзијәти һәзрәти Әлијә данышды.

Пејғәмбаримиз Мәккәни тәрк етмәздән әввәл Кә'бә үзәриндәки бүтләри ғырыб парчаламағ истәјирди. Буиун үчүн дә һәзрәти Әлијә бирликдә Кә'бәјә кетдиләр. Пејғәмбаримиз һәзрәти Әлијә «Чөк» деди. Һәзрәти Әли әмри јеринә јетирди. Рәсулуллаһ онун чијинә чыхыб бүтү көтүрмәк истәјирди. Анчаг һәзрәти Әли Пејғәмбаримизә давам кәтирә билмәди. Сонра Пејғәмбаримиз өзү чөкәрәк һәзрәти Әлини чијинә чыхарды. Бундан сонраны һәзрәти Әли белә данышыр:

Ајағымы гојдум чијинә: мәнә күч, гүзвәт кәлди. Мәнә елә кәлирди ки, истәсәм һәтта көјүн једдинчи гатына да чыха биләрәм. Нәһәјәт, бејтуллаһын үзәринә чыхдым. Бејтуллаһын үзәриндә тунчданмы, мисдәнми дејә билмәрәм, дүзәлдилмиш бир бүт варды. Ону саға-сола тәрпәдәрәк јериндән ојнатдым. Рәсулуллаһ мәнә: «ат ону ашағы»—дејә әмр етди. Мән дә ону ашағы атдым. Бүт чанаг ғырылан кими ғырылды. Сонра Кә'бәнин үзәриндән ендим. Һеч кәслә ғырылашмамағ үчүн диггәтлә һәр тәрәфә бахыб орадан узаглашдым.

Һәзрәти Әли Пејғәмбаримизин јатағында

Пејғәмбаримиз һәзрәти Әлидән бу кечә онун јатағында јатмасыны, ертәси күн мүшрикләрин аманәтләрини салибләринә вердикдән сонра Мәдинәјә һичрәт етмәсини хайиш етди. Мүшрикләрин она һеч бир хәтәр јетирмәјчәкләри барәдә тәминат верди.

Һәзрәти Әли тәрәддүд етмәдән Пејғәмбаримизин бу тәклифини гәбул етди. Вахт чатырды. Мүшрикләр кечә јарысында сонра Рәсулуллаһын евни мүнәсирәјә алараг онун бајыра чыхмағыны көзләјирдиләр.

Өлдүрмәк вәзифәсини өһдәсинә көтүрмүш азғын мүшрикләр бир тәрәфдә көзләјәркән, Әбу Чәһил, һакем ибн Әбил-Ас, Икбе ибн Әбу Муајт, Үмејјә ибн Халиф кими мүшрикләр дә башга тәрәфдә көзләјирдиләр. Бу ара Әбу Чәһил истәһза илә деди:

— Мәһәммәдин иддиасына көрә, әкәр она инансаг, бүтүн әрәбләрә вә әрәб олмајанлара һаким олачағыг. Өләндән сонра дириләчәк, Чәннәт бағчаларына говушачағыг. Әкәр

она иман етмәсәк, өлдүрүлчәк, сонра да дирилдилиб бизим үчүн һазырланмыш олан чәһәннәм одунда јаначагы.

Оун сөзләрини динләјән Пејғәмбәримиз гапыны ачды, Әбу Чәһилә «Бәли», мән белә сөјләјирдим, Чәһәннәмә кириб јанасылардан бири дә сәнсэн деди. Әлине алдығы бир овуч торпағы мүшрикләрин үзәринә сәпди. Сонра да Јасин сүрәсини эввәлиндән бир нечә ајә охујараг араларындан чыхыб кетди. Пејғәмбәримизин охудугу ајә белә иди:

— Јасин!

Һикмәтлә долу Гур'ана анд олсун ки, сән, һәгигәтән, Аллаһ тәрәфиндән көндәрилмиш пејғәмбәрләрдән сән вә дүз јолдасан!

Бу Гур'ан јенилмәз гүввәт саһибн вә мәрһәмәтли олан Аллаһ тәрәфиндән назил едилмишдир ки, аталары горху-дулмамыш вә гафил олан бир тајфаны хәбәрдар едиб горхудасан!

— Доғрудан да, онларын әксәријјәти барәсиндә о сөз керчәк олмушдур, чүнки онлар иман кәтирмәзләр.

— Биз онларын бојуиларына дәмир һалгалар кечиртмишик. О һалгалар онларын лап чәнәләринә дирәнмишдир. Буна көрә дә башлары јухары галхмыш, көзләри ашағы дикилмишдир.

«Биз онларын өнләринә вә архаларына сәдд чәкиб көзләрини бағламышыг. Буна көрә дә көрмүрләр», «Сән онлары горхутсан да, горхутмасан да, онлар үчүн бирдир; иман кәтирмәзләр!»

МӘДИНӘ СӘФӘРИ

Пејғәмбәримиз мүшрикләрин үзәринә торпаг сәпдикдән сонра кизли јолла һәзрәти Әбу Бәкрин евинә кәлди.

Һәзрәти Әбу Бәкрин ханымы Үммү Руман, гызлары һәзрәти Әсма вә һәзрәти Аишә јол тәдарүкү көрүрдүләр. Бу заман јемәк вә су габынын ағзыны бағламаг үчүн бир шеј тапмадылар. Һәзрәти Әсма белиндәки гуршағы ачды. Ортадан ики јерә бөлдү. Бир парчасыла јемәк габынын, диқәри илә су габынын ағзыны бағлады. Пејғәмбәримиз онун белә чани-дилдән ишләмәсини сејр едирди. Чох мәмнун олмушду. Севинчәк һалда һәзрәти Әсма үчүн дүн-јалара бәрабәр бир мүждә верди: «Еј Әсма, сәнә чәһнәттә ики гуршаг вериләчәк».

Һәзрәти Әсма бундан сонра «Затүн-Нитакејн, «јә'ни ики гуршаг саһибн» дејә анылачагдыр.

Бир аздан Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкр евин

арха гапысындан чыхыб Севр магарасына догру јол алдылар.

Бу заман артыг ишыглашырды. Мүшрикләр һәлә дә Рәсулуллаһын гапысы өнүндә көзләјирдиләр. Пејғәмбәримизин евдән чыхдығыны һисс етмәмишдиләр. Орадан кечән бир нәфәр мүшрикләрин көзләдијини көрүнчә «Кими көзләјирсиниз?» дејә сорушду.

«Мәһәммәди»—дедиләр.

Адам: «Аллаһ арзунузу үрәјиниздә гојсун. Валлаһ Мәһәммәд евдән чыхмыш, һамынызын башына торпаг сәпдикдән сонра кетмишдир. Сиз буну көрмәдинизми?»—деди.

Мүшрикләр әлләрини башларына атдылар, сачларындакы торпагы јерә төкдүләр. Евин пәнчәрәсиндән ичәријә бахдылар. Пејғәмбәримизин әбасына бүрүнәрәк онун јатағында ујујан һәзрәти Әлини көрдүләр. Севинчлә «Валлаһ, Мәһәммәд орададыр! Әбасынын ичиндә ујујур»—дедиләр. Јенә көзләмәјә башладылар.

Сәһәр јатагда јатанын һәзрәти Әли олдуғуну билинчә гәзәбләндиләр, һиддәтлә үстүнә дүшдүләр. «Аркадашын һарададыр? Һарададыр әмиоғлун?»—дејә сорушдулар.

Һәзрәти Әли чәкинмәди. Мүшрикләрдән зәррә гәдәр дә горхмады. «Билмирәм», деди. «Онун үстүндә көзәтчи һа дејиләм. Сиз ки онун чыхыб кетмәсини истәјирдиниз. «Чых кет» дејирдиниз. О да кетди.

Һәзрәти Әлинин чавабы мүшрикләри даһа да гәзәбләндирди, һәтта ону отаға салыб ағзыны бағладылар, анчаг сонра бурахдылар.

Пејғәмбәримизи көз көрә-көрә әлләриндән гачыран мүшрикләр чашыб галмышдылар. Саға-сола бојланыр, габагларына чыхандан Рәсулуллаһы сорушурдулар. Вахт кечирмәдән дағы-дашы әләк-вәләк еләдиләр, јана-јана ахтармаға башладылар, тапа билсәјдиләр чаныны алачагдылар. Әбу Чәһилин олдуғу бир дәстә исә һәзрәти Әбу Бәкрин евинә кәлди. Гапыны һәзрәти Әсма ачды. Бирдән мүшрикләри гаршысында көрүнчә әввәл һәјәчанланды, сонра өзүнү әлә алды.

Мүшрикләр чох әсәби идиләр, һиддәтлә: «Еј Әбу Бәкрин гызы, атан һарададыр?» дејә сорушдулар. Елә зәни едирдиләр ки, ондан Рәсулуллаһын вә Әбу Бәкрин јерини өјрәнә биләчәкләр.

Һәзрәти Әсма мәсәләнин нә јердә олдуғуну анламышды. Өлсә белә Рәсулуллаһла атасынын һара кетдијини демәјәчәкди. Горхмадан: «Атамын һарада олдуғуну билмирәм»,—деди.

Әбу Чәһил онун бу чавабындан гәзәбләнди. Сифәтинә

бир шиллэ чэкди. Шиллэнин шиддэтиндэн Эсманын гула-
ғындакы сырғасы ачылыб јерэ дүшдү. Мүшрикләр бош
јерэ вахт итирмәк истәмирдиләр. Бир шеј өјрәнә билмәјә-
чәкләрини баша дүшүб узаглашдылар.

Севр мағарасында кечән күнләр

Мүшрикләр јана-јахыла Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу
Бәкри ахтараркән онлар Севр мағарасына доғру јол ал-
мышдылар. Һәзрәти Әбу Бәкр Рәсулуллаһы көзләнилән
тәһлүкәләрден горумағ мәғсәдилә бә’зән онун габағына
кечәрәк габағда кедир, бә’зән дә архасына кечәрәк ар-
хада галырды. Пејғәмбәримизин башына фырланырды.
Онун һәрәкәтләри Пејғәмбәримизин диггәтинн чәлб еләди.
Нијә белә еләдијини сорушду. Һәзрәти Әбу Бәкр белә ча-
ваб верди:

— Ја Рәсулуллаһ, мүшрикләрин сәни ахтардығыны ха-
тырладығча арханда; көзләдикләрини хатырладығча сәни
горумағ үчүн өнүндә кедирәм.

Пејғәмбәримиз: «Еј Әбу Бәкр, мәнә кәләчәк мүсибәтин
мәним әвәзимә сәнә кәлмәсини истәрсәнми? — дејә сорушду.

Әбу Бәкр бөјүк сәмимијјәтлә: «Бәли» деди. «Сәни һағг
динлә Пејғәмбәр көндәрән Аллаһа анд олсун ки, сәнә кәлә-
чәк һәр мүсибәтин мәнә кәлмәсини арзу едирәм».

Кечәјарысы Севр мағарасына чатдылар. Мағара илан вә
һәшәрәт јуvasыјды. Һәзрәти Әбу Бәкр ичәридәки зәһәрли
һејванларын Пејғәмбәримизә хәтәр јетирмәсиндән горхурду.

«Ја Рәсулуллаһ», деди, «Аллаһ ешгинә, мән кирмәсәм,
сиз кирмәјин. Әкәр ичәридә зәрәр верәчәк бир һејван варса,
онун зәрәри мәнә тохунсун», деди, сонра исә ичәри кирди.
Әлијлә әтрафы јохлады. Орталығы дүзәлтди. Мағаранын
чох јериндә дешик варды. Палтарларынын әтәјилә дешик-
ләри тыхады. Палтарлары чатмадығы үчүн бир дешијә
ајағыны дајады. Сонра да Пејғәмбәримизи чағырды. Онун
фәдакарлығы Пејғәмбәримизи чох мәмнүн етди. Ичәри
кирди. Мүбарәк башыны «Мағара јолдашы»нын дизин үзә-
ринә гојду вә үјүду.

Бир аз кечмиш һәзрәти Әбу Бәкр дешијә дајадығы аја-
ғында мүдһиш бир ағры һисс етди. Ағрыдан чијәри јанды.
Рәсулуллаһы нараһат етмәмәк үчүн јериндән һеч гымыл-
даидады. Анчағ өзүндән асылы олмајарағ көзүндән ахан
бир дамла јаш Пејғәмбәримизин мүбарәк үзүнә дүшдү.

Рәсулуллаһ ојанды, «Еј Әбу Бәкр, нә олуб?» дејә со-
рушду.

Һәзрәти Әбу Бәкр: «Атам-анам сәнә фәда олсун, ја Рә-

сулуллаһ! Ајағымы нәсә дишләди, амма елә бир шеј де-
ил»,—деди.

Мадди вә мә'нәви дәрәләримизин дәрманы олан Пеј-
ғәмбәримиз дишләнән јерә мүбарәк түпүрчәјини сүртдү.
Һәзрәти Әбу Бәкрин бүтүн ағры вә ачысы о дәгигә кечди.

Рәсулуллаһ дин гардашынын бу сәдагәти гаршысында
чох тә'сирләнмишди. Әлләрини көјә галдырыб белә бир
дуа етди:

— Ја Аллаһ, гијамәт күнү, Әбу Бәкрин күнаһыны мә-
нимлә бөлүшдүр.

Чәнаби-һагг рәсулуна дуасынын гәбул едилдијини вәһј
етди. Артыг һәзрәти Әбу Бәкрин севинчинин һәдд-һүдуду
јох иди.

Чәнаби-һагг мағаранын өнүндә бир ағач јетишдирди.
Бир һөрүмчәк кәлиб мағаранын өнүндә тор һөрдү. Ики дағ
көјәрчини кәлиб һөрүмчәк торужла ағач арасында јува гур-
ду вә јумуртлады.

Мүшрикләр пејғәмбәримизи ахтарырлар

Мүшрикләр горхудан нә едәчәкләрини билмирдиләр. Һәр
тәрәфә хәбәр көндәрмишдиләр. Пејғәмбәримизлә һәзрәти
Әбу Бәкрн тапанлара бөјүк мүкафат вә'д етмишдиләр.
Мөшһүр изахтаранлары онларын изинә салдырмышдылар.

Сүрәка ибн Малик онлары изләјә-изләјә мағаранын ја-
нына гәдәр кәлди. «Из бу даша гәдәр кәлир. Бундан сонра
һара кедир, билмирәм. Ахтардыгларымыз бу мағарадан
о тәрәфә кетмәмишләр»,—деди.

Мүшрикләр она инанырдылар: «Сән бу күнә гәдәр һеч
јанылмамысан», дејирдиләр.

Башга гәбиләдән олан кәнчләр әлләриндә гылынчла
мағараја јахынлашдылар. Онлардан бири мағаранын ичи-
нә бахмаг үчүн ирәлиләди. Мағаранын ағзында ики көјәр-
чинин јува гурдугуну вә јумуртладығыны көрүнчә кери
дөндү: «Нолду, нијә мағаранын ичинә бахмадын?», дејә со-
рушдулар.

О: «Мағаранын ичиндә ики дағ көјәрчини јува гуруб.
Јәгин ки, ичәридә һеч ким јохдур», деди.

Бу заман башга бир изахтаран—Күрз ибн Алкама да
мағаранын ағзына гәдәр кәлмишди.

Мағаранын ағзындакы һөрүмчәк торуну көрүнчә чаш-
ды. «Әкәр ичәри кирсәјдиләр, гапынын өнүндә һөрүмчәк
тор һөрмәзди», деди.

Бир нечә киши «мағараја кириб бахаг» дедиләр. Үмејјә
ибн Халиф онлара ачыгланды: «Ағлыңыз јохдурму?» деди.

Мағарада нә ишиниз вар? Үзәриндә гат-гат һөрүмчәк тору олап бу мағараја кирәчәксиниз? Мәнә елә кәлир ки, бу һөрүмчәк тору Мәһәммәддән габаг һөрүлүб.

Башгалары да «Әкәр ичәридә олсајдылар, көјәрчинләрин јумуртасы гырылар, һөрүмчәк тору да олмазды»,—дедиләр.

Әбу Чәһил исә көрдүкләринә бир мә'на верә билмирди. «Мән онун јахынлығымызда олдуғуну зәһн едирәм. Анчаг сәһријлә көзләримизи бағлады, көрүнмәз олду»,—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкрин нараһатлығы

Һәзрәти Әбу Бәкр мағаранын ағзына гәдәр кәлән мүшрикләрин сәс-күјүнү ешидинчә һәјәчанланды. Әслиндә өзү үчүн горхмурду. Рәсулуллаһа бир шеј олса үммәтин һалынын нечә олачағы барәдә дүшүнүрдү. Титрәк бир сәслә белә деди:

—Ја Рәсулуллаһ, әкәр мән өлсәм, дүнјадан бир киши азалар. Амма сән өлдүрүлсән, бүтөв бир үммәт мәһв олуб келәр. Сәнә нәсә бир шеј олачағындан горхурам. Онлардан бири әјилиб ајагларынын алтына бахса, бизи көрәр.

Пейғәмбәримиз бу вәзијәтдә белә өзүнү итирмәјиб, Аллаһа тәвәккүл едирди. Инамла белә сөjlәјирди: «Еј Әбу Бәкр, гәм јемә! Аллаһ бизимләдир. Ики кишинин үчүичүсү Аллаһ олурса сән јахаланаचाғымызы санырсан?»

Һәзрәти Әбу Бәкр сакитләшди. Чүнки Аллаһын рәсулу белә дејирдисә нараһат олмаг јерсизди.

Һөрүмчәк торунун позулмадығыны вә ики көјәрчинин орада јумуртладығыны көрән мүшрикләр мағарада кимсәнин олмадығыны зәһн етдиләр вә орадан узаглашдылар.

Чәнаби-һагг бу һадисәни Төвбә сүрәсинин 40-чы әјәсиндә белә хәбәр верир: «Әкәр сиз Пейғәмбәрә көмәк етмәсәниз, Аллаһ она көмәк көстәрмиш олар. Нечә ки, кафирләр ону ики нәфәрдән бири олараг чыхартдығлары, һәр икиси мағарада олдуғу вә өз достуна: «Гәм јемә, Аллаһ бизимләдир!»—дедији заман көстәрмишди.

О вахт Аллаһ она бир раһатлыг назил етмиш, ону сизин көрмәдијиниз әскәрләрлә мүдафиә етмиш, кафирләрин сөзүнү алчалтмышды. Јалныз Аллаһын сөзү учадыр. Аллаһ јенилмәз гүввәт вә һикмәт саһибидир!»

Ән бөјүк мүждә

Пейғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкр Севр мағарасында галдығы мүддәтдә һәр күн һәзрәти Әбу Бәкрин оғлу Абдуллаһ вә гызы һәзрәти Әсма һәм јемәк, һәм дә хәбәр кә-

тирир, күн батмамыш Мәккәжә дөнүрдүләр. Орада гојун отаран Әмир ибн Фүһейрә исә онларын изләрини итирди. Гојунлары магаранын ағзына кәтирир, онлара сүд сағырды. Һәзрәти Әбу Бәкр мүшрикләрин элине кечмәсин дејә евдә сахладығы беш мин дирһәми дә кәтирмишди.

Магарада кечән күнләрдән бириндә су гуртармышды. Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизә сусадығыны сөйләди. Рәсулуллаһ да магаранын ортасына кетмәсини, орада ичмәли су олачағыны деди. Әбу Бәкр кетди. Орада балдан дадлы, сүддән бәјаз вә мүшкдән даһа әтирли су көрүб ичди. Кери дөнәркән Рәсулуллаһ белә сөйләди:

— Чәнаби-һагг чәннәт дәнизләринин саһиби Мәләјә сәнин үчүн магаранын ортасында Фирдевс чәннәти сујундан чыхармағы әмр етди.

Һәзрәти Әбу Бәкр өзүнү итирди, «Ја Рәсулуллаһ, мән Аллаһ јолунда буна лајигәм?»—дејә сорушду. Пејғәмбәримиз «Бәли», деди. «Сән бундан даһа јүксәк һөрмәтә лајигсән. Мәни Пејғәмбәр көндәрән Аллаһа анд олсун ки, сәни севмәјән чәннәтә кетмәјәчәк.

Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкр магарада үч күн галдылар. Үчүнчү күн бәләдчи тутдуглары Абдуллаһ ибн Урайкыд она верилән тапшырыға көрә ики дәмә илә магаранын өнүнә кәлди.

Һәзрәти Әбу Бәкр дәмәләрдәи ән көзәлини Пејғәмбәримизә тәгдим етди вә: «Атам-анам сәнә фәда олсун! Мин, ја Рәсулуллаһ»—деди.

Пејғәмбәримиз: «Мән өзкәни дәмәсинә минмәрәм»—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр: «Ја Рәсулуллаһ, о сәниндир. Атам-анам сәнә фәда олсун»—деди.

Пејғәмбәримиз, «Хејр, минмирәм»—деди. «Ону нечәјә алдығыны демәлисән».

Һәзрәти Әбу Бәкр гијмәтини деди. Пејғәмбәримиз дә «Мән ону сәндән сатын алдым»—дејәрәк дәмәјә минди.

Пејғәмбәримиз Мәккәдән ајрыларкән, «Мәнә сәндән даһа көзәл вә даһа севимли бир јер јохдур. Әкәр гөвмүм мәни сәндән чыхармамыш олсајды, мән сәндән башга бир јердә отурмаздым. Ја Аллаһ, Сән мәни, јерләрин мәнә ән әзиз оланына көтүр. Мәни Сәнә ән севкили оланында јерләшдир».

Һәзрәти Әбу Бәкр дә: «Инналиллаһи вә инна иләјһи рачиун. Онлар Рәсулуллаһы чыхарды. Неч шүбһәсиз өзләри дә һәлак олачаглар»—деди.

Пејғәмбәримизин бу заман Исра сурәсинин 80-чи ајәсини охудуғу рәвәјәт едилир:

— Еј рәббим, Мәни дахил едәчәјин јерә [Мәдинәјә] хошлугла дахил ет, мәни чыхарачагын јердән [Мәккәдән] дә хошлугла чыхарт. Өз дәркаһындан мәнә көмәк едә билән бир дәлил вер! (Мәнә елә бир гүдрәт вер ки, мүшрикләр вә кафирләр һәмишә ачиз галсынлар!)

ЈОЛДА

Бәләдчи Урајкыт Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкри саһилә ендирди. Мәккәјлә арасы икикүнлүк мәсафә олан Усфанын ашағысындакы јолдан ајрылдылар. Усфан илә Кудейд арасында әкинлик вади олан Емечин алтындан кечиб Кудейдә чатдылар.

Һава чох истијди. Бир мүддәт кечдикдән сонра һәзрәти Әбу Бәкр, Рәсулуллаһын јорулдугуну һисс етди. Көзүлә бир көлкәлик арады. Мүнасиб бир гаја сечди. Гајанын динбини әли илә һамарлады, әбасыны јерә сәрди, Пејғәмбәримизә, «Бујурун, јатыб динчәлин, ја Рәсулуллаһ. Мән әтрафа көз-гулаг оларам»—деди. Пејғәмбәримиз јатыб үйүдү.

Һәзрәти Әбу Бәкр узагда бир чобан көрдү. Јанына кетди: «Сән кимин чобанысан, еј оғул?»—деди.

Чобан, «Гүрејшиләрдән биринин»—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр гојунун саһибини таныды. Чобана: «Мәним үчүн сүд сағарсанмы?»—дејә сорушду. Чобан разылашараг гојунлардан бирини сағды. Һәзрәти Әбу Бәкр сүдү ондан алды, Рәсулуллаһын баш тәрәфиндә көзләмәјә башлады. Бир гәдәр сонра Рәсулу-Әкрәм ојанды.

Әбу Бәкр: «Ја Рәсулуллаһ, бүйүрун сүдү ичин», дејә она тәгдим етди. Пејғәмбәримиз чох сусамышды. Сүддән ичди. Онун сусадығыны көрән Әбу Бәкр раһатланды. Сонра јолә дүшдүләр.

Јолда Пејғәмбәримиз һәзрәти Әбу Бәкрә: «Сәнә бир мүждә веримми?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр: «Атам-анам сәнә фәда олсун! Вер, ја Рәсулуллаһ»—деди. Пејғәмбәримиз бү хәбәри сөјләди:

— Гијамәт күнүндә Чәнаби-һагг чәннәтлик оланларын һамысына бирдән әјан олачаг. Сәнә исә хүсуси олараг зүһур едәчәк, еј Әбу Бәкр!

Гысыр гојун сүд верир

Јол чох чансыхычы иди. Јанларында нә јемәк, нә дә ичмәк үчүн бир шеј варды. Үстәлик һава да чох истијди. Бир мүддәт кетдикдән сонра бир чадыр көрдүләр.

Чадыр Үммү Мабедин иди. Мабед намуслу вә күчлү бир гадынды. Кәлиб-кечән јолчулара јемәк-ичмәк сатарды. Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкр, Әмир ибн Фүһейрә вә бәләдчи Абдуллаһ ибн Урајкыт Үммү Мабедин чадырына дахил олдулар. Ондан бә'зи шејләр алмаг истәдиләр. Үммү Мабед «Јанымда бир шеј олсајды, сизә верәрдим»—деди. Пејғәмбәримиз онунла сөһбәтә башлады.

— Сүд дә јохдур?

— Јох, валлаһ, гојунлар гысырдыр.

— Еј Үммү Мабед, бәс бу гојун нәдир?

— О сүрүдән кери галмыш, хәстә гојундур.

— Онун сүдү јохдурму?

— Хејр.

— Ону сағмаға ичазә верәрсәнми?

— Әкәр ондан сүд ала биләчәјини фикирләширсәнсә сағ.

Пејғәмбәримиз гојуну кәтиртди, бисмиллаһ еләди вә «Еј Аллаһым, гојуну бәрәкәтли гыл» дејә дуа етди. Чәнаби-һагг һәбибинин бу дуасыны ешидиб гојуна сүд верди. Пејғәмбәримиз бөјүк бир габ истәди. Сонра гојуну сағды.

Гысыр гојундан он кишини дојдурачаг гәдәр сүд сағмышды. Рәсулуллаһ сүдү ев саһибинә тәклиф етди, Үммү Мабед дојунча ичди. Сонра галанлары да дојунча ичдиләр вә сүд габыны Рәсулуллаһа вердиләр.

Пејғәмбәримиз исә «Гөвмү суја гонаг едән өзү ахырда ичәр»—дејәрәк дојунчаја гәдәр сүддән ичди.

Сүд һәлә гуртармамышды, бир аз сонра јенидән ичдиләр. Сүд гуртарандан сонра Рәсулуллаһ гојуну тәкпар сағды, габы сүдлә долдуруб Үммү Мабедә верди.

Үммү Мабед бүтүн бунлардан баш ача билмирди. Көрдүкләриндән чох севинмишди. Тез бир гојун кәтирди, кәсди, биширәрәк һөрмәтли гонагларына тәклиф етди. Артыг галандан бир гисмини өзләринә ајырды, галаныны да онлара јол үчүн тәдарүк етди.

Беләчә, Мтаһи тәрәфиндән гарынларыны дојдуран Пејғәмбәримиз вә јолдашлары орадан узаглашдылар.

Бир аздан Үммү Мабедин әри Әбу Мабед кәлди. Габ долу сүдү көрүб чашды.

— Бу сүд һарадандыр? Гојунлар һәм гысыр, һәм дә чох узагдадыр. Чадырда да сүд сағылачаг бир һејван јохдур,—деди. Үммү Мабед башына кәләнләри данышды.

Әбу Мабед «Валлаһ, бу Мәккәдә пејда олан Пејғәмбәрдир. Еј Үммү Мабед, әкәр мән ону көрсәјдим, мәнни дин гардашлығына гәбул етмәсини хаһиш едәрдим. Јенә дә фүрсәт тапсам буну едәрәм»—деди.

Бу бәхтиҗар гоча-гары сонралар мүсәлман олдулар.

Пејғәмбәримиз Үммү Мабедин чадырында икән, Мәккәдә бир чин Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкрин орада динчәлдикләрини сөйләди. Үммү Мабедин онлара еһсаньындан данышды. Рәсулуллаһын ғысыр гојундан суд сағма мө'чүзәсини сөйләди.

Һәзрәти Әбу Бәкрин ғызы һәзрәти Әсма дејирди: «Биз чинин сәсини ешитдиклән сонра Рәсулуллаһын һарада олдуғуну өјрәндик».

Чинин сәсини тәкчә һәзрәти Әсма дејил, мүшрикләр дә ешитмишдиләр. Онлар вахт итирмәдән Үммү Мабедин чадырына кәлдиләр.

— Сән Мәһәммәди көрдүнмү? Онун чамалындан нур јағыр,—дедиләр.

Үммү Мабед, «Мән сизин сорушдуғунузу танымырам. Анчаг бизә бир мүсафир кәлмишди, ғысыр гојундан хејли суд сағды»,—деди.

Мүшрикләр, «Бизә елә о лазымдыр»—дејәрәк ахтармаға башладылар.

Сүрека ибн Мәлик дә из ахтарыр

Пејғәмбәримизин кечәјаарысы, көзләри табағынданча Мәккәдән чыхыб Мәдинәјә һичрәт етмәси мүшрикләри бәрк гәзәбләндирмишди. Нә олурса-олсун, Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкри Мәдинәјә кирмәздән әввәл тапмалы, арадан көтүрмәли идиләр. Онлар бир нечә тәрәфдән ахтармагда давам едир, бир јандан да Мәккәнин һәр тәрәфиндә чарчылар чар чәкирдиләр. Пејғәмбәримизи вә һәзрәти Әбу Бәкри әсир едиб кәтирәнә, өлдүрәнә вә ја олдуғлары јери хәбәр верәнә 100 дәвә вә'д едирдиләр.

Бу хәбәр о тәрәфдәки бүтүн гәбиләләрә чатды. Һәр кәс гүрејишләрини вә'д етдији бу мұкафаты алмаг истәјирди.

Бунлардан бири дә Сүрека ибн Малик иди. Мүшрикләрини вә'д етдији мұкафат Сүреканын көзүнү гамашдырырды. Силаһыны көтүрүб атына минди вә јола чыхды. Бир аз ахтардыгдан сонра кичик гәфиләни көрдү.

Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкр дә ону көрмүшдүләр. Рәсулуллаһ өзүнү итирмәди. Архасына белә дөнүб бахмады. Анчаг һәзрәти Әбу Бәкр һәјечанланмышды, «Ја Рәсулуллаһ, атлы бизи көрдү»—деди. Ағламаға башлады.

Пејғәмбәримиз, «Еј Әбу Бәкр, нијә ағлајырсан?»—дејә сорушду.

Һәзрәти Әбу Бәкр «Валлаһ, мән өзүмдән горхмурам,

сәнә бир хәтә тохунар дејә аглајырам»—деди. Рәсулуллаһ дуа етди.

— Гәм јемә, Аллаһ бизимләдир,—деди.

Сүрека хејли јахынлашмышды. Өзүнә архајын тәрздә, «Еј Мәһәммәд, бу күн сәни мәндән ким горуја биләр?» дејә сәсләнди.

Рәсулуллаһ «Мәни Чаббар вә Қаһһар олан Аллаһ горујур»—бујурду. Чәбраил исә «Ја Мәһәммәд, уңа Аллаһ јер үзүнү сәнә итаәткар гылды. Она истәдијини әмр едә биләрсән»—деди.

Пејғәмбәримиз Сүрекаја елә бахды ки, онун аты бүдрәди вә Сүрека атынын үстүндән јерә ашды. Анчаг о дәгигә дурду, тәзәдән атына миниб сүрдү. Бир аз кечмишди ки, ат јенә бүдрәди, өзү дә јерә јыхылды. Јенә галхды, атына минди, јенә сүрдү. Бу дәфә аты бүдрәмәклә галмады, ики габаг ајагы дизләринә гәдәр гума батды. Сүрека атын үстүндән јерә јуварланды. Һәјваннн ајагларыны чыхармаға чалышса да мүвәффәг олмады. Артыг өлдүрмәк истәдији шәхсин Аллаһ тәрәфиндән горундуғуну, нә өзүнүн, нә дә башгасынын она һеч нә едә билмәјәчәјини аңламышды. Она көрә дә Рәсулуллаһдан аман диләди.

— Ја Мәһәммәд,—деди,—аңладым ки, бу сәнин ишиндир. Аллаһа дуа ет ки, гуртарым. Сизә тохунмајачағам, кәләнләрә дә сиздән данышмајачағам,—деди. Сонра «Охларымдан бир дәнәсини сизә верирәм. Филан јердәки хидмәтчиләримни тапын, истәдијиниз гәдәр дәвә вә сығырларымдан нә истәјирсиниз көтүрүн»—дејә тәклиф етди.

Пејғәмбәримиз атын гумдан чыхмасы үчүн дуа етди. Сүреканын атынын ајаглары гумдан чыхды. Анчаг Пејғәмбәримиз, «Сән мүсәлман олмајынча һеч бир шејини гәбул етмәрәм»,—дејәрәк Сүреканын тәклифләрини гәбул етмәди. Сүрека Пејғәмбәримиздән бир етибарнамә истәди, Рәсулуллаһ да истәдији етибарнамәни јаздырыб верди.

Сүрека «Еј Мәһәммәд, мәнә истәдијини әмр ет, јеринә јетирим»—дејә рича етди. Пејғәмбәримиз дә өвләри барәдә һеч кимә хәбәр вермәмәји әмр етди. Беләчә бир нечә саат әввәл Рәсулуллаһы өлдүрмәк үчүн үзәринә кәлән Сүрека, онун мүдафиәчиси кими орадан ајрылды.

Сүрека сонрадан мүсәлман олмагла шәрәфләнәчәкди.

Гүрејшиләрин вәд етдији мұкафаты газанмаг истәјәнләрдән бири дә Бүрејдә ибн Һүсејб иди. Бүрејдә, Сәһм-оғуллаһынын рәнсијди. Сәксәнә гәдәр адам да көтүрүб Пејғәмбәримизи ахтармаға кетди. Нәһајәт, Әмим мөвге-

јиндә онлары тапды. Пејгәмбаримиз дә онлары көрдү, анчаг һәјәчанланмады. Чүнки о бүтүн гәлбијлә Аллаһа тәвәккүл етмишди.

Бир аздан Бүрејдә онлара јахынлашды. Пејгәмбаримиз Бүрејдәдән «Кимсән?» дејә сорушду. «Бүрејдәјәм» чавабыны алынча һәзрәти Әбу Бәкрә, «Өзүмүзә кәлдик»—деди.

Сонра кимләрдән олдуғуну сорушду. Бүрејдә, «Әсләм гәбиләсиндәнәм» деди.

Пејгәмбаримиз, «Әсләмин һансы голундансан?» дејә тәк-рар сорушду.

Бүрејдә «Сеймоғулларындан» чавабыны верди.

Пејгәмбаримиз һәр ішеји хејрә јозарды. Бүрејдәнин адыны, гәбиләсини, мәнсуб олдуғу голу да хејрә јозду. Өзләринә бир зәрәр вермәјәчәјини дүшүндү. Чүнки «Бүрејдә» сәринлик, «Әсләм» гуртулуш мәналарыны верирди.

Бүрејдә сәһбәт етдијн адамын ким олдуғуну билмирди. Анчаг онун мәрдлијинә, чәсарәтинә вә данышығына һејран галмышды. Танымаг истәди, ким олдуғуну сорушду. Пејгәмбаримиз «Мән Абдулмүтәллибин оғлу Абдуллаһын оғлу Мәһәммәдәм» чавабыны верди. Сонра да ону мүсәлман олмаға дә'вәт етди. Бүрејдәнин гәлбиндә иман мәш'әли јанмаға, үзү иман нуруја ајдынлашмаға башлады. Кәл-меји-шәһадәт кәтирәрәк мүсәлман олду. Јанындакылар да она табе олдулар.

Бүрејдә Пејгәмбаримизи вә һәзрәти Әбу Бәкри евинә дә'вәт едәрәк, о кечә онлары гонаг еләди. Гуллуғларында дурду. Рәсулуллаһ да онлара бәрәкәт дуасы охуду.

Бүрејдә сүбһ тездән Пејгәмбаримизин јанына кәлди: «Ја Рәсулуллаһ, әлиinizдә бајраг олмадан Мәдинәјә кир-мәниз дүзкүн чыхмаз»,—деди. Сонра да сарығыны ачыб мизрағын учуна бағлады. Мәдинәјә чатаначан Пејгәмба-римизин јанынча кетди.

Пејгәмбаримизин бир бахышыја мүсәлман олан Бү-рејдә һичрәтин 6-чы илиндә Мәдинәјә һичрәт етмиш, һү-дејбијјә сүлһүндә иштирак етмиш, Ридван биәтинә гатыл-мыш, һејбәрин вә Мәккәнин фәтһиндә иштирак етмишди. Пејгәмбаримизин һүзуруна ичазәсиз кириб-чыха билмәк һөрмәтинин газанан һәзрәти Бүрејдә 164 һәдис рәвәјәт ет-мишдир. Дөрд хәлифә дөврүндә дә бир чох фәтһләрдә иштирак етмиш, һичрәтин 63-чү илиндә һағгын дәркаһына говушмушдур.

Пејғәмбәримиз Мәккәни арзулајыр

Сәфәр әрәфәсиндә Пејғәмбәримиз ата-баба јурду олан Мәккәнин һасрәтини чәкирди. Чәбраил ондан «Мәккәни арзулајырсан?—дејә сорушду.

Пејғәмбәримиз «Бәли» деди. Чәбраил она мүждә верди вә бу ајәни вәһј етди:

«Гур'аны сәнә вачиб бујуран Аллаһ гајыдачағын јерә сәни јенә дә гајтараचाгдыр. Де ки: «Рәббим һидајәтлә кәләни дә, һагг јолдан ачыг-ашкар азаны да јахшы таныјыр».

Бәли, бу мүждә сәккиз илә кими чох гыса бир мүддәтдән сонра керчәкләшәчәк, Пејғәмбәримиз кизличә тәрк етмәк мәчбуријјәтиндә галдыгы вәтәнинә мүзәффәр бир командан кими јенидән дөнәчәкди. Өзүнә зүлм едәнләри, севимли вәтәнини кизличә тәрк етмәк мәчбуријјәтиндә галанлары әфв едәчәкди. Илләрлә мүсәлман олмајан мүшрикләрин һамысы онун бу аличәнаблыгы гаршысында кәлмеји-шәһадәт кәтирәрәк мүсәлман олачагды.

Пејғәмбәримиз Кубәдә

Пејғәмбәримизлә һәзрәти Әбу Бәкрин јоручу јолчулуғу давам едирди. Рәсулуллаһын һичрәт етдијини ешидән мәдинәли мүсәлманлар вә Мәккәдән һичрәт едән мүһачирләр марагла онларын јолуну көзләјирдиләр. Һәр күн сәһәр намазындан сонра Һаррејә тәрәф кедәр, күнортаја гәдәр көзләјирдиләр.

Бир күн јенә көзләјиб евләринә гајыдырдылар. Бу заман һүндүр тәпәликдә өз ишијлә мәшғул олан бир јәһуди гаршыдан аға бүрүнмүш бир нечә мүсафирин кәлдијини көрдү. Мүсәлманларын көзләдикләри мүсафирләр олдуғуну зәни етди. Гејри-ихтијари чығырмаға башлады:—Еј әрәб чамааты! Будур, кәлишини көзләдијиниз улу кишиләр кәлир.

Бу хәбәр һамыны һәјәчана кәтирди. Ешидән һәр кәс евнндән бајыра гачырды. Һамы севинчиндән аглајырды. Гәһшәрә чыхыб Рәсулуллаһы бир хурма ағачынын алтында отуруб динчәлән көрдүләр. Һәзрәти Әбу Бәкр дә јанындајды. Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизлә һәмјаш иди. Рәсулуллаһы танымајанлар һәзрәти Әбу Бәкрлә ону сәһв салмышдылар. Анчаг һәзрәти Әбу Бәкр палтарыны Рәсулуллаһын үстүнә кәлкә кими тутунча Пејғәмбәрин ким олдуғуну баша дүшдүләр.

Бир аз сонра Пејғәмбәримиз отурдуғу јердән галхды, гаршыламаға кәләнләрлә бирликдә Мәдинәнин сағында јерләнән Кубәјә доғру јолуна давам етди. Бир мүддәт сон-

ра Кубадә Күлсүм ибн Нидминин евиндә гонаг олду. Һәзрәти Күлсүм Пејғәмбәримизи хурмаја гонаг етди. Рәсулүллаһ кәтирилән хурма үчүн бәрәкәт дуасы охуду. Һәзрәти Әбу Бәкр исә Һүбейб ибн Исафа мұсафир олду.

Рәсулүллаһ Кубадә оларкән Сад ибн Һајсеменин јанына кетди вә орада саһабиләрлә сөһбәт етди.

Пејғәмбәримиз Кубадә бир мәсчид тикилмәси гәрарыны верди. Мүсәлманлара даш дашымаларыны әмр етди. Һазырлыг көрүлүнчә гилләни чызды, бир даш көтүрүб чызығын үзәринә гојду. Сонра һәзрәти Әбу Бәкрә «Сән дә бир даш көтүр, мәним дашымын јанына гој»,—деди. Һәзрәти Әбу Бәкр дејиләнә әмәл еләди. Даһа сонра ејни шеји һәзрәти Өмәрлә һәзрәти Османа да әмр етди. Һәзрәти Әли һәлә кәлмәмишди.

Пејғәмбәримиз Кубадә бир нечә күн галдыгдан сонра Мәдинәјә кетмәк истадијини билдирди. Өзүнү мұшајиәт етмәләри үчүн дәрәсинин дајылары олан Неччароғулла-рына хәбәр көндәрди. Онлар да силаһланыб дәрһал кәлдиләр, Пејғәмбәримизә вә Һәзрәти Әбу Бәкрә салам вердиләр. Сонра да: «Тәһлүкәсизлијиниз тәмин едилмишдир. Сизин үчүн ајрылмыш дәрәләрә мининиз» дедиләр. Пејғәмбәримиз дәрәси Касваја минди, һәзрәти Әбу Бәкр архасында, Неччароғулла-рынын силаһлы дәрәси исә сағ вә солунда Кубадән һәрәкәт етдиләр.

Чүмә күнү иди. Рануна вадисинә кәлинчә Чүмә намазынын вахты чатмышды. Пејғәмбәримиз дәрәдән енди, орада мүсәлманлара Чүмә намазы гылдырды. Оху-дугу хутбәдә мүсәлманлара фәјдалы төвсијәләр еләди. Рәсулүллаһ салам вә қоламдан сонра белә бујурурду: «Һәмд Аллаһа мәхсусдур. Мән она һәмд едәр, ондан јардым диләр, ондан бағышланмағ вә һидајәт нијаз едәрәм. Она инаныр, ону инкар етмирәм. Инкар едәнләрин дә дүшмәнијәм, Мән Аллаһдан башга ајры бир јараданың олмадығына, тәк вә бәнзәр-сиз олдугуна, Мәһәммәдин дә онуң гулу вә рәсулу олдугуна шәһадәт едирәм». Пејғәмбәрләрин кәлишинин кәсилдији, елмин азалдығы, инсанларын јолундан чашдығы, заманын үзү дөндүјү, гијамәт күнүнүн јахынлашдығы бир заманда Аллаһ ону там бир һидајәт, там бир нур, там бир өјүд мәнбәји олан Гур'анла көндәрмишдир. Аллаһа вә рәсулуна итаәт едәнләр әсл доғру јолдадырлар. Аллаһа вә рәсулуна үсјан едәнләр азғынлыг вә чашғынлыға дүшмүшләр.

— Сизә Аллаһа гаршы чыхмагдан чәкнимәји төвсијә едирәм. Доғрудан да мүсәлманын мүсәлмана ән хејрли төвсијәси ону ахирәтә тәсдиғ етмәси, она Аллаһын әзабын-дан горуумағы әмр етмәсидир. Аллаһын сизә гадаған ет-

дији шејлөрдөн чөкинин. Бундан хөјирли өјүд, бундан хөјирли хатырлатма јохдур. Рөббиндөн горхараг ибадөт едөн кимсө үчүн, Аллаһын өзабындан горунмаг истөдијиниз ахирөт хошбөхтлији үчүн эн етибарлы јардымдыр. Ким һәр бир кизли вө ашкар ишләриндө Аллаһын ичазөсини көзләјәрөк, Аллаһла мүнәсибөти дүзөлдирсө, онун ады хөјирлө анылыр. Бу өмөли, өлдүкдөн сонра да мөһтач олдуғу бир заманда өзүнө лазым олур. Аллаһ ризасындан башга ишләр көрмөмөји, онларла өзү арасында узаг мөсафөләр олмасыны истөр. Аллаһ өзабыјла сизи горхудур. Аллаһ бөндөлөринө гаршы рөһмдил вө мөрһәмөтлидир. Аллаһа анд олсун ки, бундан јан кечмөк олмаз. Чүнки Аллаһ: «Мөним һүзүрумда сөз күлөшдирмөјин. Мөн бөндөләрө зүлм едөн дејиләм!»—бујурмушдур.

«Көрдүјүнүз вө көрөчөјиниз ишләриниздө, кизли вө ачыг өмөллөринизө көрө Аллаһдан горунун. Ким Аллаһдан горунса, Аллаһ онун күнаһларыны өртөр, савабыны да артырар. Аллаһдан горхан һәр көс ничат тапмышдыр. Аллаһ доғрулары да, јаланчылары да таныја билөсиниз дејө сизө китабыны вө јолуну ачыгча өјрөтмишдир. Аллаһын сизө еһсан етдији кими сиз дө еһсанда иштирак един. Аллаһын дүшмөнлөринө дүшмөн олун. Онун јолунда лазым көлсө чиад един...

Аллаһдан башга һөгиги мө'нада гүввөтли вө гүдрөтли һөч нө јохдур. Аллаһы тез-тез анын. Көлөчөк үчүн чалышын. Ким Аллаһын ичазөсијлө иш көрүрсө, Аллаһ да ондан разы галыр.

Аллаһ шүбһөсиз инсанлара һөкм едир, инсанлар исө Аллаһа һөкм едө билмөзләр. Аллаһ инсанлара нөзарөт едөр, инсанлар исө Аллаһ үзөриндө нөзарөт едө билмөзләр. Аллаһ алидир. Али олан Аллаһдан башга һөч көсдө гүввөт вө гүдрөт јохдур.

Пејғәмбөримиз Кубәдә илк Чүмө намазыны гылдыгдан сонра дөвөсинө миниб Мөдинәјө јола дүшдү.

Бу заман гадын-киши, көнч-ихтијар, көлө-саһибкар—һамы интизарла дамларын үзөринө чыхараг Рөсулуллаһы көзләјирди. Шөһөрө киринчө Мөдинә: «Рөсулуллаһ кәлди, Аллаһү әкбәр! Мөһәммөд кәлди, Аллаһү әкбәр!» сөслөријлө долмушду. Шөһөрдө бир чошгуулуг һакимди. Мөдинәлиләр индијө гөдөр белөчө сөвинмөмишдиләр. Һөбөшләр гылынч-галхан ојуну ојнајыр, гадынар, ушаглар исө охујурдулар:

«Вө'дө јохушундан Ај доғду бизө. Һамымыз Аллаһа јалварыб шүкр етмөлијик.

Еј бизө көндөрилән Пејғәмбәр! Итаөт етмөјимиз вачиб олан анда Аллаһ сәни бир әмрлө бизө көндөрди».

ҮЧҮНЧҮ ҲИССӘ

Һәзрәти Әбу Бәкр
Мәдинә дөврүндә

ГОНАГПƏРВƏРЛИҚ ЈАРЫШЫ

Рəсулуллаһ вə һəзрəти Əбу Бəкр мəдинəли мусəlмaнлaрын севинч сəдалaры алтындa ирəлилəјəркəн кимин евинин гaбaғындaн кечирдилəрсə, һaмы Пeјғəмбəримизи гoнaг eтмəјə чaн aтырды. Пeјғəмбəримизин дəвəси Касвaнын гaбaғыны кəсир вə «Ја Рəсулуллаһ, бизим јaнымыздa гaл. Биз сaјчa чoxуг, мaл вə силaһ сaрыдaн һaзырлығымыз вaр, сəни горујaрыг»—дeјирдилəр.

Пeјғəмбəримиз **һeч кимин кəнлүнү** гырмаг истəмирди. һaмыны рaзы сaлмaг истəјирди. Онлaрын бу һəрəкəтлəриндəн мəмнун олур вə «Аллaһ онлaры сизə хeјирли вə мубарəк гылсын» дeјə дуa eтдикдəн сонрa «Дəвəнин јолуну ачын! һaрa кeдəчəји oнa билдирилмишдир»—дeјирди.

Кəзлəр Касвaјa дикилмишди. Бүтүн мəдинəлилəр Аллaһын əн шəрəфли мусaфирини гoнaг eтмəк арзусундaјдылар.

Пeјғəмбəримизин дəвəси Касвa сaғa-сoлa бoјлaнaрaг бир мұддəт ирəлилəдикдəн сонрa Рəсулуллаһын мəсчидинин тикилдији јeрə чөкдү. О зaмaн бура бoш бир јeр иди вə икi јeтим ушaғa мəхсусдү.

Пeјғəмбəримиз дəвəнин үстүндəн eнмəди. Бир аз сонрa дəвə гaлхды, бир мұддəт јeнə ирəлилəди. Анчaг јeнə дөндү, илк чөкдүјү јeрə гəдəр кəлди, јeнə чөкдү. Бөјүрмəјə бaшлaды. Пeјғəмбəримиз дəвəнин үстүндəн eнди, «Иншaллaһ, мəнзилимиз бурадыр»—дeди. Соирa дa јeрин кимə мəхсус олдуғуну сорушдү. «Эмирин oғуллaры Сeһл вə Сүһeймийдир» дeдилəр.

Ахшaм дүшмүш, һaвa гaрaлмaғa бaшлaмышды. Мəдинəли мусəlмaнлaр Пeјғəмбəримизин јaнындaн aйрылмыр, ону гoнaг eтмəјə чaн aтырдылар. Һəттa бунун үстүндə бир-бирijлə мубaһисə дə eдирдилəр.

Рəсулуллаһ мəсəлəнин бөјүдүјүнү көрүнчə, «һaнсынын еви јaхынлығдaдыр?»—дeјə сорушдү.

Əбу Əјјуб əл-Əисəри: «Мəним евим, јa Нəбијјaллaһ!

Мәним евим будур, лап јахындадыр. Ичазә верин дөвәнин үстүндәкиләри ора дашыјым»—деди.

Анчаг Нечарогуллары пушк чәкилмәјинчә Пејғәмбәри-мизи гонаг етмәк шәрәфини Әбу Әјјуба вермәк истәмәдиләр. Онлар данышаначан Әбу Әјјуб дөвәнин јүкүнү евинә дашыја билди. Буна көрә дә Рәсулуллаһ: «Кишинин малы көз габағында»—бујурду. Әбу Әјјуба да: «Кет бнзим үчүн јер һазырла» деди.

Һазырлыг тамамландыгда Рәсулуллаһ һәзрәти Әбу Әјјубун евини шәрәфләндирди.

Беләчә, бу күн Истанбулу шәрәфләндирән Әбу Әјјуб гијамәтә гәдәр «Мехмандари Небевии» јә'ни «Аллаһ рәсулуну евиндә гонаг едиб гаршылајан адам» кими хатырланачагды.

Дикәр саһабиләр дә Әнсарда мүхтәлиф адамларын евиндә гонаг олдулар. Һәзрәти Әбу Бәкр исә Һаричә ибн Зејдин евиндә галды.

Мәдинәнин һавасы мүһачирләрә дүшмәди. Бир чоху хәстәлијә тутулду. Буналарын арасында һәзрәти Әбу Бәкр дә варды. Пејғәмбәримиз ону вә башга саһабиләри зијарәт едәрәк көнүлләрини алды, сонра да Мәдинәнин һавасыны јахшылашдырмаг вә Мәдинәни мүһачирләрә севдирмәси үчүн Чәнаби-Һагга дуа етди. Улу Танры онун дуасыны гәбул етди. Мәдинә, һавасы тәмиз бир јерә чеврилди.

Мүһачир-Әнсар гардашлыгы јараныр

Мәккәли мүсәлманлар өз мәмләкәтләриндә исламын әзаб-әзијјәтләрини чәкмиш, ағлажәлмәз ишкәнчәләрә мә'руз галмыш, сонра да Чәнаби-Һаггын һичрәт әмринә көрә јурд-јуваларындан, гөвм вә гәбиләләриндән ајрылмышдылар. Пејғәмбәримиз тәсәлли үчүн онлары мәдинәли мүсәлманлара исинишдирмәк гајғысыјла мүһачирләрә Әнсар арасында гардашлыг јаратмаг истәди.

Бир-бирләријлә гардаш оланлар, бир-бирләринә мадди вә мә'нәви көмәк едәчәкдиләр. Бир-бирләринә варис ола биләчәкдиләр. (Сонракы илләрдә бу маддәнин һөкмү Әнфал сурәсинин 7-чи ајәсилә галдырылды). Гаршылыглы олараг, адам өлдүрәнләрин дијәтләрини, әсир дүшәнләрин фијәләрини едәјәчәкдиләр.

Пејғәмбәримиз гардашлыг әһди бағлајаркән һәзрәти Әбу Бәкри дә Һаричә ибн Зејдлә гардаш еләмишди.

Мәдинәли мүсәлманлар бүтүн сәрвәтләрини Мәккәдән һичрәт едән саһабиләрә пајладылар. Онлара һәр чүр һөрмәт етмәкдән чәкинмәдиләр. Һәзрәти Һаричә дә сәрвәтини

һазрәти Әбу Бәкрлә бөлмәк истәди. Анчаг һазрәти Әбу Бәкр она жүк олмаг истәмәди. Мәккәдә олдуғу кими Мәдинәдә дә тичарәтлә мәшғул олараг күзәрәниһи тә'мин етди.

Пейғәмбәримиз мәккәли мүсәлманларла мәдинәли мүсәлманлары бир-биринә гардаш едәркән, дикәр тәрәфдән мәккәлиләр арасында да гардашлыг тә'сис етмишди. Һазрәти Әлиһи өзүнә, һазрәти Өмәри дә Әбу Бәкрә гардаш етмишди.

Пейғәмбәримиз һазрәти Аишәһи евинә кәтирир

Мүнасиб шәраит олмадығындан Пейғәмбәримиз ханымы Севда бинти Земајы, ғызлары һазрәти Фатимә вә Үммү Жүлсүмү Мәккәдә гојмушду. Һазрәти Әбу Бәкр дә ев әһлиһи кәтирмәмишди.

Мәдинәјә кәләр-кәлмәз һәр икиси онлары кәтирмәк һаггында фикирләширди. Пейғәмбәримиз өвләдлығы Зейд ибн Һаризеји бү ишә тә'јин еләди. Һазрәти Әбу Бәкр дә оғлу Абдуллаһа бир мәктуб јазараг Пейғәмбәримизин ев әһлијлә онларын да кәлмәсини тапшырды. Бу ики саһабә мүшрикләрин мүғавимәтинә раст кәлмәдән өз вәзифәләрини јеринә јетирдиләр. Һәр икиси ев әһлиһи дә Мәдинәјә кәтирди.

Һазрәти Аишә Мәккәдән кәлдикдән сонра да бир мүддәт атасынын јанында галды. Күнләр беләшә кечирди. Бу исә һазрәти Әбу Бәкри нараһат едирди. О, тојун тез олмасыны, Пейғәмбәримизин һазрәти Аишәһи өз јанына апармасыны арзү едирди. Нәһәјәт, бир күн бү фикрини Рәсулуллаһа сөјләди: «Ја Рәсулуллаһ, кәбини һансы үсулла кәсәчәк-сән?

Пейғәмбәримиз, «Мейр» чавабыны верди.

Рәсулуллаһа сәдагәтин мүстәсна нүмунәси олан һазрәти Әбу Бәкр бү мәс'уд еврилијин мейр сәбәбиндән даһа да кечикмәсинә разы олмады. Пейғәмбәримизә мейр пулуну өзү верди. Ғыса бир мүддәтдә тој һазырлығы көрүлдү. Тәм-тәрагсыз тој еләдиләр. Бу мәс'уд еврилик һичрәтин биринчи илиндә баш вермишди.

Һазрәти Әбу Бәкр бү фәдакарлығыјла Пейғәмбәримизин илтифатына наил олду. Рәсулуллаһ онун фәзиләтләрини, ғызыны өзүјлә евләндирмәсини һәдисләриндән бириндә белә ифадә етмишди:

— Аллах Әбу Бәкрә мәрһәмәт етсин. Ғызыны мәнимлә евләндирди. Һичрәтдә мәни Мәдинәјә апарараг һүрријјәтә говушдурду.

НЭЗРЭТИ ЭБУ БЭКР МҮҢАРИБЭ ВЭ СЭФЭРЛЭРДЭ

Нэзрэти Эбу Бэкр чох чэсур адам иди. Аллах вэ рэсулу жолунда неч бир фэдакарлыгдан чэкинмирди. Иштирак етдији бүтүн муһарибэлэрдэ буну ачыг-ајдын көстэрмишди.

Эбу Бэкр Пејғәмбэримизин апардыгы Бэдр, Үһүд, Хендэк дөјүслэриндэ Умре сэфэри, һајберин вэ Мэккэнин фатһи, һүнеји муһарибэси, Таиф сэфэри вэ Тебүк кими бөјүк муһарибэлэрдэ иштирак етмишди.

Бэдр дөјүшү

Мүшриклар бөјүк бир орду топлајыб мүсэлманлары мэлв етмэк фикријлэ Мединэјэ јүрүш едэркэн, Пејғәмбэримиз тэрэфдарлары илэ мэллэхэтлэширди.

Эввэл нэзрэти Эбу Бэкрин фикрини сорушду. Эбу Бэкр ајаға галхды. Бүтүн мүсэлманлары чуша кэтирэн белэ бир чыхыш елэди:

«Ја Рэсулуллаһ, валлаһ, үстүмүзэ кэлэн гүрејш гүввэтлидир. Онлар индијэ гэдэр зэлил олмадылар, залым олдулар. Иман етмэдилэр, инкар етдилэр. Онлар һөкмөн сәнинлэ чарпышачаглар. Она көрө дэ онлара гаршы һазырлыглы ол, силаһлан».

Бундан сонра саһабилэрдэн бир нечэ нэфэрин дэ фикрини өјрәнэн Пејғәмбэримиз, мүшрикларла муһарибэ етмэк гэрары верди.

— Ајаға галхын! Валлаһ, мән индидэн гүрејш гөвмүнүн вурулуб дүшөчөклэри јерлэри көрүрәм,—дејэ хэбэр верди. Сонра да дүшмэндэн өнчэ Бэдр гујусунун јахынлыгында гэраркаһ гурдулар. Чәми 314 мүчаһид вар иди.

Пејғәмбэримиз нэзрэти Эбу Бэкрлэ бирликдэ онун үчүн дүзэлдилэн көлкөлијэ кирдији заман Мэләклэр, «Көрүсүнүз? Сиддиг көлкөликдэ Рэсулуллаһла бирликдэди»—дејэ бир-бирлэринэ хэбэр вердилэр.

Бир мүддэт сонра мүшриклар дэ кэлдилэр. Гэраркаһларыны гурдулар. Мүшрик ордусунда минэ јахын адам варды. Суварилэрин сајына вэ силаһларына көрө дэ мүсэлманлардан бир нечэ дэфэ үстүн идилэр. Пејғәмбэримиз буну көрүнчө гилбэјэ дөндү, әллэрини дәркаһи-илаһијэ ачды вэ белэ бир дуа елэди:

— Ја Аллах, мәнэ вердијин вәдин һаны? Ја Аллах, мәнэ вердијин вәди јеринэ јетир. Ја Аллах, бу бир овүч мүсэлманы јох етсән, артыг сәнэ јер үзүндэ ибадэт елән олмајачаг.

Бу заман чијиндәки чүббә јерә дүшдү. Һәзрәти Әбу Бәкр ону јердән көтүрдү вә Расулуллаһын мүбарәк чијиннә атды. Сонра да, «Ја Расулуллаһ, Рәббинә етдијин дуа јетәр. Шүбһәсиз, о сәнә вердији вә'дини јеринә јетирәчәк» — деди. Бирликдә чадыра кирдиләр. Пејғәмбәримизи јуху тутду. Бир аз ујуду. Ојандыгдан сонра һәзрәти Әбу Бәкрә белә сөйләди:

— Көзүн ајдын, еј Әбу Бәкр, сәнә Аллаһын јардымы кәлди. Инди бу гум тәпәләри үзәриндә олан Чәбраилдир. Силаһланмыш, атынын чиловуну тутмуш, әмр көзләјир.

Сонра бирликдә чадырдан чыхдылар. Пејғәмбәримиз мүһачирләри гејрәтә кәтирән хәбәрләр верди. Мәләкләрин көмәјә кәлдијини билдирди.

Вуруш башлады. Мүсәлманлардан бә'зиси өвладынын, бә'зиси атасынын, бә'зиси дә әми вә дајы кими ән јахын гоһумунун гаршысында дајанмышды. Бу саваш өлүм-дирим савашыјды. Бүтүн саһабиләр буну дәрк едирдиләр. Бу сәбәбдән һеч бириси гоһумларына гаршы вурушмагдан чәкинмәди. Буна ән көзәл мисал һәзрәти Әбу Бәкрди. Оғлу Әбдүррәһман мүшрикләрин өнүндә дурмушду. Һәтта бир ара мејдана чыхыб чарпышмаг үчүн икид истәди. Онун бу һәрәкәти һәзрәти Әбу Бәкри чох пәришан етди. Оғлунун бу һәрәкәтинә дөзә билмәди. Онула чарпышмаг үчүн Пејғәмбәримиздән изин истәди.

Расулуллаһ исә: «Еј Әбу Бәкр, сән бизә лазымсан. Сән мәним ешидән гулағым, көрән көзүмсән» — дејә ичазә вермәди.

Әбу Бәкр оғлујла чарпышмагдан ваз кечди, анчаг: «Еј хәбис! Бәс мәиә һөрмәтин һаны?» — дејә сәсләнди. Әбдүрәһман сонрадан мүсәлман олду.

Бәдр дөјүшү мүсәлманларын гәти гәләбәсијлә нәтичәләнди. Мүшрикләрдән 70 нәфәр өлдүрүлдү, 70 нәфәр дә әсир алынды. Бунун әвәвиндә мүсәлманлар 14 шәһид вердиләр.

Пејғәмбәримиз әсирләрлә нечә рафтар етмәк барәдә мәсләһәтләшмәјә башлады. Биринчи һәзрәти Әбу Бәкрин фикрини сорушду. О деди:

— Ја Расулуллаһ, бунлар бизим әмпушагларымыздыр. Ејни тәбиләдәник, гардашларымыздырлар. Мәним фикримчә онлардан тәзминат алмагла гуртармаг лазымдыр. Бу, кафирләрә гаршы бизә мадди көмәк олар. Аллаһын онлара ајрыча доғру јол көстәрмәси вә бундан сонра онларын да бизә көмәк етмәләри истисна олунмур.

Бир нечә саһабинин дә фикрини өјрәндикдән сонра Пејғәмбәримиз һәзрәти Әбу Бәкрин фикрини даһа мүна-

сиб билди. Өзүнүн да ејни ганаатда олдуғуну сөйлөди. Һазрәти Әбу Бәкрә илтифатла белә деди:

— Еј Әбу Бәкр, сәнин вәзијјәтин һазрәти Ибраһимин вәзијјәтинә бәнзәјир. О, Аллаһа:

— Еј Рәббим! Онлар (бүтләр), һәгигәтән, чох инсаны һагг јолдан аздырыблар. Инди ким ардымча кәлсә, о, шүбһәсиз ки, мәнәндир. Ким мәнә гаршы чыхса, (билсин ки, төвбә едәчәји тәгдирдә) Сән кунәһлары бағышлајан вә (бәндәләринә) рәһм едәнсән!—демишди. (Ибраһим сурәси, 36).

— Еј Әбу Бәкр, сәнин вәзијјәтин һазрәти Исанын һа-лына да бәнзәјир. Иса Аллаһа, «Әкәр онлара азаб версән, шүбһә јохдур ки, онлар сәнин гулларындыр. Әкәр онлары бағышласан, јенә шүбһә јохдур ки, Сән јенилмәз гүввәт вә гүдрәт саһибсән! (Маидә сурәси).

Бәдр дөјүшүндә һазрәти Әбу Бәкрин мүсбәт кејфијјәт-ләринә даһа бири әләвә олунду. Чүнки бу мұһарибәдә иштирак едән мүчаһидләрин Аллаһ јанында бөјүк хид-мәтләри варды. Бир дәфә Чәбриал Пејғәмбәримиздән «Бәдр дөјүшүндә иштирак едәнләри нечә гијмәтләндирирсиниз?» дејә сорушмүшдү. Рәсулуллаһ: «Биз онлары мүсәлман-ларын ән үстүн вә хејирлиләриндән сајырыг»—демишди. Чәбриал дә «Биздә дә беләдир. Биз дә мәләкләрдән Бәрдә гатыланлары мәләкләрин ән јахшысы вә хејирлиси сајы-рыг»—демишди.

Пејғәмбәримиз дә һәдисләриндән бириндә Бәдргази-ләри һаггында белә бүјүрмүшдү:

«Аллаһ Бәдргазиләринин һалыны билмиш вә: «Иста-дијиниз един. Сизи әфв етдим» бүјүрмүшдүр.

Үһүд дөјүшү

Үһүд дөјүшүнүн әввәлиндә мүсәлманлар үстүндүләр. Һәтта саһабиләр гәнимәт топламаға башламышдылар. Бу-ну көрән Пејғәмбәримизин «Јерләриниздән тәрпәнмәјин!» дејә кәскин тәнбәһ етмәјинә бахмајараг, дөјүшчүләр гәни-мәт далынча дүшмүшдүләр.

Дөјүшүн әввәлиндән бәри бу аны көзләјән бир груп мүшрик бирдән һүчума кечмишди. Һеч көзләмәдикләри анда мәруз галдыглары бу һүчум саһабиләрин ләрән-пә-рән дүшмәсинә сәбәб олмушдү. Пејғәмбәримизин әтрафын-да анчаг бир нечә мүчаһид галмышды. Бу иман фәдаиләри Рәсулуллаһы, ону шәһид етмәјә чәһд едән азғын мүшрик-ләрдән чанла-башла горумүшдулар.

Бу гәһрәманлардан бири дә һазрәти Әбу Бәкрди. Әбу

Бәкр бу дөјүшдә вүчудуну Аллаһын рәсулуна сипәр етмиш, Пејғәмбәримизлә бирликдә сәбир вә сәбат көстәрмишди.

Һәзрәти Әбу Бәкрин оғлу Әбдүррәһман бу дөјүшдә мүшрикләрин сәфиндә јер алмышды. Мүсәлман олдугдан сонра атасына, «Үһүддә сәни бир нечә дәфә көрдүм, анчаг үз чевирдим»—демишди.

Һәзрәти Әбу Бәкр исә оғлуна белә демишди: «Әкәр мән көрсәјдим, үз чевирмәз, сәни өлдүрәрдим».

Умрә сәфәри, Ридван биәти

Пејғәмбәримиз һичрәтин 6-чы илиндә көрдүјү бир рөјадан сонра Кә'бәни фәтһ етмәк үчүн 1400 нәфәрдән ибарәт гәфиләјлә Мәккәјә доғру һәрәкәт етди. Мүшрикләр бундан хәбәр тутунча һәм онларын һәрәкәтләринә нәзарәт етмәк, һәм дә онлары Мәккәјә гојмамаг үчүн 200 нәфәрлик бир сүвари дәстәси һазырладылар.

Пејғәмбәримиз бу сүвариләри көрүнчә адамларыла мәсләһәтләшди. Һәмишәки кими јенә дә әввәлчә һәзрәти Әбу Бәкрин фикрини сорушду. Әбу Бәкр «Аллаһ вә рәсулу даһа јахшы билир» дедикдән сонра өз фикрини белә ачыглады:

— Ја Рәсулуллаһ, биз һеч кимлә вүрушмаг үчүн јола чыхмырыг. Мәгсәдимиз Кә'бәни фәтһ етмәkdir. Көзләмәјин мә'насы јохдур.

Дикәр саһабиләрин дә фикри белә олдугундан вүруша киришмәдиләр. Гәфилә Кә'бәјә доғру јолуна давам етди. Һүдәјбијә мәвгејинә кәлиб чатынча Пејғәмбәримизин дәвәси Касва бирдән-бирә јерә чөкдү. Саһабиләр ону галдырмаг үчүн чалышдыларса да Рәсулуллаһ мане олду, «Аллаһа анд олсун ки, вахтилә фили Кә'бәјә кирмәјә гојмајан гүввә инди дә Касваны гојмајачаг»—деди.

Бир мүддәт сонра мүшрикләр Пејғәмбәримизин јанына елчиләр көндәрдиләр. Бу елчиләрдән бири Урвә ибн Мәс'удду. Урвә сөзарасы Рәсулуллаһа деди: «Сәнин әтрафында мүхтәлиф јерләрдән кәлмиш, чүрбәчүр инсанлар көрүрәм. Еаллаһ, бунлар дара дүшән кими сәнин јанындан гачыб дағылачаглар». О бунунла да саһабиләрин Рәсулуллаһа бағлылыгларынын зәиф олдугуну аңлатмаг, мүсәлманлары бу барәдә дүшүндүрмәк истәјирди.

Урвәнин сөзләри Пејғәмбәримизин баш тәрәфиндә дајанымыш һәзрәти Әбу Бәкр бәрк әсәбиләшдирди. «Адамлар шүбһә еләмә! Биз һеч Пејғәмбәримизин әтрафындан дағылыб ону тәк гојарыг? Сән кет өз ишинлә мәшғул ол!—дејә с'тираз еләди. Һәзрәти Әбу Бәкр әслиндә һәлим, сакит тәбиәтли адам иди. Она гаршы едилән һәр пис һә-

рәкәтдән һиддәтләнмәздн. Анчаг дининә, инанчына гаршы бир сөз вә ја һәрәкәт көрәндә тез өзүндән чыхарды. Һәр һансы бир мүсәлманын үрәжинә дәжә биләчәк ифадә ишләтмәкдән чәкиндији үчүн саһабиләрни Пејғәмбәримизин әтрафындан дағылачағыны сөjlәјән Урвенин сөzlәринә дөзә билмәди.

Урве бу сәдагәт гаршысында өзүнү итирди. Ордан ајрылыб мүшрикләрин јанына кәләркән онун тәрәфдарларынын Рәсулуллаһа олан сәдагәтиндән узун-узады бәһс етди. Мүшрикләр Пејғәмбәримизин әтрафында һәјатыны онун јолунда фәда едәчәк инсанларын топлашдығыны анладылар, сәдагәтли саһабиләр гаршысында горхуја дүшдүләр.

Пејғәмбәримиз һәзрәти Османы Мәккәјә елчи көндәрди. Бир мүддәт сонра онун шәһид едилдији хәбәрини алынча, өлмәк, анчаг кери дөнимәмәк, мүшрикләрлә вурушмаг үчүн адамларындан биәт алды. Бу, «Биатүр-Ридван» кими тарихә дүшдү. Бурада вурушанлар Чәнаби-һаггың севкисинә вә һөрмәтинә наил олдулар. Чәнаби-һагг бу саһабиләри белә таъриф едирди:

— Еј Пејғәмбәр! Сәнә биәт едәнләр, шүбһәсиз ки, Аллаһа биәт етмиш олурлар. Аллаһын әли онларын әлиндән тутмушдур. Ким әһдини позса, анчаг өз әлејһинә позмуш олар. Ким Аллаһла етдији әһди јеринә јетирсә, Аллаһ она бөјүк мүкафат верәр! Анд олсүн ки, ағач алтында биәт етдикләри заман Аллаһ мө'минләрдән разы олду. Аллаһ онларын үрәкләриндә оланы билди, онлара өз дәржаһындан хатирчәмлик, раһатлыг көндәрди вә онлары јахын кәләчәкдә газанылачаг бир гәләбә илә мүкафатландырды. Аллаһ јенилмәз гүввәт вә һикмәт саһибидир!» (Фәтһ сурәси, 10, 18, 19).

Ридван биәти мүшрикләрин үрәжинә горху салмышды. Мәккәдә тутдуглары һәзрәти Османы бурахмаг мәчбуријәтиндә галдылар. Һәзрәти Османын сағ олмасы бүтүн мүсәлманлары севиндирди.

Нәтичәдә Пејғәмбәримизлә мүшрикләр арасында бир нечә мүддәтлик «һүдәјбијјә сүлһү» имзаланды. Буна көрәдә мүсәлманлар бу ил Кә'бәни зијарәт едә билмәјәчәкдиләр. Анчаг кәлән ил буну едә билдиләр.

Һүдәјбијјә данышыглары илк бахышда мүсәлманларын әлејһинә кими көрүнсә дә әслиндә исламијјәтин инкишафы үчүн бөјүк бир фәтһди. Һәмчинин Фәтһ сурәсијлә баша чатан бу данышыгларын бир зәфәр олдуғу хәбәр верилди. Анчаг о заман буну баша дүшмәк асан дејилди. Саһабиләр Кә'бәни зијарәт етмәдән кери дөнимәји өзләринә

сыгышдыра билмирдилэр. Бунун фикрини чэкэнлэрдэн бири дэ һэзрәти Өмэр иди.

Бу заман үрәји архајын олан тәкчә бир нәфәр варды: һэзрәти Әбу Бәкр. Чүнки онун исламын гәбул олунмасында мүстәсна хидмәти олмушду вә о, «Сиддигијјәт мәгамынын» әсасыны гојмушду. Буна көрә дэ үздә өзүнү нә гәдәр бу данышыглардан наразы кими көстәрсә дэ, бунун бөјүк бир зәфәр олмасына зәррә гәдәр дэ шүбһә етмирди. Һэзрәти Өмәrlә бу барәдә белә бир сөһбәт дэ олмушду.

— Еј Әбу Бәкр, бу адам әлаһәзрәт Аллаһын рәсулу дејилдирми?

— Бәли, о Аллаһын рәсулудур.

— Дүшмәнләримиз батил, биз исә һагг јолунда дејиликми?

— Бәли, биз һагг јолундајыг.

— Биз мүсәлман, гаршымыздакылар исә мүшрик дејилләрми?

— Бәли биз мүсәлманыг, онлар исә мүшрикләрдир.

— Бизим өлүләримиз чәннәтдә, онларын өлүләри чәһәннәмдә дејилми?

— Бәли, бизим өлүләр чәннәтдә, онларын өлүләри чәһәннәмдәдир.

— Бәс онда иијә кери дөнүрсүнүз?

— Еј Өмәр, шүбһәсиз, о, Аллаһын рәсулудур. Бу данышыгларла о, Рәббиндән дөнмүш, она гаршы чыхмыш олмур. Аллаһ онун јардымчысыдыр. Сән өлүнчәјә гәдәр онун әмринә табе ол! Шүбһәсиз, Мәһәммәд һагг јолдадыр. Она әмр едилән дэ һагдыр. Бизләр Аллаһын әмринә гаршы чыха билмәрик.

— О бизә Кә'бәјә кедәчәјимизи вә ону зијарәт едәчәјимизи демәмишдими?

— Бәли. Амма сәнә бу ил Кә'бәјә кедәчәјини вә ону зијарәт едәчәјини демишдими?

— Хәјр, елә демәмишди.

— Елә исә сән һөкмән Кә'бәјә кедәчәк вә ону зијарәт едәчәксән!»

Һэзрәти Өмәр Әбу Бәкрлә сөһбәтдән сонра бир аз раһатланды. Арадан бир мүддәт кечдикдән сонра һүдәјбијјә сүлһүнүн бөјүк бир зәфәр олдуғуну өзү дэ баша дүшдү.

Мәккәнин фәтһиндә

Һичрәтин 8-чи илијди. Мүшрикләр Пејгәмбәримизин мүттәфиғи олан һузаалылара тәчавүз елән Бени Бекирләрә көмәк етмишдиләр. Онлардан бир чохуну өлдүрүлмәсиндә

иштирак етмишдиләр. Бу һәрәкәтләријә һүдәјбијә сүлһүнү позмушдулар. Анчаг мүшриклар Рәсулуллаһын Мәккәни фәтһ етмәсиндән горхдуглары үчүн данышыглары тәзәләмәк истәјирдиләр. Бу мәгсәдлә Әбу Сүфјаны Мәдинәјә көндәрдиләр.

Әбу Сүфјан Пејғәмбәримизин һүзуруна кәлди вә белә деди:

— Ја Мәһәммәд, мән һүдәјбијә сүлһүндә иштирак етмәишдим. Бу шәртләри тәзәлә вә мүддәтини узат. Кәл арамыздакы данышыглары рәсми шәкилдә тәзәләјәк.

Пејғәмбәримиз:—Биз арамыздакы данышыгларә әмәл етмишик. Јохса, сиз нәсә бир иш көрүб ону позмусунуз?— деди.

Әбу Сүфјан Пејғәмбәримизин һеч нәдән хәбәри олмәдығыны зәни едирди.—Елә бир шеј олмамышдыр. Биз әһдимизә садигик вә сөзүмүзүн үстүндә дајанмышыг. Она нә зидд бир һәрәкәтдә олачағыг, нә дә фикримизи дәјишәчәјик.

Рәсулуллаһ да: «Биз дә данышыгларә көрә һәрәкәт едирик. Нә ону позур, нә дә дәјишдиририк»—деди. Әбу Сүфјан мүәһидәни тәзәләмәк арзусуну тәкратлады. Анчаг Пејғәмбәримиз она чаваб вермәди. Әбу Сүфјан иши белә көрүб һәзрәти Әбу Бәкрин јанына кәлди. «Еј Әбу Бәкр, арамыздакы мүәһидәни јениләшдир. Мүддәтиниң узат. Халғын арасыны дүзәлт»—деди.

Рәсулуллаһа һәддән артыг сәләгәтли олан һәзрәти Әбу Бәкр, «Мән буну едә билмәрәм,—деди.—Бу Аллаһ вә рәсулуна аид бир ишдир».

Әбу Сүфјан: «Һеч олмәзсә, мәни һимәјәнә ал вә буну халға е'лан ет»—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр: «Мәним һимәјәмдә оланлар Рәсулуллаһын һимәјәсиндә оланлардыр. Онун һимәјәсиндә олмајанлары мән һимәјәмә алмарам»,—деди.

Әбу Сүфјан бундан сонра нөвбә илә һәзрәти Өмәрин, һәзрәти Османын вә һәзрәти Әлинин јанына кетди. Оилардан да ејни чавабы алды.

Бу һадисәдән сонра он минлик орду јарадылды вә Мәккәни фәтһ етмәк үчүн јола дүшдүләр. Ишчрәтин сәккизинчи илијди.

Ислам ордусу Чуфедә кечәләди. О кечә һәзрәти Әбу Бәкр јухусунда Мәккәјә јахынлашаркәп јанларына диши бир көпәјин кәләрәк, архасы үстә јатдығыны, дөшүндән сүд ахдығыны көрдү. Буну Рәсулуллаһа данышды. Пејғәмбәримиз јухуну белә јозду:

— Гүрејшиләрин еркәк көпәкләри кетди, дишиләри,

сүдлүлөри келди. Сиздөн гоһумлуг алагаларини торумағы истајечәкләр.

Доғрудан да Мәккә фәтһ едилдикдән сонра бу јуху дүз чыхды.

Мәккәнин фәтһи бүтүн мүсәлманларын бөјүк севинчинә сәбәб олмушду. Һәр шејдән әввәл мүгәддәс Кә'бә мүшрик-ләрин әлиндән алынмыш, ичиндәки вә атрафындакы бүт-ләрдән тәмизләнмишди.

Дикәр тәрәфдән, буралар, башда Пејғәмбәримиз олмаг-ла мұһачирләрин зорла тәрк етмәк мәчбуријјәтиндә гал-дыглары вәтәнләријди. Бу күн ган төкмәдән вәтәнләринә кери дөимүшдүләр. О күнә гәдәр мүшрик галмагла исрар едән бир чохлары исламијјәтә говушмушдулар. Бүтүн бун-ларла бәрабәр һәзрәти Әбу Бәкр үчүн Мәккәнин фәтһи-нин ајры бир мә'насы да варды: атасы Әбу Куһафә мүсәл-ман олмушду.

Һәзрәти Әбу Бәкрин анасы Үммүл-Һәјр, ханымы Үммү Руман, гызлары һәзрәти Аишә вә һәзрәти Әсма, оғлу Аб-дуллаһ һәлә исламијјәтин илк илләриндә мүсәлман олмуш-дулар. О бири оғлу Әбдүррәһман исә Үһүд дөјүшүндән сон-ра ислам сәфинә гатылмышды. Тәкчә атасы галмышды О да Мәккәдә олурду.

Мәккәнин фәтһи күнү Әбу Бәкр атасынын јанына кәлди. Көзләри көрмүрдү. Хејли гочалмышды. Голуна кирәрәк Рәсулуллаһын јанына кәтирди. Пејғәмбәримиз буну кө-рүнчә ону мазәммәт етди: «Ихтијары нијә јормусан, онун јанына мән өзүм кәләрдим»—деди.

Һәзрәти Әбу Бәкр белә чаваб верди:

— Ја Рәсулуллаһ, сәнин онун јанына кетмәјиндән, онун сәнин јанына кәлмәји даһа мұнасибдир.

Пејғәмбәримиз Әбу Куһафени гаршысында отуртду. Көзләрини сығаллады. «Еј Әбу Куһафә, мүсәлман ол! Ал-лаһа дуа елә»,—бујурду. Әбу Куһафә кәлмеји-шәһадәт кә-тирәрәк мүсәлман олду.

Пејғәмбәримиз һәзрәти Әбу Бәкрин ағладығыны көрдү. «Еј Әбу Бәкр, нијә ағлајырсан?»—дејә сорушду. Һәзрәти Әбу Бәкр белә чаваб верди:

— Ја Рәсулуллаһ, атамын әвзинә әмин Әбу Талибни мүсәлман олмаг үчүн разылыг вермәси јадыма дүшдү, она көрә дә ағлајырам.

Әбу Куһафенин мүсәлман олмасыјла Әбу Бәкрин фәзи-ләтинә даһа бир јенилик әлава олунурду. Чүнки сағлығын-да икән атасынын, анасынын, бүтүн ушагларынын мүсәл-ман олмасыны көрмәк она нәсиб олурду.

Һүнејн дәјүшү

Һичрәтин сәккизинчи илиндә Һүнејдә баш верән дәјүшүн әввәлиндә мүһәһидләр дағылышдылар. Башда Пејғәмбәримиз олмагла чох аз саһаби галды.

Бунлардан бири дә һәзрәти Әбу Бәкрди. Вүчудуну Пејғәмбәримиз сипәр етмәкдән чәкинмәјән бу фәдакар саһаби ону дүшмәндән чанла-башла горуду. Бу арада о бири саһабиләр дә топлашдылар. Илдырым сүр'әтилә дүшмән үзәринә һүчума кечдиләр. Нәтичәдә дүшмән мәғлубијјәтә уғрады. Һүнејн дәјүшү бөјүк бир зәфәрлә нәтичәләнди.

Таиф сәфәри

Пејғәмбәримиз һичрәтин сәккизинчи илиндә Таифә һүчум етди. Таифлиләр талаја сығындылар, бајыра чыхмадылар. Онларын галалары басылмазды. Нә гәдәр чәһд едиләрсә дә әлә кечирә билмәдиләр. Пејғәмбәримиз «Бу ана гәдәр онлары тәслим етмәјә изин верилмәјиб. Таифи фәтһ етмәјиннизә инанмырам»—деди. Сонра да һүчумун дајандырылмасы вә гошунун Мәдинәјә кери дөнмәси әмрини верди.

Бу хәбәри ешидән мүсәлманлардан бә'зиләри, Таифи фәтһ етмәдән кетмәји өзләринә сығышдырмырдылар. Онлардан бир нечәси һәзрәти Әбу Бәкрин јанына кәлди. Әбу Бәкр: «Бу иши Аллаһ вә рәсулу даһа јахшы билир. Әмр Рәсулуллаһа көјдән кәлир»—деди.

Һәзрәти Әмәрин дә јанына кәдәиләр олду. Һәзрәти Әмәр дә белә деди:

— Биз Һүдәјбијјә һадисәсини көрмүшүк. О күн үрәјимә Аллаһдан башга һеч кәсин билмәдији бир шүбһә долду. Рәсулуллаһын јанына кетдим, данышдым. Аз гала мәһв олачагдым. Онун Аллаһын әмријлә көрдүјү ишдә бизим үчүн хејир варды. Доғрудан да исламијјәт үчүн Һүдәјбијјәдән бөјүк бир фәтһ олмамышдыр.

— Рәсулуллаһын Пејғәмбәр көндәрилдији күндән Һүдәјбијјә сүлһүнә гәдәр мүсәлман оланлардан даһа артыг адам о күндән ғылынча туршанмадан мүсәлман олду. Рәсулуллаһын көрдүјү ишдә хејир вардыр. Бу Аллаһын ишидир. О, диләдијини рәсулуна вәһј едәр.

Бундан сонра с'тиразлар кәсилди. Һамы бирликдә Мәдинәјә дөндү.

Табук сәфәри

Һичрәтин доғгузунчу илијди. Христиан әрәбләр Һераклиуса: «Пејғәмбәрлик дапасыјла ортаја чыхмыш адам

өлдү. Мүсөлманларын да сөрвөтлөри гуртарды, гытлыг вә жохсуллуг башлады. Экәр онлары дининә гатмаг истәјир-сәнсә инди мәгамдыр»—дејә бир мәктуб јаздылар. Буна көрә дә һераклиус күчлү бир орду һазырлады.

Буну ешидән Пејғәмбәримиз мүсөлманлара һазыр ол-маларыны әмр етди. Кедиләчәк јерин узаг олдуғуну, орада гытлыг баш вердијини, дүшмәнин исә чох гүввәтли олдуғуну ачыг билдирди.

Бү әмри алаһ саһабиләр һазырлашмаға башладылар. Варлылар јардым әлини узатдылар. Мәсәлән, һәзрәти Әбу Бәкр ордунун һазырланмасына јардым етмәк үчүн бүтүн сөрвәтиндән кечәрәк Рәсулуллаһын севкисини газанды.

Гыса бир мүддәтдә топланмыш орду Мәдинәдән јола дүшдү. Сенијетүл-Велада гәраркаһ гурулду. Пејғәмбәри-миз ордукаһда һәзрәти Әбу Бәкрә намаз гылмағы тап-шырды.

Бир мүддәт сонра Пејғәмбәримиз бајраглар һазырлат-ды. Ән бөјүк бајраглардан бирини Әбу Бәкрә, о бирини исә Зүбәјир ибн Аввама верди. Орду һәрәкәт етмәјә баш-лады.

Јолда, һичр мөвгеји јахынлығында мүчаһидләрин кө-түрдүкләри су гуртарды. Нә гәдәр ахтардыларса су тапма-дылар. Кафирләр:

—Экәр Мәһәммәд доғрудан да Пејғәмбәрдисә, Муса пејғәмбәрин Аллаһдан јағыш диләдији, Аллаһын да онун дуасыны гәбул едиб јағыш јағдырдығы кими, Аллаһдан јағмур диләр, о да јағдырарды,—дејәрәк деди-годуја баш-ладылар.

Рәсулуллаһ онларын деди-годуларыны ешидинчә, «Де-мәк онлар белә дүшүнүрләр»—деди. «Рәббинизини сизә јағ-мур еһсан едәчәји үмидиндәјәм».

Дикәр мүсөлманлар кими кафирләрин деди-годуларын-дан һәзрәти Әбу Бәкр дә нараһат олмушду. Рәсулуллаһын дуасыны Аллаһын гәбул едәчәјинә инанырды. Рәсулулла-һын јанына кәлди вә «Ја Рәсулуллаһ, һеч шүбһәсиз Аллаһ сәнин дуаны хејирлә гаршылар. Бизим үчүн дуа ет», деди.

Пејғәмбәримиз «Сән дә дуа етмәјини истәјирсән?»—дејә сорушду. Әбу Бәкр «Бәли»—деди—«Истәјирәм».

Бү бөјүк саһабисинин сөзүнү јерә салмајан Рәсулуллаһ әлләрини илаһи дәркаһына галдырды, јағмур вермәси үчүн Чәнаби-һагга дуа етди. Әлләрини ендирмәмишди ки, Рәб-биндән «Башлајын!» әмрини алаһ булудлар көјүн үзүндә топлашды. Бир аз сонра јағыш дамчылары јер үзүнә төкүл-мәјә башлады. Бүтүн мө'минләр бајрам едирдиләр. Чүнки һәм сүсузлугдан әзаб чәкмишдиләр, һәм дә Пејғәмбәри-

мизин даһа бир мө'чүзәсинә шаһид олмушдулар. Табларын долдуруб орадан узаглашдылар.

Мүчаһидләр мәшәггәтли кечән јолчулугдан сонра Тебүкә чатдылар. Дүшмән ордусу илә гаршылашмадан Мәдинәјә керн гајытдылар. Беләчә румлулара көз дагы вердиләр.

Һәзрәти Әбу Бәкрин һач әмирлији

Һәзрәти Әбу Бәкр вә һәзрәти Өмәр Пејғәмбәримизин вәзирјидиләр. Рәсулуллаһ һәр һансы бир мәсәләдә тәрәфдарларыјла мәсләһәт едәндә илк әввәл онларын фикрини сорушарды. Һәдисләриндән бириндә «Әбу Бәкр вә Өмәр јер үзүндә мәним ики вәзиримдир» бујурмуш, диһәр һәдисиндә исә бу ики саһабинин «көрән көзү, ешидән гулағы» олдуғуну сөјләмишди. Буна көрә дә бә'зи саһабиләри Мәдинәдән көндәрсә дә, һәзрәти Әбу Бәкри јанындан бурахмаг истәмәз, анчаг һадир һалларда көндәрәрди. Мәсәлән, бир дәфә һәзрәти Әбу Бәкри хусуси тапшырыгла Затүс-Селасил вә һавазияләрә көндәрмишди. Рәсулуллаһын һәзрәти Әбу Бәкри Мәдинәдән кәнара көндәрдији ән мүһүм тапшырыг. Һач әмирлијинә көндәрмәси олмушду.

Һичрәтин доғгузуичу илијди. Мүшрикләр Кә'бәни чылпаг зијарәт етдикләриндән, Пејғәмбәримиз өзү һәччә кетмәмишди. Мүсәлманларын һәччә кетмәләри үчүн һәзрәти Әбу Бәкри вәкил тә'јин етмишди. Әбу Бәкр үч јүз һәфәрлик дәстәјлә Мәдинәдән чыхды.

Бундан сонра Берајә (Төвбә) сурәси назил олду. Бу сурәдә Кә'бәни чылпаг зијарәт етмәмәк үчүн бир чох һөкмләр верилмишди. Рәсулуллаһ һәзрәти Әлини чағырды. Она хедиб һәзрәти Әбу Бәкрә чатмағы вә Төвбә сурәсини халга тәблиғ етмәји тапшырды.

Һәзрәти Әли јолда Әбу Бәкрә јетишди. Әбу Бәкр ону көрүнчә «Әмиримизин мә'мурусан?»—дејә сорушду. Һәзрәти Әли мә'мур олдуғуну сөјләди. Сонра да вәзифәсинин нә олдуғуну билдирди. Бирликдә Мәккәјә кетдиләр. Һач тапшырыгларыны јеринә јетирдиләр. Һәзрәти Әли Төвбә сурәсини халга охуду. Ишләрини көрүб Мәдинәјә дөндүләр.

ПЕЈҒӘМБӘРИМИЗИН ВӘФАТЫ ВӘ ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР

Һичрәтдән он ил кечмишди. Исламијјәт минләрлә инсанын гәлбини нурландырмышды. Дин, камал кәсб етмишди.

ләр. Пејғәмбәримиз мүбарәк өмрүнү тамамламыш, өлүм
јатағына дүшмүшдү.

Хәстәлијинин ағырлашдығы бир күн «Мәнә кағыз-гәләм
верип, мәнән сонра чашмајын дејә тапшырыгларымы ве-
рим»—деди. Һәзрәти Өмәр дә орадајды. «Рәсулуллаһын
вәзијјәти писләшәр»—дејәрәк гәләм-кағыз кәтирилмәсинә
разы олмады. Адамлардан бә'зиләри Һәзрәти Өмәрин фик-
ринә шәрик чыхыр, бә'зиләри дә Рәсулуллаһын әмринин
јеринә јетирилмәсинин истәјирди. Нәтичәдә мүбәһисә баш-
лады. Буну көрән Пејғәмбәримиз: «Јанымдан чыхын! Бу-
рада мүбәһисә егмәк олмаз. Мәни тәк бурахын»—деди. Са-
һабиләр Рәсулуллаһын сөзүнә әмәл еләдиләр.

Башга бир күн Пејғәмбәримиз Һәзрәти Аишәјә «Атан
Әбу Бәкри вә гардашын Әбдүррәһманы чағыр, бир јазы
јазым. Мән бир бошбоғазын чыхыб, «бу ишә мән һамыдан
чох лајигәм демәсиндән горхурам»—деди. Анчаг сонра
«Аллаһ да, мө'минләр дә Әбу Бәкрдән башга ајры адама
разы олмазлар»—дејә дүшүндү.

«Әбу Бәкрә миннәтдарам»

Хәстәлији дөврүндә саһабиләр Рәсулуллаһы тез-тез зи-
јарәт едирдиләр. Бир зијарәт әснасында Пејғәмбәримиз
белә бујурду:

— Чәнаби-һагг бир гулуну сәрбәст бурахды, о да ахи-
рәти үстүн тутду.

Пејғәмбәримизин «бир гул» дејәндә өзүнү нәзәрдә тут-
дугуну Һәзрәти Әбу Бәкрдән башга һеч ким һисс етмәмиш-
ди. Әбу Бәкр «Атам-анам, ушагларымыз, малларымыз сәнә
фәда олсун, ја Рәсулуллаһ!»—деди. Бир јандан да агла-
јырды. Онун белә һәссаслығы Пејғәмбәримизи тә'сирлән-
дирди. Әбу Бәкрә «Аглама, еј Әбу Бәкр»—дедикдән сонра
илтифатла белә бујурду:

— Әбу Бәкр аркадашлығы вә вар-дөвләтијлә ән чох
күвәниб миннәтдар олдуғум адамдыр. Әкәр Аллаһдан баш-
га һалыл сечмәли олсајдым, (Гәлбдә башга һеч бир сев-
кијә јер олмајачаг дәрәчәдә гүввәтлә севилән дост) Әбу
Бәкри сечәрдим. Анчаг ислам гардашлығы вә севкиси шәхси
достлугдан јүксәкдәдир. Әбу Бәкринкиндән башга мәсчидә
ачылан бүтүн гапылар бағлансын.

Бу әмрә көрә мәсчидә ачылан бүтүн гапылар бағланды.
Тәкчә Һәзрәти Әбу Бәкрин гапысы ачыг галды.

Пейгамбаримиз ону имам тә'јин едир

Бу сөһбәтдән бир нечә күн сонра Пейгамбаримизин вә-зијәти хејли ағырлашды. Артыг о чамаата намаз гылдыра билмирди. «Әбу Бәкрә дејин адамлара намаз гылдырсын»—деди.

Һәзрәти Аишә «Ја Рәсулуллаһ, Әбу Бәкр үрәјијумшағ, зәиф, инчә авазлы, Гур'ан охујаркән ағлајан адамдыр. Ағламагдан инсанлара сәсини ешитдирә билмәз. Сәнин өнүндә дуруб намаз гылдырмағы да бачармаз. Өмәрә әмр един, намазы о гылдырсын»,—дејә рича етди.

Пейгамбаримиз әмрини тәкрар етди: «Әбу Бәкрә сөјләјин, мүсәлманлара намазы о гылдырсын!»—деди. Һәзрәти Аишә јенә ејни сөзләри деди. Рәсулуллаһ «Әбу Бәкрә сөјләјин дејирәм»—деди. Аишә бир даһа исрар етмәди.

Шүбһәсиз, ханымлары ичәрисиндә Пейгамбаримизә итаәтдә һәзрәти Аишә биринчи јердәјди. Рәсулуллаһын һәр әмринә итаәт едәрди. Анчағ «имамәт» кими бөјүк бир вә-зифәјә атасынын кәтирилмәсини истәмәмәсинин, Пейгамбаримизә хәстә олдуғу һалда әмрини бир нечә дәфә тәкрарлатмасынын мүһүм сәбәби варды. Буну өзү белә ифадә едирди:

—Өз-өзүмә Рәсулуллаһын мәғамына јүксәлән адамы халгын һеч бир заман севмәјәчәјини дүшүнүрдүм. Буна көрә дә бунун атама тапшырылмасыны истәмирдим.

Анчағ һәзрәти Аишәнин бу һәрәкәти Пейгамбаримизин һәзрәти Әбу Бәкр үзәриндә нә дәрәчәдә мөһкәм дајандығыны көстәрмәк бахымындан марағлыдыр. Сонракы һадисәләр дә буну тәсдиғ едир. Белә ки:

—Һәзрәти Әбу Бәкрә Пейгамбаримизин әмрини чатдырмағ үчүн мәсчидә кирән Абдуллаһ ибн Зема ону тапмадыгда һәзрәти Өмәрә намаз гылдырмасыны сөјләди. Һәзрәти Өмәр габаға кечди. Намаз гылдырмаға башлады.

Һәзрәти Өмәрин сәси күр иди. Пейгамбаримиз онун сәсини ешидинчә «Бу Өмәрин сәсидир. Әбу Бәкр һаны? Белә шејә нә Аллаһ, нә дә мүсәлманлар разы оларлар. Хејр! Хејр! Хејр! Әбу Бәкр һаны? Мүсәлманлара намазы о гылдырачағдыр. Әбу Бәкрә дејин, намазы о гылдырсын! Пейгамбарин вәкил етмәдији бир шәхсә инсанлар итаәтдә булунармы?» деди.

Бундан мүтәәсир олан һәзрәти Өмәр Абдуллаһ ибн Земаја әсәби тәрздә: «Аллаһ сәнин чәзаны версин! Сән нијә белә еләдин? Сән мәнә дејәндә буну мән Рәсулуллаһын әмри санмышдым. Каш ки, бу намазы гылдырмамыш олајдым»—деди. Абдуллаһ исә белә чаваб верди:

— Валлах, Рәсулуллаһ әмр етмәмишди. Әбу Бәкри көр-мәдијимдән чамаат арасында сәни ләјиг билдим.

Һәзрәти Әбу Бәкр мө'минләрә он једди рүк'әт намаз тылдырды. Һәтта бир сәһәр намазында Пејғәмбәримизин имамы олмаг шәрәфинә дә наил олду.

Өмрүнүн сон күнүндә Пејғәмбәримизин һалы бир аз јахшылашмышды. Һәзрәти Әбу Бәкр буну көрүнчә чох севинди. Аллаһа шүкр етди. Сонра да «Сунһ» јеринә кетмәк үчүн Пејғәмбәримиздән ичазә алды.

Һәзрәти Әбу Бәкрин Рәсулуллаһын вәфатындан сонракы сөһбәти

Әбу Бәкр Рәсулуллаһын өлүм хәбәрини Сунһда ешитди. О дәгигә атына миниб Мәдинәјә кәлди. Саһабиләр Рәсулуллаһын гапысы өнүндә топлашмышдылар. Әбу Бәкр онларла кәлмә кәсмәдән ичәри кирди. Рәсулуллаһын үзүндәки өртүјү галдырды, алнындан өлдү. Сонра да бөјүк бир кәдәр ичәрсиндә белә деди:

— Биз Аллаһын гулларыјыг вә Она дөнәчәјик. Атам-анам сәнә фәда олсун. Сән сағ икән дә көзәлдин, өлүкән дә көзәлсән. Чәнаби-һагг сәнә бу өлүм әзабындан башга икинчи бир кәдәр вермәјәчәкдир. Тәгдир едилмиш бу өлүм кечидини инди адламысыныз.

Кафирләр Рәсулуллаһын өлүмүндән истифадә едәрәк «Әкәр Мәһәммәд пејғәмбәр олсајды өлмәзди»—дејә мүсәлманлары сарсытмаға чалышырдылар. Һәзрәти Өмәр онларын бу сөзләринә дөзә билмәди. Гылынчы сыјырды вә «Бәзи кафирләр Рәсулуллаһын вәфат етдијини сөјләјирләр. Рәсулуллаһ вәфат етмәмишдир, Муса кими рәббинә кетмишдир. Кери дөнәчәкдир»—деди.

Һәзрәти Өмәр сөһбәтинә давам едәркән Әбу Бәкр кәлди. Онун сөзләри хошуна кәлмәди. Чүнки Рәсулуллаһ да инсанды вә һәр бир чанлы кими өлүмү о да дадмышды. Һәзрәти Өмәрә «Отур» деди. Сонра да бүтүн мүсәлманлары мүтәәссир едәрәк белә сөјләди:

— Уча Аллаһ һәлә һәјатда икән рәсулуна өләчәјини хәбәр вермишди. Сизә дә өләчәјинизи хәбәр вериб. Бәли, Рәсулуллаһ өлмүшдүр. Чәнаби-һагдан башга һеч ким сағ галмајачагдыр. Еј инсанлар, ким Мәһәммәдә инанырса, шүбһәсиз, Аллаһ өлүмсүздүр. Уча Аллаһ бујурур ки:

— Еј рәсулум, шүбһәсиз ки, сән дә өләчәксән, онлар да өләчәкләр (Зүмәр сүрәси, 30) Һәзрәти Әбу Бәкр Үһүд дәјүшүндә Пејғәмбәримизин өлдүрүлдүјү хәбәри илә мүсәлманларын дағылмаларынын гаршысыны алмаг үчүн на-

зил олан бу каламлары охуду: «Мәһәммәд анчаг бир Пејғәмбәрди. Ондан әввәлләр дә Пејғәмбәрләр кәлиб-кетмишләр. Әкәр о өлсә вә ја өлдүрүлсә, сиз керими дәнәчәксиниз? Галбуки кери дәнән шәхс Аллаһа һеч бир зәрәр јетирмәз. Лакин Аллаһ шүкр едәнләрә мұкафат верәр (Али-Имран сурәси 144). Сонра да давам етди:

— Уча Рәббимиз, рәсулуна Аллаһын динини ајаға галдырмаг, Аллаһын әмрләрини ачыглајыб һаким гылмаг вә Аллаһ јолунда савашмаг үчүн өмүр вердикдән сонра ону вәфат етдирмишди. «Еј инсанлар, Рәсулуллаһ сизи доғру јола дә'вәт етмишди. Аллаһдан горхун. Дининизә сых сарылын! Рәббинизә тәвәккүл един!»

— Аллаһын дини јашајачагдыр. Аллаһ-тааланын сөзләри тамдыр. Аллаһ дининә сарылан вә ону учалтмаг үчүн чалышанларын јардымчысыдыр. Арамызда Аллаһын китабы вардыр. О бир нур вә шәфадыр. Аллаһ рәсулуну доғру јола онунла көндәрмишди. Аллаһын һарам вә һалал гылдыгы шәјләр онун ичиндәди.

— Аллаһын јаратдыгларындан бизә саташанлар оларса, онлардан горхмаз вә тајғыланмарыг. Бундан сонра, Аллаһын сыјрылмыш гылынчларыны әлләримиздән бурахмајачаг, Рәсулуллаһын јанында вурушдуғумуз кими бизә гаршы чыханларла вурушачағыг. Үсјан едән вә баш галдыранлар анчаг өзләринә зијан едәчәкләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр Рәсулуллаһын дәфниндә

Пејғәмбәримиз һичрәтин 11-чи илиндә, рәбиүләввәл ајынын 12-си—базар ертәси күнү вәфат етмишди. Анчаг араја хәлифә сечкиси дүшдүјүндән о күн дәфн едилмәди.

Пејғәмбәримизин чәназә намазы дәстә һалында, анчаг фәрди гылынды. Кимсә кимсәјә имам олмады. Һәзрәти Әбу Бәкр һәзрәти Өмәрлә бирликдә ичәри кирди. Онларла бәрабәр Әнсар вә мұһачирләрдән мүтәшәккил бир дәстә дә варды. Һәр икиси дә әввәлчә Пејғәмбәримизин чәназәси гаршысында диз чөкдүләр вә белә дедиләр:

— Еј Пејғәмбәр, Аллаһын рәһмәт вә бәрәкәти үзәриндә олсун. Биз сәнин пејғәмбәрлик вәзифәни көрдүјүнә шәһадәт едәрик. Һүммәтә нәсиһәтләр вердин. Аллаһын динини үстүн тутунчаја гәдәр Аллаһ јолунда вурушдун.

— Еј Рәббимиз, бизә Рәсулуллаһа мәсләһәт көрдүјүн ибадәтләри гылмаға изин вер. Биз иманымыздан башга нә бир гаршылыг көзләрик, нә дә бир мәнфәәт вә кәлир гаршысында ону сатарыг.

Гадын-киши, кәнч-ихтијар, көлә вә саһибкар бүтүн мү-

салманлар Пејғәмбаримизин чоназа намазыны гылдылар. Буна көрә дә дәфи чәршәнбә күнүнә гәдәр узанды.

Пејғәмбаримизин һарада басдырылмасы мәсәләси ор-таја чыхды. Бу барәдә һәрә бир фикир сөйләјирди. Аз гала бөјүк бир ихтилаф јараначагды. Јенә һәзрәти Әбу Бәкр имдада јетишди. Белә деди:

— Рәсулуллаһын һәдисләринин бириндә: «Бир Пејғәм-барин руһу өлдүјү јердән башга һеч јерә кедә билмәз,— бујурдуғуну ешитдим.

Бүтүн саһабиләр буна разы олдулар. Рәсулуллаһын гәбрини вәфат етдији јердә—һәзрәти Аишәнин отағында газдылар.

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКРИН ХӘЛИФӘ СЕЧИЛМӘСИ

Бөјүк бир фитнә көзләнилир

Пејғәмбаримиз даим бир-бирилә вурушан гәбиләләри, бир-бирилә далашан инсанлары бир-бириләринә һәјатла-рыны фәда едәчәк дәрәчәдә гардаш еләмишди. Инсанлар әсрләрчә давам едән ган даваларыны унутмушдулар. Һәр јердә әмин-аманлыг вә сакитлик һөкм сүрүрдү. Мал кими алыныб-сатылан вә һеч бир һүгугу олмајан гадын бир ин-сан вә бир ана сајылырды.

Гыз ушагларыны дири-дири торпаға басдырмаг дәрә-чәсинә гәдәр вәһшиләшән, әлләријлә дүзәлтдикләри бүтләрә тапынараг чәһаләт өрнәји көстәрән инсанлар «мәдәни-јетә говушмушдулар». Һагг күчлүнүн јох, күч һаглынын тәрәфиндә иди.

Рәсулуллаһ артыг вәфат етмишди. Онун вәфатындан сонра һамыны бу суаллар дүшүндүрүрдү: «Бүтүн бунлар бундан сонра да давам едәчәкми? Буна ким мүвәффәг ола биләрди? Мүтләг бир хәлифәјә еһтијач варды. Бу ким ола-чагды? Рәсулуллаһдан сонра бүтүн мүсәлманларын башга биринин әтрафында топлаша билмәси мүмкүндүмү?»

Кимин хәлифә олачағы мәсәләси саһабиләри һәр ан ајыра биләрди. О күн мүсәлманлар бөјүк бир имтаһан гар-шысында идиләр. Тәһлүкәли вәзијјәт јаранмышды. Бу тәһ-лүкәдән совушмаг үчүн һөкмән ағыллы аддым атылмалы, бирлик вә бәрабәрлијә зәрәр кәтирәчәк һәр шејдән кәнарда дурмаг лазым иди.

Анчаг сән сајдығыны сај, көр фәләк нә сајыр. Һәлә Рәсулуллаһын мүбарәк нәш'и ортадан көтүрүлмәмиш Ән-сар (Мәдинәлиләр) хәлифә сечкиси үчүн Бәни-Сакифә кел-

жәлијиндә топлашмышды. Онлар белә һесаб едирдиләр ки, хәлифәлијә мұһачирләрден даһа чоҳ өзләри лајигдиләр. Намизәд көстәрдикләри Сад ибн Убадәнин сөзләриндән буну ајдын көрмәк олур:

— Еј Әнсар чамааты, әрәб гәбиләләри ичәрисиндә диндә сизин гәдәр садиг вә исламијјәтә саһиб башга бир гәбилә јохдур. Рәсулуллаһ он ил гөвмүнүн ичиндә галды. Онлары Аллаһа ибадәтә, бүтләри тәрк етмәјә чағырды. Ичләриндән чоҳлары она иман етмәдиләр. Иман едәнләр исә нә Рәсулуллаһы, нә исламијјәтин шәрәфини, нә дә өзләрини зүлм вә ишкәнчәдән горујачаг күчдә дејилдиләр.

— Чәнаби-һагг сизи үстүн тутмағы лүтф еләди. Өзүнә вә рәсулуна инанмағы, Рәсулуллаһ илә она инананлары горумағы, динини гүввәтләндирмәји, мүшрикләрлә вурушмағы сизә нәсиб етди. Инсанлар ичәрисиндә Аллаһын дүшмәнләринә гаршы сиздән даһа амансызы јохдур. Башга гөвмләр, Аллаһын әмријлә истәр-истәмәз јола кәлдиләр. Исламијјәтин һөкмләринә бојун әјдиләр. Нәһајәт, Чәнаби-һагг рәсулуну јер үзүнә сизинлә һаким гылды. Әрәбләри рәсулуна сизин гылынчларынызла јахынлашдырды. Аллаһын рәсулу сиздән разы вә архајын кетди. Елә исә хәлифәлији һәр кәсдән өнчә сиз әлә алмалы, сиз башламалысыныз. Бу шәрәфә һәр шәјдән өнчә сиз лајигсиниз».

Орада оланлардан чоҳу һәзрәти Садын фикрини гәбул етди. Сөзләрини дүзкүн һесаб етди. «Биз сәндән кечә билмәрик. Сән мүсәлманларын е’тимад едә биләчәкләри адамсан»—дедиләр.

Анчаг Сад ибн Убадә һазречлијди. Евс гәбиләсиндән оланлар һәзрәти Садын намизәдлијини гәбул етмәдиләр. Чүнки исламијјәтдән өнчә бу ики гәбилә арасында бөјүк бир дүшмәнчилик варды. Дәфәләрлә бир-биријлә вурушмушдулар. Буна көрә дә евслиләр көһнә дүшмәнчилијин тәзәдән аловланмасындан горхурдулар. Бунун үчүн һәзрәти Садын намизәдлијини гәбул етмәдиләр. Бөјүкләри олан Үсејд ибн Һудајры намизәд көстәриб онун әтрафында топлашдылар. Беләчә Евс вә һазречлиләр арасындакы әсрлик дүшмәнчилик һардаса тәзәдән аловланачагды.

Бу гәбиләләрин кими намизәд көстәрәчәкләри вә ону хәлифә сечәчәкләри үстүндә ортаја чыхачаг тәһлүкә даһа бөјүклү. Чүнки мұһачирләр буну һеч чүр гәбул етмәјәчәкдиләр.

Нәтичәдә әнсарлылар гүчаг ачдыглары, синәләринә басыглары һеч бир мадди вә мә’нәви фәдакарлыгдан чәкинмәдикләри, исламијјәтин учалмасы үчүн чијин-чијинә вурушдуглары мұһачирләрә гылынч чәкмәк мәчбуријјәтиндә галачагдылар.

Һәзрәти Әли әмиси һәзрәти Аббас вә дикәр җахынларыҗла бирликдә Рәсулуллаһын чәназәсиҗлә мәшғулдулар. Чүнки адәтә көрә бу ишләри мәрһумун җахынлары көрмәли идиләр. Һәзрәти Әбу Бәкр вә һәзрәти Өмәр евләриндә һазырлыгларын тамамланмасыны көзләҗирдиләр.

Бу арада һәзрәти Өмәрин гапысы дәҗүлдү. Кәлән адам һәзрәти Өмәрин баҗыра чыхмасыны исрар едирди. Өмәр баҗыра чыхынча о адам һәҗәчан ичәрисиндә белә деди:

— Әнсарлылар Бәни Сакифә көлкәлиҗиндә топлашмышлар. Әкәр хәлифәлик ишиҗлә марагланырсынызса, чәназәнин һазырланмасыны көзләмәҗин. Мәсәлә бөҗүмәмиш ора чатын!

Һәзрәти Өмәр бу хәбәрдән чох сарсылды. О дәгигә һәзрәти Әбу Бәкрә хәбәр көндәрәрәк мутләг кәлмәсини хәһиш етди. Бир аз сонра Әбу Бәкр кәлди. Һәзрәти Өмәр вәзиҗјәти она данышды. Бирликдә әнсарлыларын топлашдыглары җерә кедәркән чәннәтлә мүҗдәләнән он саһабидән бири олан Әбу Убејдә ибн Черраһ да онлара гошулды. Орада гәләбәлик вә һәҗәчанлы бир күтлә илә гаршылашдылар.

Һәзрәти Әбу Бәкр һәмишәки мәтанәтини позмады. Тәмкинлә һәрәкәт етмәк лазым олдуғуну баша дүшдү. Бу бөҗүк тәһлүкәни һеч кими инчитмәдән һәлл етмәк истәҗирди. Күтләҗә хитабән «Бураҗа топлашмагда мәгсәдиниз нәдир?»—деҗә сорушду. Онлардан бири белә чаваб верди: «Биз Аллаһын дининин җардымчыларыҗыг вә ислам әскәрләриҗик. Еҗ мүһачирләр, сиз бизә нисбәтән азсыныз. Бу гәдәр чамаат идарәчилик ишини әлә кечирмәк истәҗир!»

Һәзрәти Өмәр һәҗәчанланмышды. Данышмаг истәди. Анчаг Әбу Бәкр она мане олду. Өмәр һәзрәти Әбу Бәкрә е’тимад етдиҗиндән сәсини чыхармады.

Әбу Бәкр һәзрәти Саддан «Сәнин фикрин нәдир?»—деҗә сорушду. Сад: «Мән дә онларын бириҗәм»—деҗәрәк онларла һәмфикир олдуғуну сөҗләди.

Әнсардан Һәббаб ибн Мүнзир «Бир башчы сиздән, бир башчы да биздән олсун» деҗәркән Бәшир ибн Сәд «Бу иш арамызда барабәр бөлүнмәлидир» фикрини ирәли сүрдү. Бундан сонра мәһшүр хәтибләрдән Сабит ибн Каҗс Әнсарын фәзиләтләрини бәҗан еләди. Бүтүн бунлардан сонра һәзрәти Әбу Бәкр белә деди:

— Еҗ инсанлар, биз мүһачирләр исламиҗјәти илк гәбүл едәнләрик. Рәсулуллаһа ән җахын оланлар да бизик. Шүбһәсиз уча Аллаһ Исламда бириҗи дәрәчәни газанан мүһачирләрә вә әнсарлара табе оланлар җохму буҗурмуш. Гур’анда бизи сиздән өнчә зикр етмишдир. Биз мүһачирләрик. Сиз дә бизим дин гардашларымызсыныз, гәнимәтдә орта-

ғымыз, душмәнләримизә гаршы да јардымчыларымызсыныз. Сиз бизимлә дил тапдыныз. Бизә хејли јахшылыглар еләдиниз. Аллаһ сизи хејирлә мұкафатландырсын. Биз идарәчи, сиз дә јардымчыларымызсыныз. Еј Әнсар чамааты, уча Аллаһ дашдан вә ағачдан јонулмуш тәзә-тәзә бүтләрә тапынан, онлары Аллаһ кими өзләринә хиласкар сајан инсанлары өзүнә ибадәт етдирмәк вә бирлијини е'лан етмәк үчүн Мәһәммәди Пејғәмбәр көндәрди. Анчаг аталарынын динини тәрк етмәк әрәбләрә чох ағыр кәлирдди. Уча Аллаһ рәсулунын гөвмүндән она иман көстөрмәји, мадди көмәк көзләмәји, мүшрикләрнн ән ағыр зүлм вә ишкәнчәләринә, јаланларына онунла бирликдә гатлашыб сәбир етмәји мұһачирләрә нәсиб етди. Онлар бүтүн халгын Рәсулуллаһла көрүшләринә гаршы чыхдыглары, өзләринә кин вә душмәнчилик бәсләдикләри вә әлејһина бирләшдикләри һалда сајча аз олмаларына бахмајараг горхмадылар. Рәсулуллаһа бәрәбәр олдулар. Јер үзүндә һеч бир шеји ортаг гошмадан Аллаһа илк ибадәт едән, Аллаһ вә рәсулуна илк иман едән онларды. Хүласә, Рәсулуллаһдан сонра инсанлардан хәлифәлијә ән чох ләјиг оланлар онлардыр. Бу хүсусда онларла чәкишмәјә анчаг залым вә һагсыз оланлар галха биләрләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр бундан сонра Әнсарын фәзиләтләриндән бәһс едән ајә вә һәдисләри зикр етди. Сонра да давам етди:

— Рәсулуллаһын, «Бүтүн инсанлар бир јолу тутуб кетсә, Әнсар да башга бир јолу тутса, мән Әнсарын кетдији јолла кедәрәм» бујурдуғуну билирсиниз. Еј Әнсар чамааты, Әнсарын диндәки хидмәтләрини, исламијјәтин гәбул едилмәсиндә јардымынызы һеч ким инкар едә билмәз. Сизин дининә вә рәсулуна етдијиниз јардымдан Аллаһ разы галмышдыр. Рәсулуны сизә һичрәт етдирмишдир. Илк мұһачирләрдән башга бизим нәзәримиздә сиздән даһа үстүн мөвгедә олан јохдур. Биз әмирләрик, сиз исә вәзирләрсиниз. Биз сизлә мәсләһәтләшмәмиш һеч бир иш көрмәрик. Еј Әнсар чамааты, сиз хејирхәһ вә јахшы адамларсыныз. Анчаг бүтүн әрәбләр бу ишдә Гүрәјш гәбиләсиндән башга сына разы олмазлар. Еј Сад. Рәсулуллаһын «гүрәјшиләр бу ишин јөнәлдичиләридир. Инсанларын јахшылары јахшыларына, писләри писләринә ујар,—бујурдуғуну билирсән»,—деди.

Һәзрәти Сад: «Дүз дејирсән, сиз идарәчи, биз исә јардымчыларыг»—деди.

Анчаг Әнсардан бә'зиләри һәлә разы галмамышды.

«Бир эмир сиздэн, бир эмир биздэн» дејэ исрар едирдилэр. Мубаһисә чох чәкди.

Чәннәтлә мүждәләнән он саһабидән бирн олан вә о вахта гәдәр сусан Әбу Убејдә ибн Черраһ бурада сөз ала-раг белә деди:

— Еј Әнсар чамааты, сиз јардым едәнләрин, арха ду-ранларын илки олдуруз. Ону дәјишдирәнләрин дә илки ол-мајын.

Данышыглар нәтичәсиндә Әнсардан бир чоху да бу ишә мұһачирләрин даһа лајиг олдугларыны гәбул етди. Ән-сарлылар ичәрисиндә бөјүк һөрмәти олан мәшһур саһаби Зејд ибн Сабит сөз алараг белә деди:

— Рәсулуллаһ мұһачирди. Биз дә Рәсулуллаһын јар-дымчыларыыг. Оун јеринә кечәчәк шәхсин дә јардым-чыларыыг.

Әввәлчә ики башчы олмасы фикрини сөјләјән Бәшир ибн Сад исә бу арада белә сөјләди:

— Еј Әнсар чамааты, бизим бу дини гәбул етмәкдә вә дин јолунда мұшрикләрлә вурушмагда мәгсәдимиз анчаг Рәббимизин ризасыны вә Пејғәмбәримизә итаәт фәзилә-тини газанмагдыр. Бизә бу јолда нә инсанлара һаким олмаг, нә дә дүнја малы кәрәкдир. Аллаһ бу јолда бизә Вәлијји-не'мәтдир. Мәһәммәд Гүрејшдән олдуғу үчүн онун гөвмү бу ишә һәр кәсдән даһа лајигдир. Аллаһ һеч бир заман бу ишдә мәни онларла гаршылашдырмаз. Аллаһдан горхун. Хәлифәлик ишиндә мұһачирләрлә чәкишмәјин.

Әнсарын бөјүкләриндән Убејј ибн Кабын чәкишмәләр-дән хәбәри јохуду. Ешидәр-ешитмәз ора кәлди вә Әнсара хитабән «Хәлифәлик ишиндә сизин һеч бир һаггыныз јох-дур»—деди. Сонра да һәзрәти Әбу Бәкрлә Өмәри кәстәрәрәк бу ишин икисинә аид олдуғуну сөјләди.

Хәлифә һәзрәти Әбу Бәкр

Әбу Бәкр мубаһисәнин узандығыны көрүнчә һәзрәти Өмәрлә Әбу Убејдәнин әлләрини тутду вә белә деди: «Бу икисиндән һансына истәјирсиниз биәт един. Мән разыјам. Бу Өмәр ибн Хәттабды! Рәсулуллаһ бунун һаггында: «Еј Аллаһым, дини Өмәрлә гүввәтләндир!»—дејә дуа етмишди.

— Будур, Әбу Убејдә ибн Черраһ! Пејғәмбәримизин ја-нына бир дәстә адам кәлмиш, «Бизә бир е'тибарлы адам кәндәр» демишдиләр. Рәсулуллаһ Әбу Убејдәни кәндәр-мишди, Әбу Убејдә бу үммәтин ән инанымлыш адамы-дыр.

Анчаг һәзрәти Әбу Убејдә Әбу Бәкрин габагына кеч-

мәк истәмәди: «Јох, валлаһ, јох»—деди. «Бу ишдә биз сәнә биәт едәчәјик. Чүнки сән мұһачирләрин ән фәзиләтлисн вә мағарада икиннн икинчисисән. Рәсулуллаһын намаз гылдырмаға ичазә вердији хәлифәсисән. Намаз исә үстүн бир ибадәтдир. Сәнин габағына кечиб сәнә гаршы чыха билән кимсә вармы? Валлаһ, бу ишдә биз сәнин габағына кечмә-јәчәјик.

Һәзрәти Өмәр дә бу фикрә тәрәфдар чыхды: «Сән бизим бөјүјүмүзсән, сән бизим хејрхаһымызсаи! Сән Пеј-ғәмбәримизә ән әзиз олан адамсан. Рәсулуллаһын кәтир-дији мәгамдан сәни кери чәкәчәк кимсә ола билмәз. Еј Әбу Бәкр, узат әлини! Сәнә биәт едәк»,—деди.

Әбу Бәкр: «Хејр, еј Өмәр, мән сәнә биәт едирәм. Чүнки сән мәнән даһа күчлүсән»—деди. Бир-бирләринин әллә-рини тутуб-ачмаг вә биәт етмәк истәдиләр.

Нәһајәт, һәзрәти Өмәр һәзрәти Әбу Бәкрин әлини ачды вә «Мәним күчүм сәнин үчүндүр, сәнин үчүн дә олачагдыр» дејәрәк она табе олду.

Һәзрәти Әбу Бәкр бу кәркин анда өһдәсинә дүшән вәзифәдән гачмағын мүмкүн олмајачағыны дүшүндү. Һәз-рәти Өмәрин биәтини гәбул етди вә бу вәзифә она тапшы-рыланда белә чаваб верди: «Үммәтин ихтилафа дүшүб һә-лак олмасындан горхдум. Буна көрә дә мәнә тәклиф олу-нан вәзифәдән гачыб гуртармаг истәмәдим».

О күн Бәни Сәидин тәрәфиндә оланларын бөјүк әксәриј-јәти һәзрәти Әбу Бәкрә биәт етдиләр.

Һәзрәти Әбу Бәкрә биәтлә бағлы олараг һәзрәти Өмәр дејирди:

— Биз о күн Әбу Бәкрә биәт етмәкдән даһа мүнәсиб бир иш билмәдик. Әнсарын јанындан бирини хәлифә сеч-мәдән ајрылсаг, биздән сонра өзләриндән бирини хәлифә сечмәләриндән горхдуг. Әкәр биз онлара биәт етсәјдик, арзуламадығымыз бир шеји көрмүш олардыг. Онлара гар-шы кимсә гојсајдыг, ортаја фитнә-фәсад чыхачагды.

Ертәси күн һәзрәти Әбу Бәкр мәсчидин минбәринә чых-ды. Данышмаға башламаздан әввәл һәзрәти Өмәр ајаға галхды, Аллаһа һәмд вә сәнадан, Рәсулуллаһа салават вә саламдан сонра белә сөјләди:

— Еј инсанлар, мән Рәсулуллаһын вәфатындан сонра сизә бә'зи шејләр сөјләмишдим. Онлары Аллаһын кита-бында олдуғу үчүн сөјләмәдим. Рәсулуллаһдан да о мә'на-да бир шеј дүјмамышдым.

Анчаг мән Рәсулуллаһын биздән сонраја галачағыны вә ишләримизи онун идарә едәчәјини зәһн едирдим. Уча Аллаһ исә Рәсулуллаһа доғру јолу көстәрән бир китаб

вермишдир, о јанымыздадыр. Экэр она инансаныз, Аллаһ онуила рәсулуна доғру јол көстәрдији кими сизә дә көстәрәр.

Аллаһ идарәчилик ишини сизин хејирхаһыныз Рәсулуллаһын аркадашы, мағарада икнини икинчиси олан адамын үзәриндә топлады. Галхын, она биәт еднн.

Бундан сонра мәсчиддәки мүсәлманлар һәзрәти Әбу Бәкрә биәт етдиләр.

Биәт етмә гуртардытдан сонра һәзрәти Әбу Бәкр тарихә гызыл һәрфләрлә јазылан бу фикирләри изһар етди:

— Еј инсанлар, мән сизин ән фәзиләтлинннз олмадығым һалда сизә әмир олдум. Гур'ан вә Рәсулуллаһын е'тигадлары бизә өјрәдилди вә бу саһәдә билки саһиби олдуг.

Јахшы билнн ки, мәнә тапшырылан биәти дүшүнмәдән гәбул етмәјим мүсәлманлар арасында фитнә-фәсад төрәмәсиндән горхдуғум үчүндүр. Аллаһа анд олсун ки, мән һеч бир заман бу вәзифәниң нә арзусунда олмуш, нә фикринә дүшмүш, нә дә бу хусусда кизли вә ја ачыг олараг Аллаһдан хаһиш етмишәм.

Хәлифәлик хидмәтиндә мәним үчүн бир раһатлыг јохдур. Күчүм чатмајан ағыр бир иши бојнума көтүрмүш олурам. Мәним јеримә бу вәзифәјә даһа күчлү бириннн сечилмәсини чох арзу едәрдим. Сизә Аллаһдан горхмағынызы төвсијә едирәм.

Јахшы билнн ки, Ағыллынын ағыллылығы Аллаһдан сон дәрәчә чәкинмәкдир. Ағылсызын ағылсызлығы да кұнаһа батмаг, һагдан үз чевирмәкдир.

Еј инсанлар, мән анчаг Рәсулуллаһын јолујла кедәчәјәм. Арзума көрә һәрәкәт едәчәк, диндә өзүмдән бир шеј ортаја атмајачағам. Бу һалда әкәр вәзифәми јахшы јеринә јетирсәм, мәнә итаәт вә јардым еднн. Экәр әјри јола дүшәрсәм, мәни доғру јола чәкин!

Экәр сиз Рәсулуллаһдан көзләдијиннзи мәндән дә көзләсәннз, буна күчүм јетмәз. Чүнки Рәсулуллаһ вәһј илә һәрәкәт едирди. Онун јанында һәмишә бир мәләк варды. Мән исә сизин кими кұнаһа батмыш бир инсанам. Она көрә дә мәни јалғыз бурахмајын.

Доғрулуғ әманәтдир, јаланчылыг исә чиннајәтдир. Иншаллаһ, ичиннздә ән зәифиннз, өзүнүн һаггыны алынчаја гәдәр мәним јанымда ән күчлүнүз олачагдыр.

Иншаллаһ, ичиннздәки ән күчлүнүз дә үзәринә көтүрдүјү һаггы өзүндән алынчаја гәдәр мәним јанымда ән зәифиннз олачагдыр.

Еј инсанлар, јахшы билнн ки, Аллаһын зилләтә лајиг билдији бир гөвмдән башга һеч бир гөвм, Аллаһ јолунда

вурушмаға разы олмаз. Неч бир гөвмүн писликләри јајылмадыгча Аллаһ о гөвмүн мүсибәтини үмүми хала чевирмәз.

Мән Аллаһа вә рәсулуна итаәт етдикчә сиз дә мәнә итаәт едип. Аллаһ вә рәсулуна үсјан етсәм, мәнә итаәт етмәниз кәрәкмәз.

Өзүм вә сизин үчүн Аллаһдан әфв вә бағышланмаг диләрәм. Намаза галхын. Аллаһ сизә јар олсун.

Һәзрәти Әбу Бәкрин бу мә'налы нитги хәлифәлијн мүддәтиндә јүрүтдүјү сijasәтин бир нөв мәғзи иди. Дөврүмүзүн ифадәсијлә, бир һөкүмәт програмыјды. Һәзрәти Әбу Бәкр бу нитгијлә мүсәлманлара рәһбәрлијә нәзарәт етмәк сәләһијјәти верирди. Өзүнә итаәтин дәгиг һүдудларыны чызырды. Өзүнүн исламын һөкмләрини һәјата кечирмәк мәгамында олдуғуну, буну етмәдијн заман итаәтин лазым олмадығыны билдирди. Мүсәлманлара өз хәталарыны дүзәлтмәк үчүн вахт верирди.

Һаглы оланын күчлү олдуғуну, зәифин һаггыны гүввәт-лидән мүтләг алачағыны билдирди.

Намаздан әввәл вә намаздан сонра мүсәлманлар һәзрәти Әбу Бәкрә биәт етдиләр.

Рәсулуллаһын өлүм хәбәри Мәккәјә анчаг бир нечә күн сонра чатды. Мәккә чалхаланырды. Һәзрәти Әбу Бәкрин гоча атасы Әбу Куһафә бу һәјәчанын сәбәбини сорушду. Рәсулуллаһын вәфат етдијини билинчә чох кәдәр-ләнди, хәлифәлик ишинин кимә тапшырылдығыны сорушду.

— Оғлуна,—дедиләр.

— Буна һәшимоғуллары, Абдүшемс вә Муғироғуллары разы олдулармы?—дејә сорушду.

«Бәли» чавабыны алынча «Һеч шүбһәсиз, Аллаһын ина-зә вердијинә кимсә әнкәл ола билмәз. Аллаһын мәсләһәт көрмәдији ишә исә кимсәнин күчү јетмәз» дејәрәк Чәнаби-Һагга шүкр етди.

Әбу Бәкрин хәлифәлијиндән хәбәр верән аламәтләр

Һәзрәти Әбу Бәкрин Пејғәмбәримизлә бирликлә кечән күнләриндә онун хәлифәлијинә ишарәт едән бә'зи һадис-ләр олмушду. Мәсәлән, һичрәтдән сонра Кубадә тикилә-чәк мәсчидин тәмәли гојуланда Пејғәмбәримиз әввәл өзү бир даш гојмуш, сонра һәзрәти Әбу Бәкрә, сонра һәзрәти Өмәрә, сонра да һәзрәти Османа гојдурмушду.

Дикәр тәрәфдән Пејғәмбәримиз һәзрәти Әбу Бәкри өзүндән ајырмамыш, она өзүндән сонра хәлифәлији әлә ала билмәк габилијјәти бәхш етмишди.

Хәстә оларкән имамәт кими мүнһүм бир вәзифәјә исрарла ону тә'јин етмишди. Јени ихтилаф баш вермәмәси үчүн хәлифәлијин һәзрәти Әбу Бәкрин һаггы олдуғуну ачыгча јазмаг истәмиш, анчаг Аллаһын вә мүсәлманларын һәзрәти Әбу Бәкрдән башгасына разы олмајачағыны дүшүнәрәк бундан ваз кечмишди.

Бунлардан башга бә'зи һәдис-шәрифләриндә Әбу Бәкрин хәлифәлијинә ачыгча ејһам варды. Мәсәлән, Рәсулуллаһ бир дәфә һәзрәти Әбу Бәкр вә һәзрәти Өмәри көстәрәрәк белә бүјүрмушду:

— Мән аранызда даһа нә гәдәр јашајачағымы билмирәм. Мәндән сонра бу ики адама инанын!

Бир дәфә дә бир гадын Рәсулуллаһын јанына кәләрәк ондан нә исә истәмишди. Пејғәмбәримиз гадына башга вахт јенә кәлмәсини сөјләди. Гадын, «Ја Рәсулуллаһ, әкәр бирдән сиз олмасаныз нә бујурурсунуз?»—дејә сорушду. Пејғәмбәримиз, «Мәни тапмасаң, Әбу Бәкрин јанына кет»,—бујурду.

Бәлн, бу вә буна бәнзәр һадисәләрлә Рәсулуллаһ өзүндән сонра кимин хәлифә олачағына ејһам вурмушду.

Дикәр тәрәфдән Беднүззаман һәзрәтләри ән Ниса сурәсинин 69-чу әјәсиндә јазылан «Сиддиг» кәлмәсинин һәзрәти Әбу Бәкрә аид олдуғуна, онун Рәсулуллаһдан сонра икинчи олдуғуна вә ән әввәл јеринә кечәчәјинә дә ејһам вардыр.

Беләчә, һәзрәти Әбу Бәкр хәлифә сечилмәклә, һагг јерини тутду.

ДӨРДҮНЧҮ ҲИССӘ

Һәзрәти Әбу Бәкр
хәлифәлик дөврүндә

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКРИН ХӘЛИФӘЛИЈИ

Һәзрәти Әбу Бәкрин хәлифә сечилмәси ислам тарихиндә илк сечки олдуғундан бунун үзәриндә ғысача дајанмағы лазым билдик.

Исламын гәбул етдији идарә системи чүмһуријјәтдир. Динимиз башчынын мүсәлманлар тәрәфиндән сечилмәсини әсас көтүрүр. Исламын мүчтәһид вә һүгүг биличиләринин үмуми фикри беләдир. Мәсәлән, имами Әзәм һәзрәтләри, башчынын мүсәлманларын мәшвәрәтијлә сечилмәси вачиб-лијини сөјләркән Имам Газали һәзрәтләри зор вә чәбрә сөјкәнән бир дөвләт башчысынын һимајә едилмәјәчәјини бәјән едирди. Мәшрутијјәт вә чүмһуријјәт дөврләрини ја-шајан әсримизин мүмтаз алими Белиүззаман Санд Нурси-нә, мүсәлманлара башчылыг едәчәк шәхсин—чамаатын руһу олан «мә'нәвијјатлы шәхсин» вәзифәјә кәлмәснин әсас көтүрәр вә сечки һаггында белә дејәрди:

—Заман чамаат заманыдыр. Чамаатын руһу олан мә'нәвијјатлы шәхс даһа мәтиндир (гүввәтли). Вә «тәнзифи еһкамы» шәриәтә (шәриәт һөкмләри тәтбиг етмәјә) даһа чох мүгтәдирдир. Хәлифә олан шәхс, анчаг она истинад илә (дајанмагла) вәзифәсини јеринә јетирә билир. Чамаатын руһу олан мә'нәвијјатлы шәхс мүстәгим олса, ишыглы вә камил олур. Әкәр фәна олса, чох фәна олур. Фәрдин јахшылығы да, фәналығы да мәһдуддур. Чамаатынкы исә гејри-мәһдуддур.

Дикәр тәрәфдән биринчи мәчлис мә'бусларындан вә әсримизин шәрһчиләриндән мәрһум Метһед Веһби әфәнди Бәгәрә сурәсинин 246-чы әјәсинин тәфсириндә «һөкүмәтсиз әдаләт вә истираһәт мүмкүн олмадығы кими, һөкүмәт дә рәиссиз ола билмәз»—дејир вә һөкүмәт рәисинин халгын сечмәси вачиб-лијини көстәрир. Башчыны тә'јин едәндән сонра низам-интизамын бәргәрар олмасы үчүн һеч кәсин ишә гарышмамасыны төвсијә едирди. Башчыны сечмәк сә-

лаһијјәти халгын әлиндә олдуғу кими, онун вәзифәләрини әлиндән алмағ сәлаһијјәти дә халгын әлиндәдир.

Бу һалда мүсәлманларын мүһүм вәзифәләриндән бири дә сечкијә гошулуб сәрбәст сурәтдә тәмсилчиләрини вә дәвләт башчысыны сечмәләридир. Фәгәт онлара верилән бу һаггы јериндә вә дүзкүн һәлл етмәләри вачибдир. Ким олурса-олсун мүлаһизәси гәбул олунмурду. Сечәчәкләри адамда бачарығ вә ләјагәт әсас көтүрүлүрдү. Ајәти-кәрим-дә бу ачығча шәрһ едилмишдир: «Аллаһ сизә әманәтләри өз саһибләринизә гәјтарманызы вә инсанлар арасында һөкм етдијиниз заман әдаләтлә һөкм етмәнизи әмр едир. Һәгигәтән, Аллаһын бунунла (белә бир тапшырыгла) сизә вердији өјүд нечә дә көзәлдир! Әлбәттә, Аллаһ (һәр шеји) ешидән вә көрәндир!»

Шәрһчиләр ајәдә көстәрилән «әманәт»ин мәзмунуна дәвләт рәисинин сечилмәсинин дә дахил олдуғуну бәјан едирләр.

Пейғәмбәр дә һәдисләринин бириндә ләјагәтсиз адамларын дәвләт мәғамына кәлмәсинин милләт үчүн фәләкәт олдуғуна ишарә едәрәк белә дејирди:

— Әкәр милләт тәрәфиндән ләјагәтсиз адамлар сәлтә-нәт тахтында отурдуларса, о милләт фәләкәтини көзләмә-лидир.

Сечимлә баша чатан идарәчилик мәғамынын әһәмијјәти бунунла әлағәдардыр ки, Пейғәмбәримизин сәһбәтиндән фејз алан саһабиләр о, дүнјасыны дәјишдикдән сонра, һәз-рәти Әбу Бәкри өзләринә хәлифә сечдиләр. Чүнки Пейғәм-бәримиздән сонра башчылығ шәрәфинә лајиг олан һәзрә-ти Әбу Бәкрди.

Һәзрәти Әбу Бәкр кими һәзрәти Өмәр, һәзрәти Осман вә һәзрәти Әли дә мүсәлманларын сечими вә биәти илә башчылығ мөвгәинә кәтирилмишдиләр.

Она көрә дә бүтүн мүсәлманлар башчыларыны сечмәк үчүн үзәрләринә дүшән вәзифәни дүзкүн јеринә јетирмәјә чалышмалыдырлар. Буну һәм шәхси, һәм дини, һәм дә ич-тиман бир вәзифә кими гәбул етмәлидирләр. Әкс һалда мәс'улијјәт јүкүнү бојунларындан ата билмәјәчәкләрини дәрк етмәлидирләр.

Елә бир бағлылығ ки...

Пейғәмбәримиз вәфат етмәмишдән бир нечә күн әввәл Шама көндәрмәк үчүн бир орду һазырламышды. Мәшһүр саһаби Зејд ибн Һарисенин оғлу Үсамени командан тәјин етмишди. Бајрағы өз әлилә галдырмыш, «Аллаһын әмриј-

лэ ирэли» демишди. Фэгэт Пејғәмбәр хәстәләндијиндән бу орду һәрәкәт етмәмишди.

Пејғәмбәрин вәфатындан сонра һәзрәти Әбу Бәкр Үсаме ордусуну тәшкил етмәјә башлады. Бајрағы Үсамејә көндәрәрәк «Рәсулуллаһын кетмәк истәдији тәрәфә һәрәкәт ет»,—деди.

Анчаг Мүсејлиметүл-Кеззаф вә Әсвәдүл Анси кими јаланчы Пејғәмбәрләрин мејдана кәлмәси, бәзн әрәб гәбиләләринин исламијјәтдән тәкрар керн дөнмәси, Мәдинәни вә мүсәлманлары горхударду. Буиун үчүн саһабиләрин бир чоху бу ордунун көндәрилмәсини истәмирди. Орду команданы Үсаме дә ејни фикирдәјди. Ордуда өз команданылыгы алтында олан һәзрәти Өмәри бу төвсијәләрлә хәлифәнин јанына көндәрди. «Хәлифәни јанына кет вә ордунун Мәдинәдә галмасы үчүн ичазә ал. Чүнки тәрәфдарларынын чоху ордудадыр. Мән онлар олмаса Пејғәмбәрин ханымларына, гадынлара вә хәлифәјә мүшрикләрин хәтәр јетирәчәјиндән горхурам».

Әнсар да һәзрәти Өмәрдән буну хаһиш етди:

— Әкәр Әбу Бәкр буну гәбул етмәјиб мүтләг кетмәјини зи әмр етсә, Үсамедән даһа јашлы бир адамы бизә командан тәјин етмәсини хаһиш ет.

Һәзрәти Өмәр бир аздан һәзрәти Әбу Бәкрин һүзүрүндәјды. Үсаменин хаһишини она чатдырды. Һәзрәти Әбу Бәкрин чөһрәси бирдән дәјишди. Чүнки Рәсуллаһын әмри онун үчүн ганундур. Буну белә ифадә етди:

— Аллаһа анд олсун ки, әкәр гапланлар вә гурдлар Мәдинәјә кәлиб мәни парчалајачағыны билсәм, јенә Рәсулуллаһын әмрини јеринә јетирәчәјәм. Рәсулуллаһ «Үсаме ордусуну мүтләг көндәрин» демишсә, нечә ола биләр ки, бу орду кетмәсин?

Һәзрәти Әбу Бәкрин бу гәти чавабындан сонра һәзрәти Өмәр Әнсарын «Ордуја даһа јашлы адамын командан тәјин едилмәси» истәјини сөјләди. Әбу Бәкр јенә ејни һиддәтлә: «Анан сәни ағласын, еј һәттабын оғлу, Үсамени Рәсулуллаһ командан тәјин едиб. Инди сән ону керн чағырмаг истәјирсән?»—дејә сорушду.

Һәзрәти Әбу Бәкр мүчаһидләрин әһвал-руһијјәсини артырмаг мәгсәдилә галхыб гәраркаһа кетди. Ордуја һәрәкәт етмәк әмрини верди.

Өзү дә бир мүддәт Үсаменин јаныјла аддымлады. Һәзрәти Үсаме буну разы олмады. «Еј Аллаһын хәлифәси, ја сән дә һејванына мин, ја мән дә еним»—деди. Һәзрәти Әбу Бәкр белә чаваб верди:

— Аллаһа анд олсун ки, сән еимәјәчәксән, мән дә мин-

мәјәчәјәм. Аллаһ јолунда ајагларымын тоза батмасы нәдир ки?

Газыја атдыгы һәр бир аддымын әвезиндә јүз саваб јазылыб, Дәрәчәси једди јүз дәфә јүксәлир. Једди јүз кұнаһы бағышланылыр.

Һәзрәти Әбу Бәкр даһа сонра Үсамедән һәзрәти Өмәри ордудан бурахмасыны ханиш етди. «Әкәр Өмәри бурахсан, мәнә көмәк етмиш оларсан»—деди. Үсаме һәзрәти Өмәрә изин веринчә, «Буну үрәкдән едирсән?»—дејә сорушду.

Һәзрәти Үсаме, «Бәли, үрәкдән едирәм»,—деди. Һәзрәти Әбу Бәкр өзү хәлифә олдуғу һалда, орду команданынын табелијиндә олан бир адамы ичәзәсиз чағырмамагла үмәтинә бир идарәчилик дәрси верирди.

Ајрылыг аны кәлиб чатанда һәзрәти Әбу Бәкр ордуну јыгды вә бутүн бәшәријәтә ибрәт ола биләчәк бу сөзләри деди: «Аллаһ јолунда инкар едәнләрлә савашын. Хаинлик етмәјин. Сөзүнүздән дөнмәјин. Гәнимәт көтүрдүјүнүз мала хәјанәт етмәјин. Горхаг олмајын. Јер үзүндә нифаг салмајын. Верилән әмрләрә гаршы чыхмајын. Өлдүрдүјүнүз адамларын гулаг, бурун, ағыз кими әзаларыны кәсмәјин.

Гадынлары, ушаглары вә јашлылары өлдүрмәјин. Хурма ағачларыны кәсиб төкмәјин. Мејвә верән һеч бир ағачы кәсмәјин. Јемәк хатиринә дәмә, сығыр вә гојун кими һејванлары өлдүрмәјин.

Монастыр вә килсә кими ибадәтханалара чәкилмиш адамларла растлашачагсыныз. Гојун ибадәтләрини давам етдирсинләр, Аллаһын адыјла ирәли».

Румлулар мүсәлманлардан чәкиндикләри үчүн ислам ордусуна гаршы чыхмадылар. Буна көрә дә Үсаме румлуларла гаршылашмады. Лакин диндән дөнән һүзаалылардан бир групу позгунлуг едәрәк диқәрләринә дә көз дағы вердиләр. Нијјәти позуг оланлар да «Әкәр мүсәлманлар күчлү олмасајды, бу ордуну көндәрмәзләрдди»,—дејәрәк төрәтмәк истәдикләри фитнәләрдән ваз кечдиләр.

Беләчә, һәм Пејғәмбәримизин әмри јеринә јетирилмиш, һәм дә мүсәлманлар бөјүк бир фитнәдән гуртармыш олдулар.

«Әбу Бәкр олмасајды»

Һәзрәти Әбу Бәкр әввәлләр олдуғу кими хәлифәлији дөврүндә дә ислама елә әвәзсиз хидмәтләр көстәрмишдир ки, бу күн онун әһәмијјәтини анламаг сон дәрәчә вачибдир. Әкәр о олмасајды, ислам тәәссүбкешләри даһа нә кими

сыхынтыларла гаршылашачагды? Јахшы олар ки, буну онун мүасирлэринин дили илэ изаһ едэк.

Һазрәти Аишә:

— Рәсулуллаһ вәфат едән кими әрәбләрдән бәзиләри диндән дөндүләр. Фитнә-фәсад бөјүдү. Атамын чәкдијини дағ чәксәјди, јәгин ки, әријиб јоха чыхарды.

Рәсулуллаһын вәфатындан сонра әрәб гәбиләләриндән бир чоху диндән дөндүләр. Јәһудиләр, христианлар вә икитирәлиқ саланлар фәалијјәтә башладылар. Мүсәлманлар човғуна дүшмүш гојун сүрүсу кими дағылышдылар.

Ибн Мәс'уд:

— Рәсулуллаһдан сонра елә бир вәзијјәтә дүшдүк ки, әкәр Аллаһ бизә Әбу Бәкриң бәхш етмәсәјди, мәһв олуб ғырыла биләрдик.

Әбу Һүрәйрә:

— Әкәр Әбу Бәкр олмасајды, Рәсулуллаһын вәфатындан сонра мүсәлманлар һәлак оларды. Јәгин ки, Рәсулуллаһын вәфатындан сонра мүсәлманларын вәзијјәтини бу сөзләрдән даһа јахшы әкс етдирмәк мүмкүн дејил.

Һазрәти Әбу Бәкр Аллаһын јардымы, Пејғәмбәримиздән алдығы елм вә фәзиләтлә илаһи тәрәфиндән өзүнә көндөрилән ағыр вәзифәнин алтындан чыхмаға мүвәффәг олду. Мүсәлманлары бу тәһлүкәли кечиддән зәрәр чәкмәдән кечирә билди.

Диндән дөнәнләр

Бу тәһлүкәнин башында диндән дөнмә һәрәкаты дурурду. Һәлә там мәһнасыла гәлбән иман кәтирмәјәнләр Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра динләриндән дөндүләр. Бу диндән дөнән инсанларын гәлбиндә иманын јерләшмәдији, һәлә Пејғәмбәримизин сағлығында, онлар мүсәлман олдуғлары заман бир ајәти-кәримдә белә билдирилирди:

«[Гәнимәт әлдә етмәк иштаһасы илэ ислама дахил олан] бәдәви әрәбләр «Биз иман кәтирдик!»—дедиләр. [Ја Пејғәмбәр!] Онлара де ки:

«Сиз [гәлбән] иман кәтирмәдиниз! Анчаг: «Биз исламы [мүәјјән шәхси мәгсәд, мәнфәәт намини] гәбул етдик!»—дејин. Һәлә иман сизин гәлбләринизә дахил олмамышдыр (чүнки иман әмәллә е'тигадын вәһдәти, исламы гәбул етмәк исә јалныз заһири әмәл демәкдир). Әкәр Аллаһа вә Пејғәмбәринә итаәт етсәниз, о, сизин әмәлләрниниздән һеч бир, шәј әксилтмәз, [мүкафатларынызы лајингинчә верәр]». Һәгигәтән, Аллаһ бағышлајан вә рәһм едәндир!

Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра диндән дөнәнләр

гәлбән иман кәтирмәјән бу бәдәвиләрди. Дикәр мүсәлманларда һеч бир тәрәддүд, сарсынты олмады.

Диндән дөнәнләр ики група бөлүндүләр:

1. Зәкат вермәк истәмәјәнләр,

2. Јаланчы пејғәмбәрләрин ардынча кедәнләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр һәр ики група дахил оланларла савашды вә Аллаһын јардымы сәјәсиндә онлары јола кәтирди.

Рәсулуллаһын уғрунда савашдығы бир шејдән имтина етмәкдәнсә...

Рәсулуллаһын вәфатындан сонра ортаја чыхан ән мүһүм тәһлүкә, бир чох гәбиләләрин исламын һөкмләриндән бәзиләрини тәрк етмәсијди. «Биз намаз ғыларыг, анчаг зәкат вермәрик»—дејир, буна сәбәб олараг Рәсулуллаһын вәфат етмәсини кәстәрир, әввәлләр зәкаты онун хәтринә вердикләрини сөјләјирдиляр.

Һәзрәти Әбу Бәкр бу фикирдә оланларла савашмаг истәјирди. Башда һәзрәти Өмәр олмагла бәзи саһабиләр намаз ғылан бир топлулугла савашмајачагларыны сөјләдиляр, һәзрәти Әбу Бәкри бу фикирдән дөндөрмәјә чалышдылар.

Анчаг һәзрәти Әбу Бәкр фикриндә исроар едирди. Чүнки һәр шејдән өнчә бу дүшүнчә бир фитнә әсәријди. Исламијәтин һөкмләри Рәсулуллаһын һәјатына бағлы дејилди ки, онун вәфатындан сонра зәкат мүәссәси арадан галхсын. Бу һөкм гијамәтә гәдәр кечирилмәлијди. Буна көрә дә бу сөzlәр бир үсјан мә'насы дашыјырды. Бу күн буну истәмәјән, сабаһ башга бир һөкм үчүн ејни шеји сөјләјә биләрдди. Мәсәлән, «Биз зәкат веририк, анчаг намаз ғылмырыг»—дејә биләрдиляр. Һәзрәти Әбу Бәкр саһабиләри топлады вә белә сөјләди:

— Аллаһа анд олсун ки, Аллаһын әмрини јеринә јетирәчәјәм. Бизә зәфәр еһсан едиб вә'дини керчәкләшдиринчәјә гәдәр онун јолунда вурушачагам. Биздән бу јолда өләнләр шәһид олур, чәннәтә кедирләр. Сағ галанлары исә Чәнабиһагг јер үзүнә һаким тәјин едәр. Аллаһа анд олсун ки, Рәсулуллаһа вериб мәнә вермәкдән имтина етдикләри зәкаты—дашлары, ағачлары, бүтүн чинләри вә инсанлары мәнә гаршы гојсалар белә руһуму Аллаһа тәслим единчәјә гәдәр, онларла вурушуб—алачагам. Аллаһ намазла зәкат арасында һеч бир фәрг кәстәрмәмишдир, әксинә икисини бирликдә әмр етмишдир. Бунлары ајыранларла вурушачагам.

Аллаһа анд олсун ки, Рәсулullaһын уғрунда савашдығы бир шејдән имтина етмәкдәнсә, көјдән јерә дүшүб парча-парча олмағымы даһа үстүн тутурам. Онларла һөкмән ву-рушачағам.

Бу сөзлөрдән сонра һәзрәти Өмәр, Чәнаби-һаггын һәзрәти Әбу Бәкрин гәлбини һаггы јерләшдирдијини вә онун һаггы олдуғуну е’тираф етди. Бундан сонра бир орду һазырланды. һәзрәти Әбу Бәкр ордуја өзү рәһбәрлик етмәк истәјирди. Фәғәт саһабиләр буну мәсләһәт билмәдиләр. Ондан Мәдинәдә галмасыны хаһиш етдиләр. һәзрәти Әбу Бәкр исрар единчә, һәзрәти Әли онун јанына кәләрәк деди:

— Рәсулullaһын сәнә дедији сөзләри хатырлатмаг истәјирәм. Гылынчыны гыңына гој, өзүнү тәһлүкәјә атыб бизи пәришан етмә! Сәнин башына бир иш кәлсә, сәндән сонра исламијјәт тәһлүкәдән гуртармаз.—Бундан сонра һәзрәти Әбу Бәкр Мәдинәдә галды.

О күн һәрәкәт едән ислам ордусу бүтүн гәбиләләри јола кәтирди. Диндән дәнән диқәр гәбиләләрә дә лајигли чәза вердиләр.

Беләчә һәзрәти Әбу Бәкрин Рәсулullaһа мүсәлманчылығын јајылмасында көстәрдији бөјүк көмәк вә онун јолуну давам етдирмәси нәтичәсиндә исламијјәти көзләјән бүтүн тәһлүкәләр тез бир заманда арадан галдырылды. Бүтүн саһабиләр, һәзрәти Әбу Бәкрин һәгигәтән Рәсулullaһын хәлифәси олмаға лајиг олдуғуну көрдүләр.

Һәтта һәзрәти Өмәр, тәһлүкә совушдугдан сонра, севинчиндән һәзрәти Әбу Бәкри өпүр вә: «Сәнә гурбан олум! Валлаһ, сән олмасајдын биз һәлак олардығ»,—дејирди.

ЈАЛАНЧЫ ПЕЈГӘМБӘРЛӘР

Һәлә Пејгәмбәримизин сағлығында икән Јәмамәдә, Јәмәндә вә башга јерләрдә бир чох јаланчы «пејгәмбәрләр» мејдана кәлмишди. Бунлар гәбиләләрини өз әтрафында топламаг истәјирдиләр. Анчаг Пејгәмбәримизин сағлығында буна мүвәффәг олмамышдылар. Онлар Рәсулullaһын вәфатыны фүрсәт билдиләр; тәзәдән фәалијјәтә башладылар. Бәзиләрини јолларындан дөндәрәрәк өз тәрәфләринә чәкдиләр. Бу јаланчы пејгәмбәрләр ашағыдакылардыр:

Есведүл-Анси

Јәмәнлијди. Пејгәмбәримизин хәстәләндијини билинчә пејгәмбәрлик иддиасына дүшдү. Илк јаланчы пејгәмбәр кими танынды.

Есвед дирибаш адам иди. Этрафдакылары чашдыран бә'зи ојунлар көстәрмишди. Рәсулуллаһын вәфатындан бир аз әввәл мүсәлман олан вә мүсәлманчылығы һәлә гәбул етмәмиш бир чохларыны алдадыб јолдан чыхартмышды. О, исламијјәт үчүн тәһлүкә тәшкил едирди. Пејғәмбәримиз ону өлдүрмәк үчүн Фејруз ибн Дејлемијә көстәриш вермишди, о да бу вәзифәни чанла-башла јеринә јетирмишди. Рәсулуллаһ вәфатындаи бир нечә күн әввәл: «Дүиән кечә Есведүл Кеззаб, гардашларыныздан бири тәрәфиндән өлдүрүлдү»,—демиш, бир мө'чүзә кими буну үммәтинә хәбәр вермишди.

Анчаг Јәмәндәки тәһлүкә тамам совушмамышды. Чүнки Есведин тәрәфдарлары һәлә орталыгда долашырдылар. Һәзрәти Әбу Бәкр, Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра, һәзрәти Муһачир ибн Әбу Үмејјенин башчылығы илә Есведүл-Ансинин тәрәфдарлары үзәринә бир дәстә адам көндәрди. Беләчә, бөјүк бир тәһлүкә совушду, исламијјәт Јәмәндә јенидән мөһкәмләнди.

Түлејһа ибн Һүвејлид

Түлејһа ибн Һүвејлид һәлә Пејғәмбәримизин сағлығында ортаја чыхмышды. Рәсулуллаһ да Дыраp ибн әл Езвери Түлејһанын үзәринә көндәрмишди. О заман Түлејһанын тәрәфдарлары артыг дағылышмыш, садәчә бу јаланчы адамын өзүнү јахаламаг галмышды. Һәтта Дыраp Түлејһаја гылынч да галдырмыш, анчаг өлдүрмәмишди. Буна көрә дә «Түлејһаја гылынч батмыр»—шајиәси јайылмышды.

Бир мүддәт сонра адамлары јенидән онун әтрафында топлашдылар. Әсәд, Гатафан вә Тај гәбиләләри она үјдулар. Бунлардан чоху она гәбилә тәәсүбүјлә бағланмышдылар.

Түлејһа Рәсулуллаһын вәфатындан истифадә едәрәк алтдан-алтдан иш көрмәјә башлады. Һәзрәти Әбу Бәкр исә вахт газанмаг истәјир, Үсаме ордусунун дөнмәсини көзләјирди. Бу арада кичик чарпышмаларла онларын башыны гатырды.

Нәһајәт, Үсаме ордусу Мәдинәјә дөндү. Бир мүддәт истираһәт етдикдән сонра һәзрәти Әбу Бәкр ислам команданы Халид ибн Велидә бир бајраг верәрәк Түлејһанын үстүнә көндәрди. Кедәркән дә, онлары ислама дә'вәт етмәсини, бунун үчүн гејрәт көстәрмәсини, гәбул етдикләри тәгдирдә үзәрләринә дүшән вәзифәләрини нәдән ибарәт олдуғуну билдирмәсини әмр етди.

Исламијјәти гәбул етдикләри тәгдирдә, рәнк вә ирглә-

риндэн асылы олмајараг, онлара тохунмамағы төвсијә етди. Гәбул етмәдикдә исә савашмағы тапшырды.

Һәзрәти Халид һазырлыг көрдүкдән сонра һәрәкәт етди. Күчлү бир гошунун үзәрләринә кәлдијини ешидән бир чох гәбилә үсјандан ваз кечәрәк јенидән мүсәлман олду. Беләчә Түлејһанын күчү азалды. Ахырда ики орду гаршылашды. Вурушма мүсәлманларын үстүнлүјү илә давам едирди.

Бу арада адамларыјла Түлејһаја көмәк едән Фезароғуллары Рәиси Ујејнә ибн Һисн Түлејһадан: «Чәбраил сәнин јанына кәлмәдими?»—дејә сорушду.

Түлејһа: «Хејр»—деди. Ујејнә ондан ајрылды. Сонра јенидән кәлди, ејни сөзү сорушду. «Хејр» чавабыны алынча, «Нә вахта гәдәр кәлмәјәчәк? Бизим вәзијјәтимиз чох чәтиндир»—деди. Чаваб алмајынча орадан узаглашды. Бир аз сонра јенә кәлди, ејни сөзү сорушду. Кәлдијини ешинчә «Нә деди?»—дејә хәбәр алды.

Түлејһа мәнә: «Сәнин дә онун кими унутмајачағын бир сөзүн вар»,—чавабыны верди.

Ујејнә:—Әлбәттә, Аллаһ да билир ки, сәнин унутмајачағын бир шеј олачаг! Еј Фезароғуллары! Чәкилиб кедин. Чүнки бу јаланчыдыр!—деди. Адамларыјла бирликдә орадан ајрылды. Түлејһанын адамлары ағыр мәғлубијјәтә уғрады. Өзү дә әввәлчәдән һазырладығы һејванына миниб гачды. Беләликлә, бир бөјүк тәһлүкә дә арадан галхды.

Бу дәјүшдә әсир дүшәнләрин бириндән:—Түлејһа сизә нә дејирди?—дејә сорушдугда әсир белә чанаб вермишди:

—Онун бизә дедикләриндән бири бүдүр: «Гушлар вә көјәрчинләр, әсл оруч тутанлар вә бизләр, сиздән әввәл оруч тутмушуг. Биз Ирагы вә Шамы әлә кечирәчәјик».

Түлејһа сонра өзү дә мүсәлман олду. Әввәлчә һәзрәти Әбу Бәкрә, сонра да һәзрәти Өмәрә биәт етди.

Мүсејлиметүл-Кеззап

Мүсејлиме һиңрәтин онунчу илиндә Јәмамәдә мејдана чыхмышды. Өзүнү Пејғәмбәримизи тәсдиг едән адам кими көстәрмишди. Анчаг Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра өзү онун јеринә кечмәк истәмишди. Һәтта даһа да ирәли кедәрәк пејғәмбәрлијә ортаг едилмәси тәклифини ирәли сүрмүшдү. Рәсулуллаһ да онун бу тәклифини гәти шәкилдә рәдд етмишди.

Буна көрә дә Мүсејлиме һоггабазлыг, сәһрбазлыг вә фалчылыг өјрәнмәк үчүн бир мүддәт долашмыш, сонра да өзүнүн дә пејғәмбәр олдугуну е'лан етмишди. Рәсулул-

лаһы тәглид етмәјә башламыш, мө'чүзәләр көстөрмәјә чалышмышды.

Нашатыры түнд сиркәнин ичиндә җахшыча эритмиш, сонра да бир јумуртаны һәмин мәһлулун ичинә салыб бир күн, бир кечә көзләјиб җахшыча јумшалдараг ип кими үзәтмишды. Ону ағзы дар бир шүшәнин ичинә сохмуш, үзәринә сојуг су төкәрәк дондурмушду. Беләликлә, јумурта тәбин олараг әввәлки һалына кәлмишди. Халг да буну бир мө'чүзә кими гәбул етмишди.

Бир дәфә исә гураглыг баш вермиш, гујуларын сују гурумушду. Халг Мүсәјлименин јанына кәләрәк бир чарә гылмасыны хаһиш етмишди. О исә Пејғәмбәримизин белә вахтларда нә еләдијини сорушмушду. Онлардан бири: «Бир ведрә су көтүрүр, суја дуа едир, бир удум сују ағзында чалхаладыгдан сонра ведрәјә бошалдыр; халг бу сују гујуларына төкдүкдә «гујуда су әмәлә кәлир»—демишди. Мүсәјлиме бу ишләри көрмәји тапшырмыш, бир ведрә су кәтиртмиш, «дуа» едәндән сонра ағзына бир удум су алыб бошалтмышды. Халг сују гујуларына төкдүкдә гујудагы су бүсбүтүн чәкилмишди.

Бир дәфә дә Пејғәмбәримизин бә'зи ушагларын дамагына нәсә бир шеј сүртүб башыны сығаллајараг бәрәкәт дуасы охудуғуну сөйләмиш, ондан да белә бир шеј истәмишдиләр. Мүсәјлименин әлини сүртдүју ушаглар шејтан сифәтинә дүшмүш, башыны сығалладыглары кечәл, дамагына әли дәјәнләр исә пәлтәк олмушду.

Мүсәјлиме Пејғәмбәримизин мүбарәк түпүрчәјини көзә сүртүнчә ағрынын чәкилдијини ешитмишди. Көзү ағрыјан бир адам кәләндә ејни шеји еләмиш, анчаг һәмин адамын ики көзү дә бирдән кор олмушду. Мүсәјлиме Рәсулуллаһы тәглид етмәклә галмамыш, Гур'ана нәзирә сөйләмәјә дә чалышмышды. Анчаг сөйләдији һәдјанлар бүтүн аләмдә мәсхәрәјә чеврилмишди. Оун сөйләдикләриндән бә'зиләри бунлардыр:

— Фил нәдир? Филин нә олдуғуну сәнә нә билдирди? Оун хурма лифиндән ип кими гујуғу вә узун хортуму вардыр.

— Еј, гурбаға гызы гурбаға! Нә «Нак-нак, вак-вак» дејә дуурсан? Белин суда гарнын палчыгда. Сән нә сују буландырысан, нә дә ичәнә әнкәл ола билирсән. Јараса сәнә өлүм хәбәрини кәтиринчәјә гәдәр јердә көзлә!

— Көрүнән әкинләрә, ону бичәнләрә, бугданы совуранлара, ону дәјирманда үјүдәнләрә, собода биширәнләрә чәрәји јапанлара, суја вә јаға батырыб лоғма-лоғма јејәнләрә анд олсун!

Мүсәјлиме бир чохларыны инандырмағы бачармыш, әтрафына хејли адам топламышды. Рәсулуллаһын вәфатындан сонра да бу әмәлләрини хејли артырмышды.

Һәзрәти Әбу Бәкр ону чәзаландырмағ үчүн Икриме ибн Әбу Чәһилин башчылығыјла гошун көндәрди. Түлејһа төһлүкәсини арадан галдыран һәзрәти Халидә дә ораја кетмәсини әмр етди. Нәтнәдә ики тәрәф арасында шиддәтли вурушма баш верди. Зејд ибн Хәттаб, Сабит ибн Кајс, Аббад ибн Бишр, Әбу Дүчане, Әбу Һүзејфе, Салим, Бера ибн Малик кими әшабын ирәлидә кедәнләриндән жүзләрчәси шәһид олду.

Анчаг Јәмамә дөјүшү кими тарихә дүшән бу дөјүш мүсәлманларын гәләбәсијлә нәтичәләнди. Әшабдан Ваһши Мүсәјлимени өлдүрәрәк мүсәлманлары бөјүк бир бәладан гуртарды.

ГУР'АНЫН ХИДМӘТИНДӘ

Һәм Мәккә, һәм дә Мәдинә дөврүндә, бир ајә назил олдуғда Пејғәмбәримиз о саат Вәһј катибләриндән бирини чағыртдырыр, онлар да вәһј едилән ајәни тапа билдикләри кағыз парчаларына, ашыланмыш дәриләрә, ағ јасты дашларә, дәвәләрин бел сүмүјүнә вә хурма јарпағларына јазырдылар. Рәсулуллаһ назил олан ајәләрин һансы сурәјә, һансы ајәләрин алтына јазылачағыны да билдирди. Һәр һансы бир сәһвә јол вермәмәк үчүн јазыланы да охутдурду. Артыг шеј варса чыхартдырыр, әскик шеј варса әләвә етдирди. Беләкликлә, Гур'ани-кәрим Пејғәмбәримиз һәлә һәјатдајкәи тамамилә јазылмышды.

Анчаг Гур'анын јазылдығы кағыз вә дикәр әшјалар бир јерә топланмамышды. Саһабиләрдән ким исә буну ала билләрди. Пејғәмбәримизин һәјатда олмасы, Гур'аны һифз едән саһабиләрин чох олмасы сәһифәләри бир јерә топламаға еһтијач һисс етдирмәмишди.

Анчаг Мүсәјлиметүл Кеззапла олан Јәмамә дөјүшүндә чохлу һафизин шәһид едилмәси белә бир еһтијач јаратды.

Буну илк һисс едән һәзрәти Әмәр олду. Јәмамә дөјүшүндән сонра һафизләрин дә азалачағындан, ајәләрин јазылдығы вәрәгәләрин итә биләчәјиндән горхурду. Бу нарахатлығыны һәзрәти Әбу Бәкрә сөјләди. Мүхтәлиф јерләрдә вә дағыныг һалда долашан Гур'ан вәрәгәләринин бир јерә топланмасыны тәклиф етди. Әбу Бәкр тәрәддүд етди. Чүнки о, Рәсулуллаһын демәдији бир шеји тәклиф едирди.

Анчаг сонра буну бәјәнди. Бирликдә бу мүнһүм вәзифәни музакирә етдиләр. Бу иши көрмәк үчүн Зејд ибн Сабити мүнәсиб билдиләр.

Һәзрәти Зејдин о вахтлар ијirmi јашы тәзәчә тамам олмушду. Белә мүнһүм вәзифә үчүн ону сечмәләринин бир чох сәбәби варды. Һәр шејдән өнчә һәзрәти Зејд Мәдинәдә һәјәты боју Рәсулуллаһын вәһј катиблијини јеринә јетирмишди. Тәрәфдарлары ичәрисиндә Гур'ани-кәримни тамамилә әзбәрләјәнләрдән вә ону јахшы охујанлардан биријди. Чох зәкалыјды. Ејни заманда, Пејғәмбәримиз Гур'аны Чәбраилә нечә охумушдуса, һәзрәти Зејд дә Гур'аны Пејғәмбәримизә еләчә әрз етмишди. Һәзрәти Зејд белә бир јүксәк вәзифә үчүн ән лајигли намизәд иди.

Һәзрәти Әбу Бәкр вә һәзрәти Өмәр, Зејд ибн Сабити јанларына чағырдылар. Кәлән кими һәзрәти Әбу Бәкр һәзрәти Өмәрлә араларында олан сөһбәти она хәбәр верди. Сонра да, «Сән кәнч вә ағыллысан. Сәнә неч бир ирад тута билмәрик. Сән вахтилә Рәсулуллаһа кәлән вәһји јазырды. Инди исә Гур'ани-кәримни ахтарыб топлајарсанмы?»—дејә сорушдулар.

Бу тәклиф гаршысында һәзрәти Зејд дә һәзрәти Әбу Бәкр кими тәрәддүд етди. «Рәсулуллаһын көрмәдији иши нечә көрәчәксиниз?»—деди. Анчаг бир аз сөһбәт етдикдән сонра белә бир шејин көрүлмәсинин фәјдалы олдуғуна о да инанды. Зорла да олса бу мүгәддәс вәзифәни гәбул етди.

Һәзрәти Зејд ишә башлады. Һәзрәти Әбу Бәкрин әмријлә Рәсулуллаһын һүзурунда оларкән онун ајәләри кағызә вә ја дикәр әшјаларын үзәринә јаздығыны көрән ики шаһиди бура кәтирмәји хаһиш етди. Бүтүн саһабиләр мәсәләјә чиддијјәтлә киришдиләр. Әлләриндә олан јазыларын Рәсулуллаһын һүзурунда јазылдығына даир ики шаһидлә һәзрәти Зејдин јанына кәлдиләр, о да сурә вә ајәләри сырајла дүзүрдү.

Беләликлә, бир ил мүддәтиндә һәрәси бир јердә долашан Гур'ан сәһифәләри бир јерә топланды. Һәзрәти Зејд һәзрәти Әбу Бәкрин әмријлә алим саһабиләрдән мүтәшәккил бир һеј'әт тәшкил етди. Топладығы ајәләри онлара охуду. Неч бири етираз етмәди.

Бир јерә топланан Гур'ан сәһифәләри вәфатына гәдәр һәзрәти Әбу Бәкрин јанында, сонра һәзрәти Өмәрин, даһа сонра да һәзрәти Өмәрин гызы вә Пејғәмбәримизин ханымы һәзрәти Һәфсанын јанында галды.

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР ДӨВРҮНДӘ ФӘТҺЛӘР

Һәзрәти Әбу Бәкр ислам бирлијини ғыса бир мүддәтдә тә'мин етмишди. Мүсәлманларын гејрәтилә исламијјәти дүнјаја танытдырачаг бир гүввәт газанмышды. Ислам тарихиндә артыг јени бир дөвр ачылырды. Имам һәгигәтләринин мөһтач көнүлләрә јајылмасы кәлиб чатмышды. Мәккәдә доған нур јаваш-јаваш бүтүн дүнјаны ајдынлашдырачагды. Чүнки о дөврдә бүтүн инсанлыг хурафат батаглыгы ичәрисиндә боғулмушду.

Бәли, артыг фәтһ дөврү башлајырды. Фатһ ордулары бир јандан гаранлыг көнүлләри исламын нурујла ајдынлашдырачаг, бир јандан да торпагларыны гәсб едән сасани вә бизанслылара лајигли дәрәс верәчәкди.

Исламијјәтдән әввәл әрәбләр өз араларындакы вүрүшмаларда гүввәләрини бош-бошуна сәрф едирдиләр. Шәргдә сасаниләр, гәрбдә бизанслылар онларын бу эәифликләриндән истифадә едәрәк, әрәбләрин ән јахшы торпагларыны гәсб етмишдиләр. Әрәб гәбилә рәисләри анчаг бу ики дөвләтдән биринә табе олмаг шәртијлә дуруш кәтирә билирди.

Анчаг инди вәзијјәт дәјишмишди. Ислам әрәбләр арасындакы ғырғынлара сон гојмуш, онлары бөјүк бир гајә әтрафында бирләшдирмишди. Артыг бу күчүн гаршысында һеч бир гүввә дура билмәзди, дурмады да.

Һиңрәтин он икинчи илиндә (Милади 633) һәзрәти Әбу Бәкр Јәмамәдә олан мәшһур ислам команданы Халид ибн Вәлидә чиһадын әһәмијјәтини ифадә едән бир мәктуб јаза-раг, ону Ирагын фәтһинә мә'мур етди.

Халид күчлү команданды. Пејғәмбәримизин ифадәсијлә «Аллаһын ғылынчларындан бир ғылынч»ды. О, хәлифәнин фәтһлә бағлы әмрини алар-алмаз һәрәкәтә башлады. Табелијиндәки мүчаһидләрлә зәфәр далынча зәфәр газанды. Аз бир заманда Ирагын чох һиссәсини фәтһ етди. Бу бөјүк ислам команданынын бачарығыны көрән Әбу Бәкр чох севинир, «аналар Халид кимисини јетирмәмишдир» дејәрәк она илтифат едирди.

Ирагын фәтһи давам едәркән Әбу Бәкр Суријаја да бир орду көндөрмәји фикирләширди. Анчаг буна тәкбашына тәрар вермәк истәмирди. Чәһнәтлә мүждәләнән он саһабидән Өмәр, Осман, Әли, Әбдүррәһман ибн Авер, Сәд ибн Әбу Ваккас, Сәид ибн Зејд, Әбу Убейдә ибн Чәрраһ вә диқәр мәшһур саһабиләри топлады. Аллаһа дуа вә сәнадан, Рәсулуллаһа дуа вә саламдан сонра белә деди: «Чәнаби-һагын исмәтләри сажәкәлмәз дәрәчәдә чохдур. Онун вә'д ет-

дији мұкафатларын әвезиндә бизим ибадәтләримизин елә бир әһәмијјәти јохдур. Аллаһа шүкр олсун ки, сизи бир јерә топлады, араныздакы дүшмәнчилијә сон гојду, сизләрә исламийјәти кәсб етди, шејтаны сиздән узаглашдырды. Чәнаби-һагг һеч вахт өзүнә шәрик олмаға кимсәјә ичазә вермәз.

— Әрәбләр бу күн артыг өјни ата-ананын өвладларыдыр. Мән румлуларла вурушмағ үчүн Шама бир орду көндәрмәји дүшүнүрдүм. Мәгсәдим мүсәлманлары даһа да күчләндирмәк, мүсәлман динини һәр тәрәфә јаймағдыр. Мүсәлманлар бу дөјүшдән галиб чыхачағлар. Чүнки дөјүшдә өлән шәһид олачағ, сағ галан исә динин мұдафиәчиси кими јашајачағдыр. Аллаһын мүчаһидләрә вәд етдији мұкафаты газанаҗағдыр. Мән белә дүшүнүрәм. Сиз дә дүшүндүкләриниңи мәнә билдирин.

Әввәлчә Өмәр сөз алды. Ону тәғдир едәрәк е'тимадыны белә билдирди: Аллаһа анд олсун ки, хејрини көрдүјүмүз бүтүн јахшылығлары сән газандын. Бу лүтф саһиб олан Аллаһын истәдији кимсәјә вердији бир фәзиләтдир. Анд олсун ки, мәним сөјләјәчәкләрими сән ифадә етдин. Сәнин фикирләрин доғрудур. Ислам ордусуну дүшмән үзәринә сөвг ет. Аллаһ мүтләг дининә јардымчы олачағ, исламы вә мүсәлманлары галибийјәтә апарачағдыр.

Өмәрдән сонра сөз алан Осман да фикрини белә ифадә етди:

— Сәнин мүсәлманлара гаршы сон дәрәчә сәими вә шәфғәтли олдуғуну билирдим. Дүшүндүјүн һәр шејин мүтләг мүсәлманларын хејринә олачағына инанырдым. Дүшүндүкләрини керчәкләшдирмәјә чалыш. Сәнә инамымыз сонсуздур.

Бундан сонра Сәд, Әбу Убејдә ибн Чәрраһ, Сәид ибн Зейд вә орада олан бир чох саһаби Османын сөзләрини тәсдиғ етдиләр. «Осман доғру дејир, нечә дүшүнүрсән елә һәрәкәт ет. Һеч заман сәнә гаршы чыхмајачағың»—дедиләр.

Әбу Бәкр саһабиләрин е'тимадыны көрүб сон дәрәчә мәмнун олду. Анчағ Әлинин дә данышмасыны, фикрини билдирмәсини истәјирди. Онун сусдуғуну көрүнчә: «Еј Әли, сән нә дүшүнүрсән?»—дејә сорушду.

Әли: «Иншаллаһ, онлары мәғлуб едәчәксән»—деди.

Бу хәбәри сәнә Аллаһмы верди? Буну хардан билирсән?

— Рәсулуллаһын белә бујурдуғуну ешитмишдим: «Исламийјәт вә мүсәлманлар һәр шејә һаким олунчаја гәдәр гаршыја чыхан һәр шејә галиб кәләчәкләр».

Бу, һәгигәтән бөйүк хәбәрди. Әбу Бәкр севинч ичәри-синдә:—Сүбһаналлаһ! Бу нә гәдәр көзәл сөздүр! Буну сөйләмәклә мәнә нә гәдәр севиндирдијини билмәзсән. Аллаһ сәни севиндирсин.

Бу мәсләһәтләшмәдән сонра хәлифә Әбу Бәкр халга белә бир хитаб еләди:

— Еј инсанлар, Чәнаби-һагг сизләрә ислам динини лүтф етмиш, чиһад илә сизи шәрәфләнديرмишдир. Исламијјәт сәјәсиндә сизләри дикәр динләрә мәнсуб оланлардан үстүн түтмүшдүр.

— Еј Аллаһын гуллары, румлулара гаршы вуруша һазыр олуң. Рәббинизә итаәт едң. Команданларын әмринә гаршы чыхмајың. Нијјәтиниз, једијиниз, ичдијиниз шејләр көзәл олсун. Аллаһ әмрләринә итаәт едәң вә көзәл ишләр көрәң гулларыјла бирдир.

Әбу Бәкрин бу сөзләрини халг бөйүк һәјвәнла динләди. Исламијјәтин галиб кәлмәси үчүн һамысы биркә дуа етдиләр.

Гыса мүддәтдә бүтүн һазырлыглар баша чатды. Бир нечә гүввәтли орду тәшкил едилди. Әбу Бәкр дөрд әрәб даһисиндән бири олан Әмр ибн Асини, Әбу Убейдә ибн Чәраһы, Халид ибн Сәиди, Шураһбил ибн Һасенеји вә Језид ибн Әбу Сүфјаны командан тәјин етди. Ајры-ајрылыгда буңлары Шамын фәтһинә көндәрди. Бу бирликләри јола саларкән орду команданларына вә мүһәһидләрә чохла төвсијәләр еләди. Мәсәлән, Әмр ибн Аса белә деди:

— Еј Әмр, кизли вә ачыг шәкилдә Аллаһдан горх. Ондан утан. Чүнки Аллаһ һәм сәни, һәм дә еләдикләрини көрүр. Сәни сәндән даһа өнчә мүсәлман олан, ислама сәндән даһа чох хидмәт едәң, сәндән даһа фәзиләтлиләринин үзәринә командан тәјин етдијими билирсән. Аллаһ үчүн чалышыб, Аллаһын һөрмәтини газанмаг истәјәнләрдән ол. Јанындакыларла ата кими давраң. Инсанларың кизли һалларыны арашдырма. Дүшмәнлә гаршылашдығың заман горхма. Һәддини ашанлара хәбәрдарлыг ет. Јолдашларына едәчәјин нәсиһәтләр гыса вә көзәл олсун. Сән доғру ол ки, јанындакылар да сәнә бахыб доғру олсунлар.

Әбу Бәкрин тәјин етдији ислам команданлары Суријада зәфәр далынча зәфәр газандылар. Һәм шәһәрләри, һәм дә минләрчә аламың гәлбини фәтһ етдиләр.

Ајры-ајры јерләрдә вурушсалар да бир-бирләринә көмәк дә едирдиләр. Бир дәфә бизанслылар ислам ордуларыны мәғлуб етмәк һәвәсинә дүшдүләр. Әмрин үзәринә 90.000,

Әбу Убејдин үзәринә исә 60.000 әскәр көндәрдиләр. Ислам команданлары нә едәчәкләрини өјрәнмәк үчүн Әбу Бәкрә хәбәр көндәрдиләр. Әбу Бәкр мәктуб јазараг онлара нә етмәк лазым олдуғуну билдирди. Мәктубда белә дејилирди:

— Сиз һеч бир заман аз олдуғуңуза көрә мәғлубијјәтә уграмазсыңыз. Анчаг он минләрчә адам кұнаһларына көрә мәғлуб ола биләр. Бу сәбәбдән өзүңүзү кұнаһдан горујун. Јермүкдә топлашын. Бир-биринизә дајаг олуи. Анчаг һәр кәс өз әскәринин башында олсун.

Командирләр онун бу әмрини дәрһал јеринә јетирдиләр. Јермүкдә топлашдылар. Бир мүддәт сонра бизанслылар да бөјүк бир гүввәјлә ора кәлдиләр.

Шиддәтли дөјүшләр баш верди. Һәр ики тәрәф күчлү мугавимәт көстәрирди. Буна көрә дә хәлифәјә мәктуб јазараг јардым тәләб етдиләр. Әбу Бәкр дә, Халид ибн Велидә мәктуб јазараг Әмрин көмәјинә кетмәсини, гәләбәдән сонра јенидән Ирага дөнмәсини әмр етди.

Бу әмри алаң Халид тезликлә Јермүкә кәлди. О бири команданларла бирләшди. Дөјүш нәтичәсиндә Аллаһын јардымы, Әбу Бәкрин сөвг вә башчылығы, Халид вә Әмр кими һәрб даһиләринин команданлығы вә мүчаһидләрин гејрәти нәтичәсиндә 36 минлик орду 200 минлик ордуну мәғлуб етди. Бу дөјүш һичрәтин 13-чү илиндә баш вермишди (миладиди 634).

ҺӘЗРӘТИ ӨМӘРИ ХӘЛИФӘ ТӘЈИН ЕДИР

Һәзрәти Әбу Бәкр хәлифәнин сечилмәсини истәјир

Рәсулуллаһын вәфаты вә Аллаһ-таала тәрәфиндән үзәринә дүшән ағыр вәзифә Әбу Бәкри чох сарсытмышды. Пеј-ғәмбәримизин вәфатындан ики ил сонра о хәстәләнди вә бу хәстәликдән јаха гуртармајачағыны аңлады.

Әбу Бәкр Рәсулуллаһын вәфатындан сонра үмәтин мүтләг бир тәһлүкә гаршысында олдуғуну көрүрдү. О, бир-лијин јенидән тә’мини үчүн бөјүк гејрәт сәрф етмишди. Вәфатындан сонра јенә ејин һадисәләрин тәқрарланмасындан, мүсәлманларын ејини тәһлүкәјә икинчи дәфә јенидән мә’руз галмаларындан горхурду. Буна көрә дә өзүндән сонра хәлифә олачаг адамын мүәјјән олунамасыны истәјирди.

Онун тә’јин олунамасы ишинә өзү гәрар верә биләрди.

Анчаг Әбу Бәкрин ән мүһүм хусусијјәтләриндән бирсән, тәкбашына гәрар вермәмәси, Гур'анда вә исламијјәтдә олмајан мәсәләләрдә дикәр саһабиләрлә мәсләһәт етмәсијди. Әбу Бәкр чамаатын сәһв етмәјәчәјинә инанырды.

Инандығы саһабиләри топлады. Сонра да топланмаларынын сәбәбини белә ифадә етди:

— Вәзијјәти көрүрсүнүз. Һәр дәгигә дүнјамы дәјишә биләрәм. Чәнаби-һагг мәнә биәт етмәји сизин өһдәнизә бурахмышды. Хәлифә сечмә ишини сизләрә һәвалә етмишди. Истәдијиниз адамы өзүнүзә хәлифә тәјин едә биләрсиниз. Әкәр буну мән һәјәтда икән етсәниз, мәнән сонра аранызда аіры-сечкилик дүшмәз.

Саһабиләр бу тәклифдән сонра кимин хәлифә ола биләчәјини музакирә етмәјә башладылар. Анчаг бир адамын үзәриндә дајана билмәдиләр, ахырда Әбу Бәкрә мурачиәт етдиләр: «Сән кими мәсләһәт билирсән?»

Әбу Бәкр: «Бунун үчүн мәнә бир аз вахт верин»,— деди.

Һәзрәти Өмәри лајиг билир

Әслиндә о бу чәтин вәзифәјә Өмәри лајиг билирди. Чүнки Пејғәмбәримиз ону Чәннәтлә мүждәләмишди. Пејғәмбәримиз Өмәр һаггында бир нечә хош сөз деммишди.

Өмәр күчлү шәхсијјәт иди. Мүсәлманларын бирлик вә бәрабәрлијинә хәтәр тохундурмадан онлары зәфәрләрдән-зәфәрләрә апара биләрди.

Әбу Бәкр өз фикрини билдирмәк үчүн Өмәри јанына чагырды вә она белә деди: «Истәјирәм сәнин бојнуна ағыр бир вәзифә гојум. Еј Өмәр, Аллаһа итаәтдә сәһв етмә. Буну едәркән дә һагг јолдан дәнмә. Чүнки Аллаһдан горхан һәр кәс даим онун һимәјәсиндәдир. Хәлифәлик анчаг ону бачарана лајиг олур.

Ким һаггы тапдаларса, јолуну азарса, јаланчылыг едәрсә, онун бу әмәлләри тезликлә үзә чыхар.

Бүтүн јахшы әмәлләри мәһв олар. Әкәр сән мүсәлманлара хәлифә олсан, онларын чанларына, малларына вә намусларына тохунмамаға чалыш. Хејир наминә һеч бир шәјин Аллаһын јардымы олмадан мүмкүн олмајачағыны үнутма».

Анчаг Өмәрин хәлифә олмаг, белә бөјүк бир мәс'улијјәти үзәринә көтүрмәк нијјәти јох иди. Буна көрә дә о: «Мән хәлифә олмаг истәмирәм»,— деди.

Әбу Бәкр онун буна лајиг олдуғуну билирди. Белә бир шәјин үммәтин хејринә олачағына инанырды. Буна көрә

дә онун е'тираз етмәсинә әһәмијјәт вермәди. Бунунла бәрә-
бәр ону инандырмағ үчүн белә деди:

— Сәнин хәлифә олмағын вачибдир. Чүнки сән Рәсу-
луллаһы көрдүн, онунла јолдашлығ етдин. Рәсулуллаһын
бизә башгаларына нисбәтән үстүплүк вердијинин шаһиди
олдун. Мәним хәлифәлијими дә көрдүн. Мәнә көмәк дә ет-
дин.

Өмәр Әбу Бәкри өзүндән узаглашдырмағы мәсләһәт
билмәди. Онун тәклифини тәбул етди.

Саһабиләрдән Өмәри хәбәр алып

Јеринә кечәчәк шәхси тә'јин етмәк иши она тапшырыл-
дығы һалда, Әбу Бәкр јенә дә бу бәрәдә мәсләһәт етмәк
истәјирди. Саһабиләрин фикрини өјрәнмәк үчүн дәнә-дәнә
сорушмағы лазым билирди. Илк дәфә Әбдүррәһман ибн
Авары чағырды, онунла көрүшдү, араларында белә бир
сорғу-суал олды:

— Өмәр һаггында нә дүшүнүрсән?

— Ону сән мәндән даһа јахшы таныјырсам.

— Јенә дә, нә дүшүндүјүнү сөјлә.

— Өмәр сәнин дүшүндүјүндән даһа јахшы адамдыр.
Хәлифәлијә лајиг оланларын ән фәзиләтлисидир. Анчаг бир
аз чылғындыр.

— О мәни јумшаг тәбиәтли көрдүјү үчүн белә давраһыр.
Өзүнә галса, чылғынлығыны кетдикчә тәркидәчәкдир.

Беләчә Әбдүррәһманын фикрини өјрәнән Әбу Бәкр, икин-
чи дәфә Османы чағырды. Ејни сөзләри ондан да сорушду.
Осман белә деди:

— Мән онун дахилән даһа тәмиз олдуғуну билирәм. Ара-
мызда онун кимиси јохдур.

Әбу Бәкр даһа сонра Сәид ибн Зејди, Үсејд ибн Худајы-
ры чағырды. Онлар да Өмәр һаггындакы фикирләрини белә
ифадә етдиләр:

— Сәндән сонра онун һаымыздан јахшы олдуғуну би-
лирик. Бир шејә ки, биз разыјығ, о да разы олар. Разы ол-
марығ, о да разы олмаз. Онун дахили аләми дә, заһири
гәдәр көзәлдир. Бу вәзифәјә ондан даһа лајиглиси јохдур.

Өмәрин чылғынлығындан торхдуглары үчүн бир нечә
нәфәр онун хәлифә тә'јин олунмасыны јахшы гаршылама-
ды. Һәтта онлардан бири Әбу Бәкрин јанына кәләрәк «Өмә-
ри јеринә тә'јин етдијин үчүн Рәббинә нә чаваб верәчәксән?
Онун чылғын олдуғуну билмирсәнми?»— деди.

Әбу Бәкр јанындакылары: «Көмәк един, отурум»— деди.

Янындакылар ону јатдыгы јердөн дурғуздулар. Әбу Бәкр һәмән адама белә бир ибрәтди җаваб верди: «Сиз мәни Чәнаби-һагламы горхутмаг истәјирсиниз? Мән Аллаһы да, Өмәри дә сизләрдән јахшы таныјырам. Бу мәсәләдә сизә гаршы зәррә гәдәр һагсызлыг едән хејир көрмәсин! Мән Рәббимә: «Аллаһым, гулларынын јүкүнү ән фәзиләт-лисинин бојнуна гојдум»,—дедим. Бу сөзләrimi сәнин кими дүшүнәнләрә дә јетир!»

Әһднамә јаздырыр

Саһабиләрлә Өмәр һаггында беләчә мәсләһәт едән Әбу Бәкр Османдан Өмәри хәлифә тәјин етмәк үчүн бир әһднамә јазмасыны хәиш етди. Осман да јазмаға башлады.

— Бу, Әбу Бәкр ибн Куһафенин дүнјадаң ајрыларкән сон дәгигәләрдә—ахирәтә кетмәсинин башланғычында, ка-фирин имана, кұнаһкарын төвбәјә кәлдији, јаланчынын до-ру сөјләдији дәгигәләки әһд вә вәсијјәтидир.

Әбу Бәкр чох јорулмушду. Әһднамәнин бу јериндә ба-јылды. Онун һушуну итирдијини көрән Осман ихтилаф ја-раначағындан горхараг ад јазылачаг јерә Өмәрин адыны јазды.

Бир аз сонра Әбу Бәкр ајылды. Османа: «Јаздығыны оху»—деди. Өмәрин адыны ешидинчә «Аллаһү әкбәр» дејә-рәк тәкбир кәтирди. Сонра да Османа белә деди:

— Бајыларкән руһуму тәслим едәчәјимдән вә мүсәлман-лар арасында ихтилаф дүшәчәјиндән горхдуғун үчүн Өмә-рин адыны јаздығыны көрдүм. Аллаһ сәнин ислама вә мү-сәлманлара олан хидмәтләринин әвәзини версин. Валлаһ, сән дә бу ишә лајигсән.

Әбу Бәкр даһа сонра әһднамәнин галан һиссәсини белә тамамлады: «Өмәр ибн Хәттабы мән сизә хәлифә тәјин етдим. Онун сөзүнү ешидин, она итаәт едін. Мән бунунла Аллаһа, Рәсулуна, исламијјәтә, өзүмә вә сизә јахшылыг еләмиш олурам. Өмәр сизинлә әдаләтлә рәфтар етмәлидир, ондан умдуғум вә көзләдијим дә будур. Әкәр көзләдијим кими олмаса, һәр кәсин кұнаһы өз бојнунадыр.

Мәним бүтүн фикирләрим хејирлидир. Башгаларыны исә билмирәм. Зүлм едәнләр ахирәтдә нәләрлә гаршылаша-чагларыны билирләр. Аллаһын нәзәри үстүнүздә олсун».

Әһднамә тамамландыгдан сонра Әбу Бәкр ону мөһүр-ләјәрәк Османа верди вә мүсәлманлара охумағы әмр етди.

Осман бајыра чыхды. Топланмыш җамаатдан: «Бу мәк-

тубда јазылан адама биэт едәчәксинизми?»—дејә сорушду. Онлар: «Бәли»,—дедиләр.

Әли дә орадајды. «О адамын Өмәр олдуғуну билирик. Мәктубу оху»,—деди.

Осман да мәктубу охуду. Неч ким е'тираз етмәди. Намы Өмәрин хәлифәлијини гәбул етди.

Бундан сонра Әбу Бәкр мүсәлманлара хитабән сон сөзләрини сөjlәди. Бу ишә һамыдан даһа чох Өмәрин лајиг олдуғуну белә ифадә етди:

—Еј инсанлар, еһтијаты әлдән бурахмајын. Дүнјаја е'тибар етмәјин. Ахирәти дүнјадан үстүн тутун. Ахирәти севин. Бунлардан биринә олан севки дикәринә нифрәт етдир.

Бу дин бизим мә'нәвијјатымызы формалашдырмышдыр. Мүсәлманларын дахилиндә баш верән сыхынтылардан јалныз вә јалныз исламы гәбул етмәклә гуртармаг олар. Дөвләт башчысы вәзифәсини анчаг ән күчлүмүз, өзүнә ән чох күвәнәннимиз, јери кәләндә ән сәрт, јери кәләндә исә ән мүлајимимиз, мәсләһәт етдикләри адамларын фикирләрини ән јахшы дәјәрләндирә биләннимиз јеринә јетирә биләр.

Тәкбашына бир ишлә мәшғул олмајан, күчү чатмадығы ишә жиришмәјән, билмәдијини өјрәнмәкдән утанмајан, дөвләт малыны горујан, ону бош јерә хәрчләмәјән, истигбал үчүн һеч бир шеј әсиркәмәјән, еһтијат вә итаәткарлыға адәт едән һәр бир кәс хәлифә ола биләр. Бүтүн бу хүсусијјәтләри өзүндә топлајан шәхс исә Өмәрдир.

Мәних сизә хәлифә тә'јин етдијим адамы үрәкдән гәбул едирсинизми? Ону да билин ки, мән сизә өз гоһумларымдан хәлифә сечмәдим. Сизә Өмәри хәлифә тә'јин етдим. Ону динләјин, она итаәт един. Аллаһа анд олсун ки, нә лазымса әлимдән кәләни еләдим.

Буну динләјән мүсәлманлар һамысы бир ағыздан: «Ешитдик, итаәт едәрик»,—дејә сәсләндиляр.

Әбу Бәкрин Өмәрә төвсијәләри

Әбу Бәкр хәлифәлик кими мүһүм бир мәсәләнин ихтилаф чыхмадан һәлл олунмасына чох севинди. Сонра бә'зи төвсијәләр етмәк үчүн Өмәри јанына чағырды. Өмәр кәлдикдә исә она белә бир тарихи нәсиһәт верди:

—Еј Өмәр, Аллаһын бә'зи шејләри кечәләр тәчәлли етмәсинә һаггы вардыр, чүнки онлары күндүз гәбул етмәз. Күндүзләр дә башга шејләри тәчәлли едәр. Онлары да ке-

чәләр гәбул етмәз. Фәрз јеринә кәтирилмәјинчә мә'насыз шеји гәбул етмәз. (Аллаһ-таала һеч нәји бош-бошуна јарат-мыр).

Еј Өмәр, фикир вермисәнми, гијамәт күнүндә тәрәзиләри ағыр кәләнләр, һагга табе оланлар вә үзәрләринә дүшән ағырлыглары дашыјанлардыр. Һаггын гојулдуғу тәрәзинин ағыр кәлмәси һагдыр. Орадакы тәрәзидә әсла јалан вә һијлә јохдур.

Еј Өмәр, фикир вермисәнми, гијамәт күнү тәрәзинин көзләринин јүнкүл кәлмәсинин сәбәби батилә ујмагдыр. Садәчә, бош шејләрин гојулдуғу тәрәзинин көзләринин јүнкүл кәлмәси исә һаггын өзүдүр.

Еј Өмәр, көрмүрсәнми, көнүлачан ајә, сыхынтылы ајә илә бирликдә, сыхынтылы ајә исә көнүлачан ајә илә бир-ликдә назил олмушдур. Беләчә, ме'минин Аллаһын чәннә-тиндән үмидвар, чәһәннәминдән дә горху ичиндә олмасы әсас көтүрүлмүшдүр.

Еј Өмәр, сәни әввәл нәфсинә, сонра да халга гаршы диггәтли олмага чағырырам. Чүнки халгын көзүндән һеч бир шеј гачмаз. Ән кичик диггәтсизлији белә һисс едә биләчәкләри үчүн хәлифәјә јухарыдан бахачаглар. Буна көрә дә сәһв етмәмәјә чалыш. Унутма! Сән Аллаһдан горхдугча, халг да сәндән горхачаг.

Еј Өмәр, әкәр вәсијјәтимн ешитсән, лабүд олан өлүмү дүнјадан даһа чох севәрсән. Әкәр вәсијјәтимн ешитмәсән, дүнја сәнин үчүн мане ола билмәјәчәјин лабүд өлүмдән даһа чансыхычы олар.

Әбу Бәкрин дуасы

Әбу Бәкр мүсәлманлар үчүн лазым олан һәр шеји етмишди. Көрәси бирчә шеј галмышды: Чәнаби-һаггын дәр-каһына әл ачыб бунун мүсәлманлара хејирли олмасы үчүн дуа вә нијаз етмәси. Елә сечки ишини дә бу дуа илә тамам-лады:

— Еј Аллаһ, мән бунунла мүсәлманларын јахшылығыны истәдим. Онлар арасында ихтилаф дүшмәсиндән горхдум. Сән онларын вәзијјәтини мәндән јахшы билирсән. Онларын хејри үчүн бу фикримн ачыгладым. Онлара ән хејирлисини, ән гүввәтлисини, онлары доғру јола апара биләнини хәлифә сечдим. Артыг өмрүмүн сон күнләрини јашајырам. Ону хејирли бир хәләф ет. Аллаһ, бунлар сәнин гулларындыр. Бунларын һәјаты сәнин әлиндәдир. Хәлифәни онларын хејринә чалышдыр. Ону инсанлара јол көстәрән, Рәсулунун јолујла кедән камил хәлифәләрдән елә. Халгы да она јар-дымчы ет.

Әбу Бәкр вәфат едир

Әбу Бәкр хәстә олдуғу мүддәтдә саһабиләр тез-тез ону јолухмаға кәлирдиләр. Бәзиләри: «Сәнә һәким чағырым-мы?»—дејә сорушурдулар.

Әбу Бәкр хәстәликдән јаха гуртара билмәјәчәјини һисс етмишди. Она көрә дә белә чаваб верди: «Мәним һәкимим кәлиб, нә лазымдыр дејибдир». Саһабиләр онун нә демәк истәдијини анладылар вә сәсләрини чыхартмадылар.

Әбу Бәкрин көнлү артыг раһатланмышды. Вәфатындан әввәл ән мүнүм мәсәләни һәлл етмишди.

Чыхачағы әбәди јолчулуг үчүн артыг ахырынчы һазыр-лыглары көрүрдү. Сон нәфәсини вермәздән бир аз әввәл: «Илаһи, өлүм сәрхошлуғу мүтләг кәләчәкдир»—деди. Сонра башынын үстүндән чәкилмәјән гызы Аишәдән сорушду:

— Рәсулуллаһ һансы күн вәфат етмишди?

— Базар ертәси күнү.

— Бу күн һансы күндүр?

— Базар ертәси.

— Мән дә Аллаһдан руһуму бу күн алмасыны тәмәнна едирәм.

— Рәсулуллаһ нечә гат кәфәнә сарынмышды?

— Үчгат бәјаз безә сарынмышды.

— Елә исә бу палтарымы јујун, јанына даһа икки дәнә дә палтар гојун.

— Амма о палтар көһнәдир.

— Дири адам, тәзә палтара өлүдән даһа чох мөһтачдыр.

Әбу Бәкр ағыр нәфәс алырды. Чәтнин даныша билирди. Сон сөзләри: «Аллаһ, мәним руһуму мүсәлман кими ал вә мәни сәләһләр арасына гат»—олду.

Әбу Бәкр һичрәтин 13-чү илиндә (милади 634) 63 јашында вәфат етди. Рәсулуллаһ да ејни јашда вәфат етмишди.

Чәназә намазыны Өмәр гылдырды. Ону Пејғәмбәримизин јанында дәфи етдиләр. Әбу Бәкрни гәбрә оғлу Әбдүрәһман, Өмәр, Осман вә Талһа едирдиләр. Башыны Пејғәмбәримизин чияни бәрабәрлијиндә гојдулар. Гәбринни үзәрини Рәсулуллаһын кими дүз еләдиләр.

Әбу Бәкр вәфат едәндә атасы Әбу Куһафә сағ иди. О, оғлунун вәфатыны ешидәндә бунун бөјүк бир һадисә олдуғуну сөйләмишди.

Әбу Бәкр хәлифә вәзифәсиндә чәми 2 ил 3 ај 10 күн чалышмышды. Бу мүддәтдә чох бөјүк ишләрә мүвәффәг

олмушду. Онун бу мұвәффәғијјәтләринин ән мұһүмләри ашағыдакылардыр:

Рәсулуллаһа бағлылығы,
Гәмизлији вә сәмииміјјәти,
Мәсләһәтли иш көрмәји,
Истиснасыз оларағ бүтүн мүсәлманлара арха дурмасы,
Инсанлары габилијјәтииә көрә идарә етмәк мәһарәти.

ӘБУ БӘКРИН АЙЛӘСИ

Әввәлләр гејд етдијимиз кими Әбу Бәкрин фәзиләтләриндән бири дә атанын мүсәлман, оғулун мүшрик; оғулун мүсәлман, атанын вә ја ананын мүшрик олдугу бир дөврдә бүтүн айләсинин исламијјәтлә шәрәфләнмәси олмушду.

Әввәлки бөлмәләрдә Әбу Бәкрин атасы Әбу Куһафенин, анасы Үммүл-һајр Сәлманын мүсәлман олмаларыны јазмышдығ. Бурада ханымы вә ушағлары һағгында данышмағ истәјирнк.

Ханымы

Ады Зејнәб, сојады Үммү Руманды. Исламијјәтин илк илләриндә мүсәлманчылығы гәбул етмишди. Пејғәмбәримизни гајынанасы олмағла шәрәфләнмишди. Пејғәмбәримизи чох севәр, она хидмәт етмәкдән зөвг аларды. Рәсулуллаһ да бу гадына хүсуси һөрмәт едәрди.

Үммү Руман һичрәтин доғгузунчу илиндә вәфат етди. Дәфн ишләријлә шәхсән Пејғәмбәримиз өзү мәшғул олду. Ону гәбрә өзү ендирди. Сонра да белә деди: «Ким Чәннәт пуриләриндән биринә бахмағ истәјирсә, Үммү Румана бахсын. Илаһи! Үммү Руманын сәнин јолунда вә Рәсулуллаһын уғрунда нәләр чәкдији сәнә кизли дејилдир».

Әбу Бәкр Үммү Румандан әввәл Кутејлә илә айлә гурмушду. Мүсәлманчылығы гәбул етмәдији үчүн Кутејләдән ајрылмыш, Үммү Руманла евләнмишди. Онун вәфатындан сонра исә Әсма бинти Үмејлә евләнмишди. Кутејләдән Абдуллаһ илә Әсма, Үммү Румандан Аишә илә Әбдүррәһман, Әсмадан Мәһәммәд, Чүнејбә бинти Һаричедән дә Үммү Күлсүм адлы ушағлары дүнјаја кәлмишди.

Гызы Аишә

Әбу Бәкрин ушағларындан сөз ачанда илк нөвбәдә Аишә валидәмиз јада дүшүр. Мүсәлман айләсиндә дүнјаја көз

ачан, Әбу Бәкр кими атанын, Үммү Руман кими ананын тәрбијәси алтында бөйүжөн, әрлик јашына чатанда Рәсулүллаһа ханым олмаг шәрәфини газанан вә доггуз ил хидмәтиндә олан Аишә валидәмиз ислам әләминдә бир чыраг олмушду.

Буна көрә дә Әбу Бәкр оиунла һаглы олараг фәхр едириди. Вәфат едәркән өзүндән сонра Аишә кими хеирхаһ бир өвләд галдыгыны бөйүк бир хошбәхтлик һесап едәрәк белә демишди: «Гызым, мөндән сонра сәндән даһа севимли бир сәрвәт галмыр. Сәни итирмәкдән даһа бөйүк фәхиә билми-рәм».

Аишә Аллаһын әмрләрини јеринә јетирмәклә, јасаг едикләриндән чәкинмәклә, мәрдликдә, гәнаәтчилликлә, тәвазәкарлыгдә, шәфгәтдә өрнәк олачаг бир өмүр јашады. Сон нәфәсинә гәдәр өмрүнү ислама хидмәт јолунда кечирдији һалдә һеч бир заман әмәлиңә күвәниб, Чәнаби-һаггын јолундан чыхмады. Горхујла үмид арасында јашады. Чәһәннәм вә мәһәннәм әзабыны хатырладыгча ағлады.

Аишә валидәмиз бир чох елм саһаләрини јахшы билдириди. О ән чох һәдис рәвәјәт едән саһабиләрин дөрдүнчүсүлү 2210 һәдис рәвәјәт едирди. Садәчә рәвәјәт етмәклә галмыр һәдисин мәсләһәт вә төвсијәләринин нијә сөйләндијини дә ирәһ едирди. Рәвәјәт етдији һәдисләрдән бириндә дејилир: «Галыпларын ән хеирхаһыла евләнин».

Аишә анчаг һәдис елминдән дејил, тәфсир, әдәбијәт, тибб вә тарих кими елмләрдән дә хәбәрдарды. Бу билкиләрини дә мүсәлманлара көмәк етмишди. Хүсүсилә тәфсир елминдә бир чох мүшкүл мәсәләләри һәлл етмишди.

Буна көрә дә Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра Аишәнин еви бир мәктәбә чеврилмишди. Галын, киши—бүтүн мүсәлманлар, хүсүсилә аилә һәјәтилә бағлы мәсәләләри ондан өйрәнирдиләр. Һәтта бөйүк саһабиләр белә мүшкүл мәсәләләрлә гаршылашдыгда Аишәнин јанына кәлир, чәкинмәдән ондан өйрәнирдиләр. Чүнки о, мө'минләрин анасылы. Аишәдән тез-тез мәсләһәт аланлардан алим саһәби Әбу Муса әл-Әшари бунунла әлағадар дејирди: «Биз—Пејғәмбәримизин тәрәфдарлары бир һәдис үзәриндә чәтинә чәтиндә Аишәдән сорушар вә ону һәдисин биличиси һесап едәрдик».

Аишәнин ислам елмләринә бу дәрәчәдә вагиф олмасынын сәбәбләри арасында онун Пејғәмбәримизин ханымы олмасыла бәрабәр, кәнч вә зәкалы олмасынын да хүсүси ролу варды. Пејғәмбәримизлә евләнәнә гәдәр бејни санки

јазылмамын бир лөвһә иди. Чаһиллүгүт дөврүнүн јанлыш
вә пуч билкиләријлә долмамышды.

Аишә валидәмиз һәм гадыллардан, һәм дә кишиләрдән
чоңлу тәләбәләр јетишдирмишди. 150-јә гәдәр адам ондан
елм алмышды. Јекени Урвә ибн Зүбейр, Гасым ибн Мәһәм-
мәд, Сафијә биңт Шејбә, Аишә биңт Талһа, Һафса биңт
Сирин беләләриндәндир.

Һәртәрәfli мә'налы өмүр сүрән мә'минләр анасы, Муавијә дөврүндә—һичрәтин 58-чи илиндә (миладиди 677) рамазанын 17-чи көчәсиндә 66 яшында вәфат етди. Онун вәфаты мүсөлманлар арасында дәрин бир һүзнә чеврилди. Чәназә намазыны Мәдинә валиси Әбу Һүрейрә гылдырды. Бөйүк бир издиһамла Баки гәбиристанлығына јолландылар вә ону орада дәфн етдиләр. Аллаһ онлардан разы олсун.

Әсма бинти Әбү Бәкр

Әсма да саһаби ханымлар арасында мәшһүрлашмынды. Атасындан алдығы иман дәрсі және ислам әдеби өнеріне һејәты бойы рәһбәр олмушы.

Һимрәтдән данышаркән көстәрдијимнз кимп, Пејғәм-
баримнзә вә атасына чох бөјүк фәлакарлыгга хидмәт ет-
мишди. Бу гејрәтинә көрә, Пејғәмбаримнзин «Еј Әсма, сәнә
чәһнәтдә ики гуршаг вериләчәк»,—мүждәсинә һайл ол-
мушду.

Пејгамбаримиз Ғсмаи «Ҳар пејгамбарин бир ҳавариси
вар, мағним ҳаварим Зүбејрдир»,—дејарак мағли етдији Зү-
бејр ибн Аввамла евландирди.

Аишә валидәмиз кими Әсма да әдәб-әркан мәсәләсиндә
сон дәрәҗә һәссасды.

Пејрамбаримиз тез-тез балдызына төвсijэлэр сләрди. Бир дэфә: «Еј Әсма, әлини барлама, әкс һалда Чәнаби-һагг да сәна олан еһсаны көнләрмәз»—демишди. Бу төвсijәдән сонра Әсма мәрдликлә мустәсна мөвгелә јүксәлди. Ушарларыны да буна сөвг етди. Әсма мәрдликтән башга сәдәгәти, гәнаәтчиллијин дә әһз етмишди.

Эбу Бакрин тәрбијәси илә јетишән бу бәхтијар ханым
јахшы һәјәт јолданы олдуғу кими, јахны да ана иди. Уша-
ларыны јахшы тәрбијә етмишди. Онлардан Абдуллаһ јахны
саһаби иди.

Әсма мә'налы бир өмүр іашады. Бүтүн өмүр ислама

хидмәт юлуида кечди. Ёнчрәтин 73-чү илиндә (миладн 692) 100 јашында вәфат етди. Аллаһ ондан разы олсуи.

Әбдүррәһман ибн Әбу Бәкр

Әбдүррәһман Бәдр вә Үһүд дәјүшләриндә мүшрикләрин тәрәфиндә иди. Һүдәјбијјә сүлһүндән сонра мүсәлман олмагла шәрәфләимишди. Мәдинәјә һичрәт етмишди. Әсә ады Әбдүллүзә иди. Пејғәмбәримиз «Уззанын гулу» мә'насыны верән бу ады Әбдүррәһман етмишди.

Әбдүррәһман мүсәлман олдугдан сонра артыг Рәсулүллаһын сөһбәтләриндә иштирак етмәјә, ондан фејз алмага башлады. Ејни заманда исламын мүһачир бир әскәри олду. Һүдәјбијјә сүлһүндән сонра бүтүн дәјүшләрдә иштирак етди. Кафирләрлә олан Јәмамә дәјүшүндә дә чох бөјүк икидлик көстәрди. Дүшмән сәфләрини дармадағын етди. Мүһкем ибн Түфејли адлы команданы өлдүрдү.

Әбдүррәһман Језидин хәлифәлијини тәбул етмәди. Пул тәклифләринә гаршы: «Биз дүнја малына динимизи сатмарыг»,—чавабыны верди. Сонра да Мәдинәдән Мәккәјә кетди. Мәккә јакынылыгында Һабеш мөвгәјиндә јашады. Һичрәтин 53-чү илиндә (миладн 672) вәфат етди. Аллаһ ондан разы олсуи.

Абдуллаһ ибн Әбу Бәкр

Абдуллаһ исламијјәтин илк илләриндә мүсәлман олду. Зәкалы вә бачарыглы иди. Пејғәмбәримизлә Әбу Бәкрин һичрәтиндә мүһүм хидмәтләри олмушду.

Абдуллаһ Мәккәдән Мәдинәјә һичрәт едәрәк мүһачирлик шәрәфини дә газанды. Мәккәнин фәтһиндә дә иштирак етди. Һүнәјн вә Таиф дәјүшләриндә вурушмуш, Таиф дәјүшүндә охлә јараланмышды. Јарасы сағалмады. Атасынын хәлифәлијинин илк илиндә јарасы дешилди вә шәһид олду. Чәназә намазыны Әбу Бәкр өзү тылдырды.

Сакифлиләр мүсәлман олуб Мәдинәјә кәләркән Әбу Бәкр Абдуллаһын јараландыгы оху онлара көстәрди вә «Буну таныјаныңыз вармы?»—дәјә сорушду.

Сәид ибн Үбәјд: «Бу оху мән јондум, учуну мән шишләдим, камана мән гојуб атдым»—деди.

Әбу Бәкр инсанын мүшрик кими өлүб чәһәннәмә кетмәсини әсла истәмәзди. Әкәр оғлу Абдуллаһ Сәид ибн Үбәјди өлдүрсәјди, о чәһәннәмә кедәчәкди. Чүнки о заман мүш-

рикди. Анчаг онун элијлә өлән оғлу шәһидлик зирвәсини газанмышды. Буна көрә дә Сәид ибн Үбејдә белә деди:

«Бу ох мәним оғлumu шәһид едән охдур. Она сәнин элинлә шәһидлик верән, сәни онун элијлә күфр үзрә өлдүрмәјән Аллаһа анд олсун. Онун рәһмәти вә икрамы икинизи дә вурушдурду». Сәид дә о савашда мүшрик кими өлдүрүлмәдijиндән Аллаһа шүкр етди.

БЕШИНЧИ ҲИССА

Ҳазрати Әбу Бакрин
ахлағ фалсәфәси

РӘСУЛУЛЛАҘА ОЛАН МӘНӘББӘТИ

Бура гәдәр җазылан һәр бир һадисә Әбу Бәкрин Рәсулullaһа олан севкисини ачыгча көстәрир. Бунулла бәрабәр, онун Рәсулullaһа мәнәббәтини гысача җекунлашдырсаг җеринә дүшәр.

Әбу Бәкр Рәсулullaһы елә севирди ки, онун уғрунда чаныны, малыны вә җахынларыны фәда етмәкдән әсла чәкинмәзди. Ишкәнчәдән һүшуну итирәндә белә, аҗылар-аҗылмаз «Рәсулullaһ нечәдир?»—деҗә сорушар, онун саг олдуғуну өйрәнмәйинчә нә бир логма чөрәк җејәр, нә дә бир үдүм су ичәрди.

Ән тәһлүкәли аиларда җанындан аҗрылмаз, она бир хәтәр тохуначағыны һисс етдији анда, бунун гаршысыны алмага чалышарды.

«Бирдән ох-зад дәјди» горхусуҗла һичрәт әснасында әтрафында дөрд доланарды. Вәһши һејванларын хәтәр верәчәјиндән горхараг мағараја әввәл өзү кириб җохлајарды.

Рәсулullaһы һарда көрсә, тез җанына кедәрди. Бир дәфә дә онун евдән чыхыб мәсчидә кирдијини көрдү. О саат җахынлашыб салам верди вә җанында отурду.

Пејғәмбәримиз сорушду: Сәни бу ан евдән чыхарыб бура кәтирән нәдир, еј Әбу Бәкр?

Әбу Бәкр Рәсулullaһа олан севкиси җолунда бүтүн вардәвләтинн әсиркәмәмишди. Онунла бирликдә олмаг, ону тәһлүкәләрдән горумаг үчүн җурдундан, җувасындан, ушагларындан аҗрылмышды.

Ушагларына гаршы чох шәфгәтли олдуғу һалда, мүшрикләрин тәрәфиндә вурушан оғлуну өлдүрмәк үчүн Рәсулullaһдан изи истәмишди. Анчаг Рәсулullaһ буна разы олмамыш, оғлу да сонрадан һидајәтә говушмушду.

Рәсулullaһын һәр сөзүнү гејдсиз-шәртсиз тәсдиг едәрди. Мираща илк дәфә о инанмышды. Пејғәмбәримиз онун өзүнә олан мүнәсибәтини билдији үчүн һәр һансы бир шеји баша

саланда, Әбу Бәкр о анда орада олмаса белә «Мән буна инанырам, Әбу Бәкр вә Өмәр дә инаныр»,—дејирди.

Бир күн Пејғәмбәримиз тәрәфдарларыла сөһбәт едирди. Онлара белә бир әһвалат сөјләди: «Бир чобан, сүрүсүнү отараркән бирдән бир гурд чыхды вә гојуну гапыб гачды. Чобан гурдун далынча кедиб гојуну гуртарды. Гурд чобана сары дөнүб, «Вәһши һејванлар сүрүјә тәпинәндә сән бурада олмасаң, о гојуну ким гуртарацаг?»—дејә сорушду.

Буну ешидәнләр: «Сүбһаналлаһ, белә бир шеј олармы? Гурд һеч данышармы?»—дедиләр.

Пејғәмбәримиз: «Мән буна инанырам. Әбу Бәкр вә Өмәр дә инаныр»—деди.

Әбу Бәкр Рәсулуллаһа гаршы һөрмәтсиз бир давранышдан чох горхарды. «Рәсулуллаһын јанында сәсинизи чох јүксәлтмәјин» әјәси назил олунча, «Сәсим јүксәкдән чыхарса, Рәсулуллаһа һөрмәтсизлик етмиш оларам»—фикријлә данышмамаг гәрарына кәлмишди. Бир мүддәт беләчә давам етди.

Әбу Бәкр тәкчә Пејғәмбәримизи севмәклә галмаз, онун севдијн һәр шеји вә һәр кәси севәрди. Мәсәлән, Пејғәмбәримиз әмиси Аббасы чох севирди. Буну билдији үчүн Әбу Бәкр дә ону чох севәр, һәмишә һөрмәтини сахлајарды.

Әбу Бәкрин Рәсулуллаһын јанында отурдуғу әјрыча јери варды. Һәмишә онун сағында отуларды. Бир күн јеиә Пејғәмбәримизин јанында отуруб онун сөһбәтини динләјирди. Рәсулуллаһын әмиси Аббас да кәлди. Отурмаға јер јох иди. Әбу Бәкр һамыдан әввәл јериндән галхды.

Пејғәмбәримиз: «Нолду? Нијә галхдын?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр: «Ја Рәсулуллаһ, әмин кәлди»,—деди.

Пејғәмбәримиз онун бу һәрәкәтиндән мәмнун галараг күлүмсүндү.

Әбу Бәкр Рәсулуллаһын вәфатындан сонра да Аббаса һөрмәт едирди. Дәвәсинин үстүндә оларкән Аббасла растлашса, тез дәвәнин үстүндән енәр, кедәчәји јерә гәдәр онунла бирликдә кедәр, сонра өзү јолуна давам едәрди.

Әбу Бәкр Рәсулуллаһын вәфатындан сонра онун ишини давам етдирди. Рәсулуллаһа садагәт кәстәрәрәк «Үсаме ордусу»нү көндәрди. Зәкат вермәјәнләрлә вурушмагдан имтина едәнләрә гаршы чыхараг: «Аллаһа анд олсун ки, Рәсулуллаһын уғрунда мүбаризә апардығы бир шејә хилаф чыхмагданса, көјдән дүшүб парча-парча олмағым даһа јахшыдыр»—дејәрәк она олан бағлылығыны ифадә етди.

РӘСУЛУЛЛАҢЫН СИРДАШЫДЫ

Һәзрәти Әбу Бәкрин хусусијјәтләриндән бири дә сирр сахламағы бачармасыјды. Буна көрә дә Пејғәмбәримиз Әбу Бәкрдән һеч нәји кизләтмәз, бүтүн сирләрини она сөјләрдә.

Һичрәтин сәккизинчи илијди. Пејғәмбәримиз Мәккәни фәтһ етмәк барәдә дүшүнүрдү. Мүшрикләрин дујуг дүшмәсиндән еһтијат едәрәк буну һамыдан кизли сахлајырды. Бу фикрини анчаг Аишәјә сөјләмиш вә јол үчүн һазырлыг көрмәсини хәиш етмишди. Аишә һазырлыг көрәркән Әбу Бәкр кәлди. Аишәдән һазырлыгын сәбәбини сорушса да бир чаваб ала билмәди. Бу арада Рәсулуллаһ ичәри кирди. Әбу Бәкр ондан сорушду:

— Сәфәрә чыхмаг истәјирсән?

— Бәли.

— Мән дә һазырлашым?

— Бәли.

— Һара кетмәк истәјирсән, ја Рәсулуллаһ? Бени Әфсарларамы?

— Хәйр.

— Нечид халгынын ичәрисинә кетмәк истәјирсән?

— Хәйр.

— Елә исә Гүрејшиләрин јанына кетмәк истәјирсән?

— Бәли, еј Әбу Бәкр, буну кизли сахла вә һазырлаш.

Пејғәмбәримиз әмр етди, орду һазырланды. Онлары дөјүш мејданына чыхарды. Орду һәрәкәт едәркән бир нечә нәфәрдән башга һеч ким һара кетдијини билмирди. Һәләлик мүсәлман олмајан, һазырланан ордуја мәчбурән гошулан Ујејнә ибн Һыси Әбу Бәкрин јанына кәлди вә «Еј Әбу Бәкр, Мәһәммәд һара кетмәк истәјир?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр: «Аллаһ һара бујурмушса, ора»,—дејә Рәсулуллаһын сиррини ачмады.

Ујејнә ибн Һыси чанынын горхусундан бармагларыны дишләмәјә башлады.

Әбу Бәкрин Рәсулуллаһыи сирдашы олдуғуну көстәрән бу һадисә дә марағлыдыр.

Өмәрин күрәкәни Һүсејн Бәдр дөјүшүндә шәһид олмуш, Һәфса бинт Өмәр дул галмышды. Өмәр гызынын дул галмасындан нараһат иди. Севимли гызыны кимсә вермәк истәјирди. Бу мәгсәдлә Османын јанына кәлди.

Осман Пејғәмбәримизин гызы Ругијә вәфат етдијиндән тәк галмышды. Өмәр Османа гызы Һәфса илә евләнмәји тәклиф етди.

Осман «Һәләлик евләнмәк истәмирәм»—дејәрәк ондан

үзр истәди. Бу чавабы ешидән Өмәр Әбу Бәкрин җанына кәлди. Еҗни тәклифи она да еләди. Әбу Бәкр сусду, һеч бир чаваб вермәди.

Өмәр бундан гәзәбләнди вә Пејғәмбәримизин җанына кәлди: «Җа Рәсулуллаһ, мән Османа мәәттәл галдым, һәф-сајла евләнмәсини она тәклиф етдим, разылашмады»,— деди.

Өз бөјүк саһабисинин вә җардымчысынын бу чүр әзаб чәкмәсинә Пејғәмбәримиз дөзә билмәди. Ону севиндирәчәк бир хәбәр верди:

— Еј Өмәр, мән сәнә Османдан даһа хејирли бир күрәкән, Османа да сәндән даһа хејирли бир гајыната та-пыммы?

Өмәр чашмышды. Османдан хејирли күрәкән ким ола биләрди?

«Бујур, сөјлә, җа Рәсулуллаһ»,— деди.

Пејғәмбәримиз белә сөјләди:

«Сән гызын һәфсаны мәнә никаһларсан, мән дә гызым Үммү Күлсүмү Османа никаһлајарам. Аллаһ Османы сәнин гызындан даһа хејирлисинә, сәнин гызыны да Османдан даһа хејирлисинә никаһлады».

Өмәр бу хәбәрдән чох севинди. Евә кәлиб буну гызына да сөјләди. Гыса бир заманда һазырлыг көрдүләр. Аллаһын әмријлә Пејғәмбәримиз һәфса илә һичрәтин 3-чү илин-дә евләнди.

Бу һадисәдән сонра Әбу Бәкр Өмәрдән үзр истәди. Өмә-рә онун тәклифини гәбул етмәмәсинин сәбәбини белә изаһ етди:

— Сәнин тәклифинә мүсбәт чаваб вермәмәјим үчүн һеч бир сәбәб јохдур. Анчаг һәфса илә евләнмәк истәдијини Рәсулуллаһ мәнә сөјләмишди. Онун сиррини ачмаг истә-мәдим. Әкәр Рәсулуллаһ һәфса илә евләнмәк истәмәсәјди, онда онунла мән евләнәрдим.

Бу үзрхаһлыгдан сонра Өмәр даһа бир сөз демәди, Әбу Бәкрдән үзр истәди.

ТӘРӘФДАРЛАРЫНЫН ӘН ЧОМӘРДИЈДИ...

Мүсәлман оларкән, Әбу Бәкрин гырх мин дирһәм пулу варды. Әбу Бәкр бүтүн бу сәрвәтини исламијјәтин јүксә-лишинә хәрчләди. Мүсәлман олдуғлары үчүн ағыр ишкән-чәләр алтында инләдилән кәләләри мүшрикләрдән сатын алараг һүрријјәтә говушдурду. Мәдинәјә һичрәт едәркән чибиндә вур-тут беш-алты мин дирһәми галмышды.

Әбу Бәкр вахтынын бөјүк бир һиссәсини Пејғәмбәримизлә бирликдә кечирмәклә бәрабәр, Мәдинәдә дә ара-сыра тичарәтлә мәшғул олурду. Бир хејли пул вә мал газанмышды. Бүтүн бунларын һамысыны Рәсулуллаһын јолунда хәрчләмәкдән чәкинмәди. Бу мәрдлијилә Чәнаби-һаггың илтифатыны газанды.

Бир дәфә дә сәрвәтиниң һамысыны Аллаһ јолунда сәдәгә вермишди. Әјниндә анчаг јахасыны санчагла бағладығы бир палтары галмышды. Бу вәзијјәтдә Пејғәмбәримизлә сөһбәт едәркән Чәбраил кәлди. Рәсулуллаһдан Әбу Бәкрин бұ гијафәдә олмасынын сәбәбини сорушду.

Пејғәмбәримиз: «Бүтүн варлығыны Аллаһ јолунда дағымдығы үчүн бу күндәдир»—деди. Чәбраил Әбу Бәкрдән Рәсулуллаһа белә бир хәбәр верди: «Әбу Бәкрә, Аллаһын она салам көндәрдијини сөјдә вә де ки, Рәббин сәндән сорушур ки, бу фағыр һалында Мәндән разысан, јохса наразы?»

Һәзрәти Әбу Бәкр бу данышығлардан хәбәрсизди. Пејғәмбәримиз она тәрәф дөндү вә «Чәбраил сәнә Аллаһын саламыны јетирир. Рәббин сәндән бу фағыр һалында ондан разы олуб-олмадығыны сорушур»,—деди.

Буну ешидән Әбу Бәкр севинчиндән ағлады. Сонра да белә деди: «Мән Рәббимдән наразы олачағам? Мән Рәббимдән разыјам! Мән Рәббимдән разыјам!»

Һинчрәтин доғгузунчу илиндә Тебүк дәјүшүндә Әбу Бәкр бүтүн сәрвәтиниң пәјламышды. Бунунла бағлы бир һадисәни хатырлајан Өмәр дејирди:

— Бир дәфә Рәсулуллаһ бизә көмәк әлимизи узатмағы әмр етди. Һәмин вахтлар малым-дөвләтим башымдан ашырды. Әбу Бәкр һәр дәфә мәндән чох сәхавәт көстәрмишди. Фиқирләшдим ки, бу дәфә ону габаглаја биләрәм.

Варымың јарысыны Рәсулуллаһа көндәрдим. Рәсулуллаһ мәндән: «Айләнә нә галды?»—дејә сорушду. «Кәтирдијим гәдәр»—дедим.

Бир аз сонра Әбу Бәкр кәлди. О, варынын һамысыны кәтирмишди. Рәсулуллаһ «Айләнә нә галды?»—дејә ондан да сорушду. Әбу Бәкр: «Онлара Аллаһы вә Рәсулу галды»—деди.

Бундан сонра мән: «Еј Әбу Бәкр, атам-анам сәнә фәлә олсун! Аллаһ јолунда елә бир вахт олмајыб ки, мән сәндән чох чомәрдилик көстәрим. Мән артыг анладым ки, бу јолла һеч вахт сәндән фәзиләтли олмајачағам»,—дедим.

Һәзрәти Әбу Бәкр Аллаһ јолунда көстәрдији чомәрдиликлә бир һечә дәфә Пејғәмбәримизин илтифатыны тазанмышды.

Рәсулуллаһ бир дәфә: «Инсанларын ән чомәрди Әбу

Бәкрдир»—демиш, башга бир күн онун чомәрдлијинә белә гијмәт вермишди:

— Еләдикләри мугабиліндә мугафатыны вермәдијимиз адам јохдур. Анчаг Әбу Бәкр мүстәснадыр. Бизим јолумуз-да онун елә чомәрдликләри вардыр ки, бунун әвәзини анчаг гијмәт күнүндә Аллаһ верәр.

Һәзрәти Әбу Бәкрин гапысы гонагларын үзүнә һәмишә ачыгды. Аллаһ јолунда өзләрини фәда едән «Суффе» тәрәф-дарлары Әбу Бәкрин евинә кәләр, бурада һәр чүр гонаг-пәрвәрлик көрәрдиләр.

ӘБУ БӘКРИН СӘМИМИЈЈӘТИ ВӘ ТӘВАЗӘКАРЛЫҒЫ

Гур'андан һәгиги дәрәс алан бир адам ибадәтинин әвә-зиндә бөјүк мугафат ола биләчәк чәннәти өзүнүн әсас га-јәси һесаб етмәз. Беләләринин тәк бирчә мәгсәди вардыр: Аллаһ ризасыны газана билмәк. Садәчә олараг Аллаһ јо-лунда чалышмаг.

Әбу Бәкр беләләриндән иди. Өз сәрвәтини Рәсулуллаһ вә ја исламијјәт јолунда сәрф етмәјә ону мәчбур едәчәк һеч бир сәбәб јохду. О бу фәдакарлығы нә бир мугафата-наил олмаг, нә дә инсанлары миннәт алтында сахламаг фикријлә дә етмәмишди.

Нә чәннәти арзуладығы үчүн, нә дә чәһәннәмдән горх-дугу үчүн ислама хидмәт едирди. Һәмчинин бир сөүндә «Јарәб, вүчудуму елә јүксәлт ки, чәһәннәми анчаг мән ту-тум. Орада башга инсанлара јер галмасын» дејәрәк бу һә-гигәти ифадә етмишди. Бу хаһишинә көрә һәм Аллаһ вә Рәсулунун мәрһәмәтини газанмыш, һәм дә чәннәтдә өзү үчүн һазырланан не'мәтләрә наил олмушду.

Тәвәзәкарлығы

Әбу Бәкрин ән мүһүм хусусијјәтләриндән бири дә тәвә-зәкарлығыды. Бу бөјүк инсанын һәјәтнанын һәр сәһифә-синдә зәкки тәвәзәкарлык нумунәләријлә растлашмаг мүм-күндүр. Ашағыдакы һадисә онун һәм Рәсулуллаһа тәсли-мијјәтинин, һәм дә тәвәзәкарлығыны көстәрмәк бахымын-дан ибрәтлидир.

Пейғәмбәримиз һичрәтин 8-чи илиндә Әмр ибн Асын ко-манданлығы алтында олан бир бирлији, бирләшиб Мәди-нәни тутмаг планы һазырлајан бир нечә гәбиләнин үзәринә, Зәтүс Селасинин јанына көндәрмишди. Әмр бу гошунун

үзөріна кединча онларын чох гүввәтли олдуғуну көрдү. Пејғәмбәримиздән күч, гүввәт истәди.

Рәсулуллаһ Әбу Бәкр вә Өмәр дә дахил олмагла бир тошуну Әбу Үбәйд ибн Чәрраһа көмәк үчүн көндәрди.

Һәзрәти Әбу Бәкр мүсәлманды. Пејғәмбәримизин һич рәт јолдашыјды. Она ән јахын оланыјды. Чәннәтлә мүж-дәләнмишди. Рәсулуллаһын гајынатасыјды.

Әмр нсә илләрчә ислама гаршы душмәнчилик етмиш, јеннчә мүсәлман олмушду. Әбу Бәкр Рәсулуллаһа бағлылығын вә тәвәзәкарлығын көзәл бир нүмунәсини көстәрәрәк Әмрин команданлығы алтында вурушурду. Бу барәдә да-нышанлара нсә белә дејирди: «Рәсулуллаһ ону анчаг дәјүш бачарығы олдуғуна көрә бизә командан тәјин етди».

Әбу Бәкр фағырлара јардым етмәкдән бөјүк зөвг алар-ды. Хәлифә олмамышдан әввәл кимсәсиз јашлы бир гады-нын дәвәләрини сағараг она көмәк етмишди. О, хәлифә се-чиләндә јашлы гадын: «Бундан сонра мәним дәвәләрим и ким сағачаг? Дәвәләрим сүдлүмү галачаг?»—дејәрәк пә-ришан олмушду.

Һәзрәти Әбу Бәкр дәвләт рәиси сечилмишди. Мө'минлә-рин әмири олмушду. Анчаг тәвәзәкарлығыны һеч заман унутмамынды. Јашлы гадынын бу сөзүнү ешидинчә јанына кетмиш: «Һәјәтым боју дәвәләрини сағачағам», демишди. Бир муддәт сонра дәвәләри јенидән сағмаға башламышды.

Әбу Бәкрин тәвәзәкарлығыны хәлифә сечилдикдән сонра сөјләдијн: «Мән сизин хәлифәниз олдум, амма сизин ән хејирлиниз дејиләм» сөзүндән дә көрмәк олар.

Әбу Бәкр гүрүр вә тәкәббүрдән сон дәрәчә узагды. Бир дәфә Пејғәмбәримиз белә сөјләмишди: «Ким ки, палтар-ларыны јерлә сүрүјүр, Аллаһ гијамәт күнүндә она рәһмәт нәзәријлә бахмаз».

Әбу Бәкр дә орадајды. Буну ешидәндә чох горхду. Чүнки палтарынын әтәји јерлә сүрүнүрдү. «Ја Рәсулуллаһ, тут-мајанда мәним палтарымын бир тәрәфи јерлә сүрүнүр. Буна нә дејирсиниз?»—дејә сорушду.

Пејғәмбәримиз ону белә сакитләшдирди: «Сән буну тә-кәббүрлүкдән етмирсән».

Әбу Бәкр өзләрини севәнләрә бәрк гәзәбләнәр, беләлә-ринин һәрәкәтләринә һеч дөзә билмәзди. Бу барәдә белә де-јирди: «Дүнја малына һәрис вә өзүнә мүштәбәһ оланлар өзүнә мүштәбәһликдән әл чәкинчәјә гәдәр Аллаһ онлары раһат бүрахмаз».

ШҮБҲАЛИ ШЕЈЛӘРДӘН ЧӘКИНӘРДИ

Әбу Бәкр шүбһали шејләрдән сон дәрәчә чәкинәрди. Әкәр фәргинә вармадан јемишдисә, ону гајтармајынча раһат олмазды.

Бир дәфә хидмәтчи бир таб хәрәк кәтирди, Әбу Бәкрә тәклиф етди. Әбу Бәкр дә једи.

Хидмәтчи: «Һәмишә бир шеј верәндә ону һарадан алдығымы сорушандын. Инди нијә сорушмадын?»—деди.

Әбу Бәкр: «Чох ачмышдым. Инди сорушурам, буну һарадан алдын?»

Хидмәтчи «Чаһилијјәт дөврүндә бир гәбиләннин хәстәләринә гуллуг еләмишдим. Мәнә нәсә верәчәкләрини вәд етмишдиләр. Бу жүн онлары көрдүм, онлар вердиләр»,—деди.

Бу чавабдан Әбу Бәкрин рәнки дәјишди. Хидмәтчијә «Аз гала мәни мәһв едирдин»—деди вә әлини боғазына сохду, једикләрини тамамилә гајтарды.

Буну көрәнләр «Еј Расулуллаһын хәлифәси, Аллаһ сәнә мәрһәмәт етсин! Бүтүн бунлар бир лоғма јемәк үчүн дејилми?»—дедиләр.

Әбу Бәкр белә бир ибрәтли чаваб верди:—«Өләчәјими билсәм белә—јенә дә о лоғманы чыхарардым. Чүнки Расулуллаһын бир дәфә: «Һарамла бәсләнән бир бәдән, чәһәннәмдә јанмаға мәһкумдур»—дедијини ешитмишдим.

ӘМӘЛИНӘ КҮВӘНМӘЗ, ГАЗАНЧЫ ИЛӘ ДОЛАНАРДЫ

Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизә илк иман едән адам иди. Пејғәмбәримиз үчүн инсанларын ән севимлисијди. Сиддиг иди. Бүтүн сәрвәтинин Аллаһ јолунда сәрф етмишди. Мүсәлманларын илк хәлифәсијди. Исламијјәтә чох бөјүк хидмәт көстәрмишди. Ән әсасы о иди ки, һәјәтдә икән чәннәтлә мүждәләнән саһабиләрин илкијди. Бүтүн бунлара баһмајарағ, о һеч бир заман әмәлләријлә күвәнмәзди. Чәнабиһаттын гәзәбиндән горхарды. Һагг-һесаб күнүнүн горхусундан «Қаш ки, инсан олмајајдым»—дејәрди.

Әбу Бәкр бир күн ағача гонмуш бир гуш көрдү. Она гибтә илә белә деди: «Нә хошбәхтсән, еј гуш! Валлаһ, мән дә сәнин кими олмағы нә гәдәр арзулардым. Сән ағача гонар, мејвәсини јејәр, сонра да учуб кедәрсән. Сәндән нә һагг-һесаб чәкиләчәк, нә дә чәзаландырылачагсан. Валлаһ, мән јол кәнарында бир ағач олмағ истәрдим. Қаш ки, инсан олмајајдым». Әбу Бәкрин бүтүн һәјәты горху илә үмид ара-

сында кечмишди. Бунунла бағлы олараг белә дејирди: «Чәнаби-һагг көзәл әмәлләринә керә чәннәт әһлиңә әзаб вермәјәчәјини зикр едәркән, бунлардан олмајачағымдан горхурам. Пис әмәлләринә керә чәһәннәм әһлини чәзаландырачағыны зикр едәркән дә бунларла бәрабәр олмагдан горхурам.

Рәһмәт вә әзаб әјәләрини хатырлајараг «Гул даима үмид вә горху арасында јашамалыдыр»—дејә дүшүнүрәм.

«Гул Аллаһдан әдаләтдән башга бир шәј диләмәмәли, онун мәрһәмәтиндән үмидини кәсмәмәли, өз-өзүнү тәһлүкәјә атмамалыдыр».

Ашағыдакы һадисә дә онун бу хасијјәтини көстәрмәк бахымындан мәналыдыр:

Сәд ибн Раби шәһид олдуғундан Әбу Бәкр онун кичик гызыны һимајәјә көтүрмүшдү. Бир күн зијарәтинә кәлән Өмәр кичик гызы танымадығындан «Бу кимни гызыдыр?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр: «Бу мөндән вә сәндән даһа хејирли олан адамын гызыдыр»—деди.

Өмәр: «Сәндән даһа хејирли олан кимдир?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр өзүндән хејирли олан адамын һәзрәти Сәд олдуғуну сөјләди. Сонра да белә деди: «О, Рәсулуллаһын чәннәтлә мүждәләдији адам кими өлдү. Мәннән сән исә һәјәтда јашајырыг».

Әбу Бәкр бу сөзүјлә һәм гејри-ади бир тәвазәкарлыг нүмунәси көстәрир, һәм дә мө'минни горху илә үмид арасында олмасынын вачиблијнә диггәт јетирирди.

Өз газанчы илә доланарды

Һәзрәти Әбу Бәкр өз газанчы илә доланарды. Хәлифә сечилдикдән сонра Бејтүл-малдан ајлыг алмырды. Аиләсини тичарәтлә доландырмаг истәјирди.

Хәлифә сечилдикдән бир нечә күн кечмишди, Алвер етмәк үчүн базара кедирди. Јолда Өмәрлә гаршылашды. Өмәр марагла сорушду:

— Һара кедирсән?

— Аиләмни доланышығыны тә'мин етмәк үчүн базара кедирәм.

— Сән артыг хәлифәсән. Базарда нә ишин вар?

— Аман Аллаһ, бу вәзифә мәни аиләмни доландырмаға да гојмајачаг? Базара кетмәсәм, ушағларымы нечә доландыра биләрәм?

— Сәнә Бејтүл-малдан мааш верилсә нечә?

Әбу Бәкр бұ тәклифә разы олмады. Өмәр она захтынын анчаг дәвләт ишләриндә кечәчәјини, тиңарәт үчүн вахт гал-мајачағыны сөјләди вә Әбу Бәкри инандырды. Бирликдә Бејтүл-мал ишләријлә мәшғул олан Әбу Убејдәнин јанына кетдиләр. Бү мәсәләни она да данышдылар. Әбу Убејдә разылашды, анчаг белә деди:

— Сәнә мүнәчирләрден биринин алдығы гәдәр ајлыг ајырачағам. Нә артыг, нә дә әскик. Бир дәст јаз, бир дәст ғыш палтары верәчәјәм. Көһнәләрини тајтарыб, јениләрини алачағсан.

Һәзрәти Әбу Бәкр Бејтүл-малдан ики ил мааш алды, анчаг тәләбатындан артыг алмамаға чалышырды.

Бир күн ханымы ондан јемәјә дадлы бир шеј алмағы хаһиш етди. Әбу Бәкр: «Бунун үчүн пулумуз јохдур»—деди. Ханым: «Мән күндәлик хәрчләримиздән бир аз артыраам, әунла аларыг»—деди.

Әбу Бәкрин разылашдығыны көрән ханымы пул топла-маға башлады. Бир нечә күн сонра аз мигдарда пул топлаја билди. Буну Әбу Бәкрә верди. О да пулу алан кими Бејтүл-мал мәмуруна верди вә белә деди:

— Бу бизим күндәлик хәрчләримиздән артыг гаан пулдур.

Һәзрәти Әбу Бәкр вәфатындан әввәл дәвләт хәзинәсин-дән алдығы пулун мирасындан өдәнмәсини вәсијјәт етди. Ајрыча Аишә вәлидәмизә бунлары да вәсијјәт етди:

— Мүсәлманларын ишләрини идарә етмәк бизә һәвалә олундуғу күндән онларын нә бир динарыны, нә дә бир дир-һәмнин јемәдик. Анчаг јемәкләрнин артығыны једик, пал-тарынын ән писини кејиндик. Мүсәлманларын гәнимәт мал-ларындан гисмәтимизә дүшән јалныз бир хидмәтчи, бир дәвә вә бир дә бу гумаш парчасыдыр. Мән өләндән сонра бунлары да Өмәрә көндәрәрсән.

Аишә атасынын вәфатындан сонра онун вәсијјәтини еј-нән јеринә јетирди. Буну көрән Өмәр көз јашлары ичәри-синдә өзүнү сахлаја билмәјәрәк белә сөјләди:

— Аллаһ Әбу Бәкрә рәһмәт еләсин. Өзүндән сонракы-лары бөјүк бир чәтинликлә гаршы-гаршыја гојду.

ДҮНЈАЈА БЕЛ БАҒЛАМАЗ, ГУЛ ҲАГҒЫНА ДИГГӘТ ЈЕТИРӘРДИ

Һәзрәти Әбу Бәкрин бир хусусијјәти дә дүнјаны садәчә олараг ахирәт зәмисн олдуғу үчүн севмәсијди. Әкс тәғдирдә севилмәјә вә бағланмаға лајиг бир шеј олмадығыны би-

лирди. Бүтүн сэрвэтини Аллах јолунда хәрчләмәси дә буну ачыг-ајдын сүбүт едир.

Бир дәфә Әбу Бәкр су истәди. Әвәзиндә бал кәтирдиләр. Буну көрәндә јас тутурмуш кими ағламаға башлады. Ја-мындакылар нәсә бир шеј олдугуну зәнн етдиләр, анчаг һеч нә сорушмадылар, сәкитләшмәсини көзләдиләр. Са-китләшинчә: «Еј Аллах Рәсулунун хәлифәси, сәни ағла-дан нәдир?»—дејә сорушдулар. Әбу Бәкр бунун сәбәбини белә изаһ еләди:

— Бир дәфә Рәсулуллаһла бирликдә идим. Рәсулуллаһ санки нәјисә говурду. Бир јандан да «Мәндән узаглаш, мәндән узаглаш»—дејә сәсләнирди. Анчаг әтрафда һеч нә јох иди. Марагландым: «Ја Рәсулуллаһ, јанындан узаглаш-дырмаға чалышдығын шеј нәдир? Мән бир шеј көрмүрәм»—дедим. «Дүнја мәни алдатмаға чалышырды. Мән дә «мәндән узаглаш» дејирдим. О исә: Сән мәндән гуртардын, амма сәндән сөвракылар гуртармајаҗагдыр»,—деди.

Гул һаггына һәссаслыг көстәрәрди

Һәзрәти Әбу Бәкр азачыг да олса гул һаггынын тапда-ланмасына дөзә билмәзди. Мүтләг о һаггы өдәр вә ја һагг саһибилә һалаллашарды. Вәфатындан бир аз әввәл ону мараһат едән бир фикри севимли гызы Аишә валидәмизә белә ачды:

«Мән филан бәхшиши әввәлчә сәнә бағышламышдым. Анчаг бу бәхшиш мәни мараһат едир. Ону мирасымын ара-сына гојарсан!»

Әбу Бәкр өзүнә мәхсус олан бир әразинин сатылараг иулујла Бейтүл-малдан алдығы маашын өдәнмәсини дә вә-сијјәт етмишди.

Һәзрәти Әбу Бәкр бир дәфә нечә олмушдуса сөзүнү ешитмәјән бир нәфәри вурмушду. Сонра ону јанына чағы-рараг: «Сән дә мәни вур» демишди.

Өмәр дә орадајды. Ондан бир даһа белә шеј етмәмәсини хаһиш етди. Әбу Бәкр: «Сабаһ гијамәт күнү мәни Аллахын чәзасындан ким гуртарачаг?»—дејәрәк истәјиндә тәкид етди.

Буна көрә дә Өмәр һагг саһибинә бир аз гумаш, бир дөвә, беш динар пул да верәрәк онун көнлүнү алмышды. О да һаггыны һалал етмишди.

БОШ ЈЕРӘ МУБАҢИСӘ ЕТМӘЗДИ

Әбу Бәкр фикринин јанлыш олдуғуну көрүнчә, артыг исрар етмәз, о саат разылашарды. Јахшы бир фикир орталыға чыханда да фикирләшмәдән ону гәбул едәрди. Бу бахымдан ашағыдакы һадисә чох мараглыдыр.

Ујејнә ибн Һүсн вә Акра ибн Һабис Әбу Бәкрин јанына кәләрәк өз тарлаларынын јанында бош әрази олдуғуну вә әкәр ичазә версәләр бу әразини тәмизләјәрәк әкиб-бичмәк истәдикләрини билдирдиләр.

Онлар мүсәлмандылар, анчаг һәлә гәлбән ислама там бағланмамышдылар. Әбу Бәкр онларын гәлбләрини әлә алмаг үчүн әразинин онлара верилмәсинин мүнәсиб олдуғу гәнаәтиндәјди. Сонра бир сәнәд һазырлатды. Өмәри дә шәһид јаздырды. Бунунла онун да фикрини өјрәнмәк истәјрди.

Ујејнә илә Акра Өмәрин јанына кәлдиләр. Анчаг Өмәр разылашмады. Рәсулуллаһын исламын мүсәлманларын гәлбләрини ислама гызындырмаг үчүн бә'зи күзәштләр етдијини, анчаг бу күн үчүн белә бир шәраитин олмадығыны сөјләди. Өмәрин бу һәрәкәти онлары һөвсәләдән чыхартды. Һирсләниб Әбу Бәкрин јанына кәлдиләр вә «Хәлифә сәнсэн, јохса Өмәр?»—дедиләр.

Бу вахт Өмәр дә бурада иди. Әбу Бәкрдән сорушду:

— Бу кишиләрә вермәк истәдијимиз әрази шәхси малыныздыр, јохса бүтүн мүсәлманларындыр?

— Бүтүн мүсәлманлара аиддир.

— Онда бүтүн мүсәлманларын фикрини билмәмиш нијә верирсиниз?

Өмәрин бу сөзүндән сонра Сиддик сон дәрәчә тәвазәкарлыг вә үзрһаһлыгла белә сөјләди:

— Мән сәнә, сәнин ндарәчилијә мәнән даһа лајиг олдуғуну демишдим. Анчаг сөзүмү ешитдирә билмәдм.

ӘБУ БӘКРИН ЧӘСАРӘТИ

Һәзрәти Әбу Бәкр чох чәсур адам иди. Аллаһ јолунда һеч бир шәјдән вә һеч бир ғынагдан чәкинмирди. О, Пейгәмбәримиздән сонра инсанларын ән чәсарәтлисијди. Һәјатында буну сүбүт едән фактлар чохдур. Мәсәлән, исламијјәтин илк илләриндә ачыгча ибадәт етмәк истәмиш, мүшрикләрин үзүнә мүсәлман олдуғуну демәкдән чәкинмәмишди. Бүтүн дөјүшләрдә, ән тәһлүкәли анларда белә Рәсулуллаһын јанындан ајрылмамышды.

Һәзрәти Әли онун бу җәсарәтинн чох тәгдир едәрди. Хәлифәлик илләриндә бир сөһбәт әснасында: «Еј инсанлар, мәнә инсанларын ән җәсарәтлиснин ким олдуғуну сөйләјин»,—демишди. Онлар: «Сәнсән, еј мө'минләрин әмири»,—дејә җаваб вермишдиләр.

Әли: «Хејр, мән дејиләм. Чүнки мән анчаг тәкбәтәк вуршдуғум адамлары һағладым. Сиз мәнә инсанларын ән икидини көстәрин»—деди. Онлар: «Билмирик кимдир»—дедиләр.

Һәзрәти Әли онлара белә җаваб верди:

— Инсанларын ән җәсарәтлис Әбу Бәкрдир. Биз Бәдр дејүшүндә Рәсулуллаһа бир көлкәлик сечмишдик. Мүшрикләрдән бир зәрәр тохунмамасы үчүн Аллаһын Рәсулуну ким көзләјәр?—дејә сорушунча, инанырсынызмы ки, бу ишә Әбу Бәкрдән башга һеч ким разылашмады. О, ғылыңыны чәкиб Рәсулуллаһын башынын үстүндә кешик чәкмәјә башлады. Кимсә она һүчүм едән кими, онлары керн отүздүрду.

Инсанларын ән гәһрәманы одур.

ӘБУ БӘКРИН ДИКӘР ХҮСУСИЈӘТЛӘРИ

Әбу Бәкр киминсә она хидмәт етмәсинә разы олмазды. Һәр ишини өзү көрәрди. Һәтта бир дәфә—дәвәнин үстүндә оларкән гамчысы әлиндән дүшмүшдү. Јерә дүшүб гамчыны көтүрдү. Јанындакылар: «Бизә әмр едәрдиниз, биз ону сизә верәрдик»—дедиләр. Әбу Бәкр: «Рәсулуллаһ мәнә инсанлардан һеч бир шеј истәмәмәји әмр етмишдир»,—җавабыны вермишди.

Әбу Бәкр Аллаһа ибадәтдән, Рәсулуллаһа итаәтдән сонра ән үлви хидмәтин атаја олаң севки вә хидмәт олдуғуну билирди. Буна көрә дә бүтүн һәјаты боју һәм атасына, һәм дә анасына хидмәтдән чәкинмәди. Онларын мәнәббәтиннн газанмағ үчүн чалышды.

Хәлифә сечилдикдән бир нечә күн сонра Мәккәјә кетмишди. Атасы Әбу Куһафәјә оғлунун кәлдијини сөйләдиләр. Әбу Куһафенин көзләри көрмүрдү. Әбу Бәкрин кәлдијини дујунча ајага галхмағ истәди. Әбу Бәкр атасынын ајага галхмаға чалышдығыны көрүнчә, дәвәнин јерә чәкмәсини көзләмәјәрәк јерә атылды. «Атачан, галхма, мән өзүм дүшүрәм»—деди. Атасынын әлини өпдү, бојуна сарылды. О вахт онун алтмыш јашы вар иди.

Алиһәнаб сиддигин диқәр бир хусусијәти дә әдәб вә һезакәтијди. Һөрмәтчиллији, фәзиләтлилији, алиһәнаблығы илә һөрмәт газанмышды. Бир дәфә дә саһабиләр Пејғәм-

бәримизин әтрафына топлашмыш, ондан һәгигәт дәрси өй-рәһнәрдиләр. Мүбарәк ағзындан төкүлән һикмәт долу нүмунәләрдән файдаланмаға чалышырдылар. Әбу Бәкр дә орадаҗды вә Рәсулуллаһын сағында отурмушду.

Бу вахт Әли ичәри дахил олду, салам верди. Отурмаг үчүн йер йох иди. Пејғәмбәримиз: «Әлијә ким йер верәр?—дејә әтрафына бојланды. Әбу Бәкр буну көрүнчә о дәгигә ајаға галхды, Әлијә: «Бураја кәл, сә һәсәнин атасы»—деди. Пејғәмбәримиз күлүмсүнәрәк она илтифатла белә сөйләди: —Еј Әбу Бәкр, фәзиләт елминин фәзиләтини анчаг фәзиләт саһибләри биләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр Гур'аны чох авазла охујурду. Охујаркән һәм өзү ағлајар, һәм дә динләјәнләри ағладарды. Гур'ан охујан заман тәкчә мүсәлманлар дејил, мүшрикләрин гадынлары, ушаглары да ағлајарды.

Әбу Бәкр чох еһтијатлы, һәлим вә сакит тәбиәтли бир адам иди. Өз шәхси ишијлә бағлы һеч вахт һиддәтләнмәзди. Динлә, иманла бағлы олмајан бир мәсәләдә һиддәтләнмәк онун тәбиәтинә зидди. Анчаг нә заман ки, дининә, иманына саташылырды, мүсәлманларын һаггына вә һүгүгуна тәчәвүз едилирди, һиддәтләнир, артыг дөзә билмирди.

Әбу Бәкр ушагларын тәрбијәсинә чидди јанашырды. Ушагларындан дөрдү мәшһүр саһабә олмушду. Гызларындан Аишәни Рәсулуллаһа һәјат йолдашы ола биләчәк сәвијәдә тәрбијәләндирәркән, о бири гызы Әсманы да һәлә сағлығында икән «Чәһнәт гуршагыјла» мүҗдәләнмәјә лајиг бир шәкилдә тәрбијә етмишди.

Һәзрәти Әбу Бәкр сөзүнүн ағасы иди. Артыг бир сөз сөйләмәзди. Бунунла бәрәбәр, јенә дә дилиндән шикајәт едәрди.

Бир дөфә ону әлијлә дилини тутуб дартаркән көрмүшдүләр. «Еј Рәсулуллаһын хәлифәси, нејнирсән?»—дејә сорушдулар. Белә чаваб верди:

—Бу, мәни һәлак едәчәк. Чүнки Рәсулуллаһ белә бујурмушдур: «Вүсудда дилин бәласындан шикајәт етмәјән һеч бир әза йохдур».

Сиддиги-әкбәр өзү һаггында тә'рифләр сөйләнмәсини, илтифат едилмәсини хошламазды. Бир дөфә мүсәлманлардан бири: «Еј Аллаһын хәлифәси» дејә сәсләнди. Әбу Бәкрин рәнки дәјишди. «Мән Аллаһын хәлифәси дејиләм, мән Рәсулуллаһын хәлифәсијәм. Бир нечә дөфә «мән бундан мәмнунам» деди.

Әбу Бәкр гоһум-әгрәбаја чох гајғы кәстәрәр, онлара јардым етмәклән чәкинмәзди. Буна көрә дә бүтүн гоһумлары ону чох севәрди. Әбу Бәкр мүсәлманлара да гоһумлуғ

алагәләринә диггәт јетирмәји төвсијә едәрди: «Чәзәландыр-
ма бахымындан һансы күнаһ бағышланмаздыр?—Зүлм ет-
мәк вә гоһумлуг алагәләрини кәсмәк»—демишди. Гоһум-
әгрәба арасындакы дүшмәнчилији мешәјә дүшмүш јанғына
бәнзәдирди.

Онун мәзијјәтләриндән бири дә башгаларынын әлејһинә
данышыглара гарышмамасыјды. Бир дәфә ону писләјән
адама: «Сәнин билмәлијин даһа бир нечә гүсүрум вар»,—
демишди. Бунунла нәфси илә мәшғул олдуғуну, нәфсинин
ејиб вә гүсурларыны билдијини ифадә етмишди.

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКРИН ДУАЛАРЫ

Дуа—гуллуғун өзү, ибадәтин бејни, мә'минин силаһы-
дыр. Буна көрә дә Әбу Бәкр дуаја бөјүк әһәмијјәт верирди.
Бу бөјүк инсан тез-тез Пејгәмбаримиздән дини мәсәләләри
сорушдуғу кими, бә'зән дә өзүнә дуа өјрәтмәсини хаһиш
едирди.

Бир дәфә Пејгәмбаримизин јанына кәләрәк: «Ја Рәсу-
лүллаһ, мәнә намаздан сонра охуначаг бир дуа өјрәт»,—
дејә рича етмишди. Пејгәмбаримиз дә бу дуаны она өјрәт-
мишди.

«Илаһи, шүбһәсиз мән нәфсимә чох зүлм етдим. Сәндән
башга күнаһлары һеч ким бағышлаја билмәз. Буна көрә
дә мәни бағышла вә мәнә мәрһәмәт ет. Шүбһәсиз Сән ба-
ғышлајачаг вә мәрһәмәт едәчәксән».

Рәсулүллаһ она сәһәр вә ахшам бу дуаны охумағы төв-
сијә етмишди.

«Еј көјләри вә јери јарадан, кизлини вә ашкары һаггыј-
лә билән Аллаһым Сән һәр шейин Рәбби вә саһибсән. Шә-
һадәт едирәм ки, Сәндән башга илаһи јохдур. Тәксән, орта-
ғын вә бәнзәрин јохдур. Мәһәммәд дә Сәнин гулун вә рәсу-
лундур. Нәфсимин шәриндән, шейтанын шәр вә һиләсиндән
өзүмә вә ја бир мүсәлмана пислик етмәдән Сәнә сығыны-
рам».

Әбу Бәкр өмрү боју Пејгәмбаримизин дуаларындан фај-
даландығы вә игтибас еттији кими өзүнүн гәбул етдији
хүсуси дуалар да варды. Бунлардан бә'зиләри ашағылакы-
лардыр:

«Илаһи, өмрүмүн ән хејирлиси өмрүмүн сону, әмәллә-
римин ән хејирлиси әмәлләримин сону; күнләримин ән хе-
јирлиси Сәнә јетишдијим күн олсун».

«Илаһи, Сән мәни даһа јахшы таныјырсан. Мән дә өзү-
мү башгаларындан даһа јахшы таныјырам. Билмәдән ет-

дијим кұнаһларымы әфв ет. Сөјләдикләримә көрә мәни һағг-һесаба чәкмә».

«Илаһи, мәнә сону хејирли олан әмәл нәсиб ет. Илаһи, мәнә Сәнин ризаны вә Нәим чәннәтләриндәки ән јүксәк дәрәчәләри вер».

«Илаһи, Сәндән бүтүн не'мәтләри истәјирәм. Сәнин ризаны газанынчаја гәдәр вә газанандан сонра да не'мәтләринә көрә Сәнә шүкр етмәк истәјирәм. Асан вә хејирли ишләрдә мәнә үстүнлүк вер. Бу Сәнин үчүн чәтин дејил. Шүбһәсиз, Сән гулларына гаршы чох рәһмдилсән».

«Илаһи, мәнә иман, доғру билик, сағлам чан вә хејирли не'мәт еһсан ејлә».

«Илаһи, һеч бир еһтијачын олмадығы һалда мәхлугаты гаршылыг көзләмәдән јаратдын. Бунлардан бә'зиләри чәннәт, бә'зиләри дә чәннәнәм әһли олачаг. Сән мәни чәннәтликләрдән елә»!

«Илаһи, гулларындан кимин нә едәчәјини онлары јаратмамышдан әввәл дә билирдин. Сәнин билдикләриндә јанлышлыг олмаз. Мәни Сәнә ибадәтдә булуна гулларындан елә. Илаһи, Сән истәмәдијини һеч ким истәјә билмәз. Јахшы әмәлләримлә Сәнә јахынлашмағымы истә».

«Илаһи, гулларынын бүтүн һәрәкәтләрини Сән тәғдир етдин. Сәнин ичазән олмадан һеч бир шеј һәрәкәт едә билмәз. Мәним бүтүн һәрәкәтләрими Сәнин ризана ујғун гыл».

«Илаһи, хејри дә, шәри дә, бунлардан һәр бирини едәнләри дә Сән јаратдын. Мәни бу ики группан, јахшыларындан, хејир ишләр көрәнләрдән елә, чәннәт әһлиндән елә. Илаһи гәлбими иман нуру илә долдур».

«Илаһи, бүтүн ишләри Сән идарә едирсән. Бүтүн ишләр башланғычыны Сәндән алар. Өлдүкдән сонра мәни саф бир һәјата говушдур. Мәни Сәнә јахынлашанлардан, ризана чатанлардан елә».

«Илаһи, башгаларына күвәниб күнләрини кечирәнләр варса да, мәним е'тимадым анчаг Сәнәдир. Үмидим Сәнәдир. Гүввәт вә гүдрәт Сәниндир. Садәчә, Сәнә күвәнирәм, еј әзиз Аллаһ».

«Илаһи, Рәсулун Мәһәммәд, достун Ибраһим, сирдашын Муса, кәлимә вә руһундан олан Иса үммәтинә, Мусаја назил олан Төврат, Исаја назил олан Инчил, Давуда назил олан Зәбур, Мәһәммәдә назил олан Гур'ан хәтринә; бүтүн пејғәмбәрләрә көндәрдијини вәһј хәтринә, мәхлугатын үзәриндәки гәза вә тәғдирин, Сәндән истәјәнләрә вердијин: касыб етдијин зәнкинләр, зәнкин етдијин касыблар, инсаф, мүрвәт вердијин бәндәләр хәтринә».

«Мусаја бəјан етдијин елмин хəтринə, тə'јин етдијин,
јер узуну хəрəкəтдəн сахладығын, Эрши-Əзəми дашыды-
ғын Исми-Əзəмин хəтринə; Сəмəd Еһад, Таһир адларынын
хəтринə; күндүзлəri ајдынладыб, кечэлəri гаранлыглаш-
дыран Јараданын хəтринə, Гур'ани-кəрими охујуб анлама-
ғы, ону илијимə-ганыма јеритмəји, хəрəкəтлəрими онун
кəстəриши илə идарə етмəјин мənə нəсиб олмағыны Сəндəн
хаһиш едирəm. Гүввəт вə гүдрəт анчаг Сəндəндир, еј уча
Варлыг.

АЛТЫНЧЫ ҺИССӘ

Һәзрәти Әбу Бәкр
Гур'ан вә һәдисләрдә

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР ГУР'АНДА

Әбу Бәкрин бураја гәдәр гејд етдијимиз фәзиләтләринә әлавә едилән диһәр бир хусусијјәти гијамәтә гәдәр охуна-чаг бир китабда өзүнә дә јер ајырмасыдыр. Доғрудан да, бир инсанын Чәнаби-һаггын кәламыјла өјүлмәси онун үчүн фәзиләтләрин ән бөјүјүдүр.

Мәккә дөврүндән вә һичрәтдән данышаркән Әбу Бәкр-дән бәһс едән ајәләрден икисинә јер вермишдик. Анчаг бурада сөһбәт әснасында онлары бир дә јада салмаг истә-јирик.

Һәзрәти Әбу Бәкр исламијјәтдән әввәл тичарәтлә мәшғул олдуғундан чох дөвләтли иди. Мүсәлман олдуғдан сонра дөвләтини Аллаһ вә Рәсулу јолунда сәрф етмишди. Мүсәл-ман олдуғлары үчүн мүшрикләр тәрәфиндән ишкәнчәјә мә'-руз галан кәләләри саһибләриндән сатын алыб азад ет-мишди. Бу фәдакарлығларына көрә Чәнаби-һаггын риза-сыны газанмыш, бу ајәјлә мәдһ едилмишди:

«Ким (малыны Аллаһ јолунда) версә, (Аллаһдан) горх-са вә ән көзәл сөзү (лаилаһәилләллаһ кәлмәсини) тәсдиғ етсә, **Б**из она чәннәти мүјәссәр едәчәјик!

* * *

Һичрәт әрәфәси иди. Мүшрикләр Пејғәмбәримизлә Әбу Бәкрин кизләндикләри Севр мағарасынын өнүнә гәдәр кәл-мишдиләр. Әбу Бәкр онларын һәниртиләрини дүјунча: «Рә-сулуллаһа бир шеј олса, үммәтин һалы нечә олар?»—дејә дүшүндү. Һәјәчанла: «Ја Рәсулуллаһ, онлардан бири әји-либ ајағларынын алтына бахса, бизи көрәчәк»—деди. Пеј-ғәмбәримиз бөјүк бир инамла: «Гәм јемә! Аллаһ бизим-ләдир»,—дејәрәк она тәсәлли верди. Бу һадисә сонрадан Гур'анда белә бир ајә илә назил олду:

(Еј мә'минләр!) Әкәр сиз Пејғәмбәрә көмәк етмәсәниз, Аллаһ она көмәк көстәрмиш олар. Нечә ки, кафирләр ону (Мәккәдән) ики нәфәрдән бири (икинин икинчиси) оларағ

чыхартдыглары, һәр икиси мағарада олдуғу вә өз достуна (Әбу Бәкрә): «Гәм җемә, Аллаһ бизимләдир!»—дедиҗи заман көстәрмишди. О вахт Аллаһ она (Пејғәмбәрә вә Әбу Бәкрә) бир раһатлыг назил етмиш, ону сизин көрмәдиҗиниз (мәләкләрдән ибарәт) әскәрләрлә мүдафиә етмиш, кафирләрин сөзүнү алчалтмышды. Јалныз Аллаһын сөзү (кәлмеји-шәһадәт) учадыр. Аллаһ җенилмәз гүввәт вә гүдрәт сәһибдир!

Әбу Бәкр бу әјәни охујанда вә ја ешидәндә ағларды.

Хәлифәлик дөврү иди. Бирликдә отурдуглары јолдашларындан: «Төвбә сүрәсини ким охујар?»—дејә сорушду. Онлардан бири: «Мән охујарам»—деди вә охумаға башлады. Бу әјәдә кәлиб чатанда Әбу Бәкр: «Јолдашы мән идим»—деди вә ағламаға башлады.

* * *

Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримизә илк иман едәнди. Бу, ашағыдакы әјәдә белә хәбәр верилир:

«(Исламы) илк әввәл гәбул едиб (башгаларыны бу ишдә) габаглајан мүһачирләрә вә әнсара, һәмчинин јахшы ишләр көрмәкдә онларын ардынча келән кимсәләрә кәлдикдә, Аллаһ онлардан, онлар да Аллаһдан разыдырлар. Аллаһ онлар үчүн әбди галачаглары, (ағачлары) алтындан чајлар ахан чәннәтләр һазырламышдыр. Бу, ән бөјүк гуртулуш вә үғүрдүр!

* * *

Әбу Бәкр бир күн јәһуди алимләриндән Финһасә белә деди: «Јазыгсан, еј Финһас! Аллаһдан горх, мүсәлман ол. Валлаһ, сиз Мәһәммадин Рәсулуллаһ олдуғуну, Аллаһ тәрәфиндән һагг дин вә китабла кәлдијини чох јахшы билирсиниз. Әлиһиздә олан Төврат вә Инчилдә дә бу јазылыб».

Финһас: «Валлаһ, еј Әбу Бәкр, биз Аллаһа дејил,—һаша—о бизә мөһтачдыр. Биз ондан дөвләтлијик. О биздән касыбдыр. Әкәр белә олмасајды, досту Пејғәмбәрин сөйләдиҗи кими бизләрден борч алмаға еһтијач дујмазды»,—дејә һәдјан-һәдјан данышды.

Шәхси ишләриндә һеч вахт һиддәтләнмәјән вә чох һәлим олан Әбу Бәкр диниә, иманына саташылан заман артыг дөзә билмәзди. Финһасын сөзүнә дә дөзә билмәди. Үзүнә бир шиллә вүрдү, сонра да: «Еј Аллаһын дүшмәни, Аллаһа анд олсун ки, әкәр арамызда мүнәсибәт олмасајды, һеч нәјә бахмаз, башыны үзәрдим»,—деди вә Рәсулуллаһын јанына кетди.

Финһас Әбу Бәкрә бир шеј дејә билмәди, анчаг о да

Пейгәмбаримизии јанына келди вә: «Еј Мәһәммәд, бах көр достун нејләди?»—дејә шикајәтләнди. Пейгәмбаримиз Әбу Бәкрдән нијә белә еләдијини сорушду.

Әбу Бәкр белә чаваб верди:

— Ја Рәсулуллаһ, бу Аллаһ дүшмәни чох бөјүк күнаһ ишләди. «Аллаһ касыб, биз исә дәвләтлијик»—деди. Мән дә Аллаһ јолуида һирсләндим вә вурдум.

Финһас етираз етди: «Мән белә шеј сөјләмәдим»—деди. Буна көрә назил олан бу ајәдә онун јаланчы олдугу билдирилди:

«Әлбәттә, Аллаһ о јәһудиләрин «Аллаһ касыбдыр, биз исә дәвләтлијик» дедикләрини ешитди. Биз онларын о сөзләрини дә, пейгәмбәрләри һагсыз јерә өлдүрмәләрини дә јазачаг вә «О јандырыб-јахан әзабы дадын»—дејәчәјик. Бу һадисәјлә бағлы Чәнаби-һагг Әбу Бәкрин шәхсиндә бүтүн үммәтинә белә төвсијә едирди:

«Аллаһ касыбдыр, биз исә дәвләтлијик»—дејәнләрин сөзләрини Аллаһ, әлбәттә ешитди. (Ја Мәһәммәд!) Биз онларын дедикләрини вә пейгәмбәрләри һагсыз јерә өлдүрдүкләрини (мәләкләр васитәсилә әмәл дәфтерләринә) јазачаг вә (ғијамәт күнү) онлара: «Атәшин әзабыны дадын!»—дејәчәјик.

Бү әзаб сизин өз әлләринизлә төрәтдијиниз ишләрә көрәдир, јохса Аллаһ бәндәләринә әсла зүлм едән дејилдир!

«Аллаһ (Төвратда) бизә әмр етмишдир ки, одун јандырачағы (јејәчәји) бир гурбан кәтирмәјинчә һеч бир Пейгәмбәрә инанмајар!»—дејәнләрә белә чаваб вер: «Мәндән әввәл дә сизә пейгәмбәрләр ачыг-ашкар мөчүзәләрлә вә дејиниз гурбанларла кәлмишдиләр. Әкәр сөзүңүз доғрудурса, бәс нә үчүн онлары өлдүрдүңүз?»

* * *

Пейгәмбаримиз һичрәтин 6-чы илиндә төрәфдарларыјла бирликдә Мәккәјә јолланды. Мүшрикләр Пейгәмбаримизин вә мүсәлманларын Мәккәјә кетмәләринә мане олдылар. Пейгәмбаримиз һүдәјбијјәдә галды. Османы исә Мәккәјә елчи көндәрди. Вурушмағ мәгсәдиндә олмадығыны, садәчә оларағ Кә'бәни зијарәт етмәк истәдијини билдирди.

Бир мүддәт сонра мүшрикләрин Османы өлдүрдүкләри хәбәри кәлди. Пейгәмбаримиз бү хәбәрдән чох гәмкин олды. «Әкәр бү доғрудурса, мүшрикләрлә вурушмамыш бурадан ајрылмајачағы»,—дејә билдирди. Вә саһабиләри буна көрә өзүнә биәт етмәјә чағырды. Елә орадача бир ағачын алтында бүтүн мүсәлманлар Рәсулуллаһа бағлылығ биәти етди.

ләр. Әбу Бәкр илк биәт едәнлөрдәнди. Бу, «Ридван» биәти кими тарихә дүшдү.

Чәнаби-һагг бу биәти өзүнә едилән биәт кими гәбул етди. Биәт едән саһабиләрдән разы галды. Бунунла бағлы олараг Гур'анда белә дејилир:

(Еј Пејғәмбәр! һүдејбијјә сәфәри заманы бир ағачын алтында биәти-ридванла) сәнә биәт едәнләр, шүбһәсиз ки, Аллаһа биәт етмиш олулар. Аллаһын (гүдрәт) әли онларын әлләринин үстүндәдир. Ким (биәти) позса, анчаг өз әлејһинә позмуш олар (бунун зәрәри анчаг өзүнә дәјәр). Ким Аллаһла етдији әһди јеринә јетирсә, Аллаһ она бөјүк мукәфат верәр!

(Ја Пејғәмбәр!) Анд олсун ки, (һүдејбијјәдә) ағач алтында сәнә биәт етдикләри заман Аллаһ мә'минләрдән разы олду. Аллаһ онларын үрәкләриндә оланы (сәнә садиг галагларыны, әһдә вәфа едәчәкләрини) билди, онлара өз дәркаһындан хатирчәмлик, раһатлыг көндәрди вә онлары јахын кәләчәкдә газанылачаг бир гәләбә (Хејбәрин фәтһи) илә мукәфатландырды.

Һәм дә (Хејбәрдә) әлә кечирәчәкләри гәнимәтләрә (наил етди). Аллаһ јенилмәз гүввәт вә гүдрәт саһибидир!»

* * *

Бени Мусталик Газасы сонралар Аишә валидәмизә бөјүк бир ифтира сөјләмишди. Бу, башда Пејғәмбәримиз олмагла Әбу Бәкри вә бүтүн мүсәлманлары бәрк нараһат етмишди. Әбу Бәкр бу нараһатлығыны белә ифадә едирди:

«Әрәбләрдә әлә бир аилә танымырам ки, Әбу Бәкр сүләләсинин башына кәлән онларын башына кәлмиш олсун. Аллаһа ибадәт етмәдијимиз Чаһилијјәт дөврүндә белә сөјләнмәјән сөзләр мүсәлманлыг дөврүндә сөјләнди.»

Аишә дә бу ифтирадан чох әзаб чәкирди. Тәсәллиси тәквә Чәнаби-һаггын бу ифтираны фаш едәчәји үмиди иди. Нәһајәт, бүтүн мә'минләри севиндирән вәһј кәлди. Чәнаби-һагг севимли һәбибинә Аишә һаггында сөјләниләнләрин бөјүк бир ифтира олдуғуну билдирди. Бу мәгсәдлә назил олан Нур сүрәсинин 11—17-чи әјәләриндә дејилирди:

«Һәгигәтән, (Аишә) барәсиндә јалан хәбәр кәтирәнләр өз ичәримиздә олан бир зүмрәдир (мүнафигләрдир). Ону (о хәбәри) пис бир шеј зәнн етмәјин. О, бәлкә дә, сизин үчүн хейирлидир. О зүмрәдән олан һәр бир шәхсин газандығы күнаһын чәзасы вардыр. Онлардан күнаһын бөјүјүнү өз үстүнә көтүрәни (Абдуллаһ ибн Убейји) исә (гијамәт күнү) чох шиддәтли бир әзаб көзләјир.

Мәкәр о јалан сөзү ешитдијиниз заман мө'мин кишиләр вә гадынлар өз үрәкләриндә (өзләри һаггында јахшы фикрдә олдуғлары кими, достларынын да әһли-әјалы барәсиндә) јахшы фикрдә олуб: «Бу ачыг-ајдын бир бөһтандыр!»—демәли дејилдиләрми?

Аишәјә ифтира јаханлар нә үчүн өзләринин доғру олдуғларыны тәсдиғ едәчәк дөрд шаһид кәтирмәдиләр? Мадам ки, шаһид кәтирмәдиләр, демәли, онлар Аллаһ јанында әсл јалаичыдырлар!

Әкәр Аллаһын дүијадә вә ахирәтдә сизә не'мәти вә мәр-һәмәти олмасајды, о јалан сөзүңүзә кәрә сизә шиддәтли бир әзаб тохунарды.

О заман ки, сиз (мүнафигләрин јайдығы) јаланы дили-низә кәтирир, билмәдијиниз сөзү ағзыныза алыр вә оиу јуикүл, асан (инсана кунаһ кәтирмәјән) бир шеј саныр-дыныз. Һалбуки бу (Пејғәмбәрин әһли-әјалы һаггында на-лајиг сөз данышмағ) Аллаһ јанында чох бөјүк кунаһдыр!

Мәкәр сиз ону ешитдијиниз заман: «Бизә буну (бу јаланы) данышмағ јарашмаз. Аман Аллаһ! Бу, чох бөјүк бир бөһтандыр!»—демәли дејилдинизми?

Аллаһ сизә өјүд-нәсиһәт верир ки, әкәр мө'минсинизсә, бир даһа белә шејләр етмәјәсиниз.

Вәһј тамам олунча, Пејғәмбәримиз намуслу инсанлара ифтира атанлара чәза оларағ сәксән чубуг вурулмасыны әмр етди. Буна кәрә дә башда бу ифтираны илк дәфә ортаја атан мәшһур мүнафиг Абдуллаһ ибн Үбәјј олмагла буну јан дөрд адамын һәр биринә сәксән чубуг вурулду.

Ифтираны јајанлардан бири дә Әбу Бәкрин гоһумла-рындан Мистаһ ибн Үсасәјди. О чох касыб олдуғундан Әбу Бәкр она һәмишә мадди чәһәтдән көмәк едәрди. Онун да ифтира јајанлардан бири олдуғуну биләндә Әбу Бәкр: «Аишәјә белә бир ифтира јайдығы үчүн мән артыг она һеч бир шеј вермәјәчәјәм»—деди. Анчағ бу ајәләрин архасынча назил олан 22-чи ајә илә Чәнаби-һагг, Әбу Бәкрә әввәл-чәдән еләдији јардымы кәсмәмәји төвсијә етди. Бу ајәлә онун шәхсиндә бүтүн мө'минләрә белә дејирди:

«Аранызда олан фәзиләт вә сәрвәт саһибләри гоһум-әгрәбаја, мискинләрә вә Аллаһ јолунда һичрәт едәнләрә (һеч бир шеј вермәјәчәкләри, һеч бир көмәк кәстәрмәјә-чәкләри барәдә) анд ичмәсинләр. (Онлары) әфв едиб, чә-заландырмагдан ваз кечсинләр. Мәкәр сиз (бу јахшылығ мүғабилиндә) Аллаһын сизи (кунаһларынызы) бағышла-мағыны истәмирсиниз? Аллаһ (бәндәләрини) бағышла-јан вә рәһм едәндир!»

Пејғәмбәримиз Әбу Бәкрә бу ајәни охујунча Әбу Бәкр:

«Мән Аллаһын мәни әфв етмәсини, әлбәттә, арзу едирәм. Анд ичирәм ки, мән она еләдијим јардымы һеч заман кәс-мәјәчәјәм»,—деди. Әввәлки кими Мистаһа јардымыны да-вам етдирмәјә башлады.

*

Әбу Бәкр бүтүн сәрвәтини мүсәлман олан көләләри са-тын алыб азад етмәк үчүн хәрчләјирди. Мүшрикләр Аллаһ јолунда едилән белә бир шеји ағылларына сығышдырма-дыгларындан деди-годуја башлајараг белә дејирдиләр:

«Бу көләләрин Әбу Бәкрә нәсә бир јахшылығы дәјиб ки, буна көрә дә онлары азад едир».

Әбу Бәкр исә буну анчаг вә анчаг Аллаһ јолунда едир-ди. Бу деди-году илә бағлы олараг назил олан әл-Лејл су-расинин 19—21-чи ајәләриндә бу белә ифадә едилирди:

«О шәхсин бојнунда һеч кәсин бир миннәти јохдур ки, онун әвәзи верилсин (етдији јахшылык она әвәз олсун; вә ја о, етдији јахшылык мугабилиндә һеч кәсдән бир мугафат көзләмәз).

О анчаг ән уча олан Рәббинин ризасыны газанмаг үчүн белә едәр.

Анд олсун ки, о (өз Рәббиндән Чәннәтдә она верәчәји не'мәтләрә көрә) разы олачагдыр!»

* * *

«Аллаһа вә Пејғәмбәрә итаәт едәнләр (ахирәтдә) Ал-лаһын не'мәтләр вердији нәбиләр (пејғәмбәрләр), сиддиг-ләр (тамамилә доғру данышанлар, е'тигады дүрүст, пеј-ғәмбәрләри һамыдан әввәл тәсдиг едән шәхсләр) шәһидләр вә сәләһләрлә (јахшы әмәл саһибләријлә) бир јердә ола-чаглар. Онлар исә нечә дә көзәл јолдашлардыр!»

Әввәлчәдән гејд етдијимиз кими, Пејғәмбәрликдән сонра илк мәгам Сиддигијјәт мәгамыдыр. Бу ајәдә һәм дә пеј-ғәмбәрләрдән сонра сиддигләр зикр едилмишдир. Әбу Бәкр, сиддигијјәт мәгамынын илк һалгасыны тәшкил етдијиндән бу әсасән она аиддир.

ӘБУ БӘКР ПЕЈҒӘМБӘРИМИЗИН КӨЗҮҮЛӘ

Тәрәддүдсүз иман әлини узатмаг, вүчудуну Рәсулуллаһа сипәр етмәк, мирачы тәсдиг етмәк, мағарада вә һичрәтдә јолдашы олмаг, бүтүн сәрвәтини исламијјәт јолунда фәда етмәкдән чәкинмәмәк, Пејғәмбәримизә гајыната олмаг кими бир чох шәрәф вә фәзиләтин саһиб олан Әбу Бәкрин

Пејғәмбәримизин јанында хусуси бир јери варды. Әбу Бәкр инсанлар арасында она ән јахын оланыјды. Бир чох һәдисләрдә буну ајдынча көрмәк олур. Бу һәдисләр Әбу Бәкрин Аллаһын јанындакы дәрәчәсини, фәзиләтини, үстүн-лүјүнү ифадә едир. Үмәтинә дә ону севмәји төвсијә едир-ди. Пејғәмбәримизин бу һәдисләриндән бир гисмини јери кәлдикчә нәгл етдик. Бурәдә Әбу Бәкрин бөјүклүјүнү даһа јахшы анламаг вә ону танытмаг үчүн дијәр һәдисләриндән дә бәзиләрини вермәк јеринә дүшәр:

«Пејғәмбәрләр мүстәсна олмагла инсанларын ән фәзиләтлиси Әбу Бәкрдир».

* * *

Пејғәмбәримиздән сорушдулар:

— Ја Рәсулуллаһ, инсанлар ичиндә сизә ән севимли олан кимдир?

Пејғәмбәримиз чаваб верди:

— Аишә.

— Кишиләрдән кимдир?

— Онун атасы.

* * *

Пејғәмбәримиз бир күн евдән чыхыб мәсчидә кирди. Әбу Бәкр сағында, Өмәр исә солунда иди. Әлләриндән тут-мушду. Белә сөјләди:

— Биз гијамәт күнү бу шәкилдә дириләчәјик.

* * *

Саһабиләр Пејғәмбәримизин әтрафында топлашараг онунла сөһбәт едирдиләр. Сөһбәт әснасында Пејғәмбәри-миз Саһаби-Икрамдан сорушду:

— Бу күн һансыныз оручсунуз?

Әбу Бәкр: «Мән, ја Рәсулуллаһ»—деди.

Рәсулуллаһ тәкрат сорушду:

— Бу күн һансыныз бир чәназәни јердән галдырдыныз?

Әбу Бәкр: «Мән, ја Рәсулуллаһ» чавабыны верди.

Пејғәмбәримиз јенә сорушду:

— Бу күн сизләрдән һансыныз бир қасыбы дојурдунуз?

Сиддик: «Мән дојурдум, ја Рәсулуллаһ» чавабыны верди.

Рәсулуллаһ:

«Һансыныз бир хәстәни зијарәт едибсиниз?»—сорушду.

Әбу Бәкр: «Мән» деди. Бундан сонра Аллаһын рәсулу белә бир мүждә верди:

— Бу хусусијјәтләр кимдә топланырса, чәннәтә кедир.

* * *

Рәсулүллаһ: «Ким Аллах јолунда сәдәгә верирсә, «Еј Аллахын гулу, бураја кәл! Бу гапыда бөјүк хејир вә бәрәкәт вардыр»—дејә чәннәтә чағырылып. Чох намаз гыланлар чәннәтин намаз гапысындан, чох сәдәгә верәнләр сәдәгә гапысындан, оруч тутанлар исә Рејјан гапысындан дә'вәт едилірләр»—деди.

Әбу Бәкр дә орадајды. «Атам-анам сизә фәда олсун, ја Рәсулүллаһ! Бир адам бу гапыларын һамысындан бирдән дә'вәт едилә биләрми?»—дејә сорушду. Пејгәмбәримиз белә сөјләди:

— Бәли, дә'вәт едилә биләр. Сәнин буилардан бири олачағына үмид едирәм.

* * *

Әбу Муса әл-Әшари рәвәјәт едир ки:

«Рәсулүллаһла бирликдә Мәдинә бағчаларындан бириндә идик. Бир нәфәр кәлди вә ичәри кирмәк үчүн ичазә истәди. Пејгәмбәримиз: «Гапыны ач вә ону чәннәтлә мүждәлә»,—деди. Гапыны ачдым, бахдым ки, кәлән Әбу Бәкрдир. Онү чәннәтлә мүждәләдим. Аллаһа дуа етди».

* * *

«Көј үзүндә доған үлдүз арадакы мәсафәјә көрә күчлә көрүлә биллији кими, чәннәтдә јүксәк тәбәгәјә наил оланлары да өзләриндән ашағыда оланлар зорла көрә биләрләр. Әбу Бәкр вә Өмәр дә о јүксәк дәрәжәјә говушанлардандыр. Нәм дә даһа јүксәкдәдиләр».

* * *

Чәбраил мәнә: «Сәндән сонра үммәтинин ән хејирлиси Әбу Бәкрдир»—деди.

* * *

«Еј Әбу Бәкр, үммәтимдән илк Чәннәтә кирәчәк сәнсэн».

* * *

Пејгәмбәримиз: «Көзәл хасијјәт үч јүз алтмыш дәнәдир»—деди.

Әбу Бәкр: «Ја Рәсулүллаһ, мәнлә онлардан вармы?»—дејә сорушду.

Пејгәмбәримиз: «Сәндә һамысы вар»,—деди.

* * *

«Еј Әбу Бәкр вә Өмәр, Аллаһ сизи севдији үчүн мән дә сизи севирәм. Аллаһ сизи севдији үчүн мәләкләр дә сизи сеvir. Сизи севәни Аллаһ да севәр. Сизә јахшылыг едәнә Аллаһ да јахшылыг едәр. Сизә гаршы чыханлардан Аллаһ мәрһәмәтини кәсәр».

* * *

«Сәни санки чәннәт гапысынын өнүндә үммәтимә шәфаат едән көрүрәм».

* * *

«Әбу Бәкри севмәк үммәтимә вачибдир».

* * *

«Әбу Бәкр сизә нә оруч, нә дә намазла үстүн кәлмишдир. О сизә гәлбиндә бөјүјүб артан бир шејлә (иманла) үстүн кәлмишдир».

* * *

Пејғәмбәримиз тәрәфдарларыјла сөһбәт едәркән Әбу Бәкр јанына кәлди. Әлијлә палтарынын бир учуну галдырды. Диз гапагы көрүнүрдү.

Рәсулуллаһ: «Гардашынызын шүбһәсиз бир дәрди вар»—деди. Бир аз сонра Әбу Бәкр салам верди вә: «Өмәрлә аразда бир мәсәлә олду. Оунла кобуд данышдым. Сонра пешман олдүм. Әфв етмәк истәдијим һалда јахынлашмады. Бунун үчүн сәнин јанына кәлдим, ја Рәсулуллаһ»—деди.

Пејғәмбәримиз үч дәфә «Аллаһ сәни әфв едәр, еј Әбу Бәкр»—деди. Бу һадисәдән сонра Өмәр пешманчылыг чәкирди. Әбу Бәкрин евинә кетди, ону сорушду. Евдә олмалығыны өјрәнинчә о да Рәсулуллаһын јанына кәлди, салам верди. Бу заман Рәсулуллаһын гәзәбиндән үзүнүн рәнки дәјишмәјә башлады. Буну көрән Әбу Бәкр Өмәрә ачыдығындан Пејғәмбәримизин өнүндә диз чөкдү вә белә рича еләди:

— Аллаһа анд олсун ки, ја Рәсулуллаһ, мән күнаһкарам.

Бундан сонра Пејғәмбәримиз белә сөјләди:

— Аллаһ мәни сизә Пејғәмбәр көндәрди. Мән сизә дүзүнү сөјләдим. Анчаг сиз мәнә инанмадыңыз. Әбу Бәкр исә мәни тәсдиг етди. Малы вә чаныјла мәнә јардым етди. Елә исә мәним гардашымы нијә инчидирсиниз? Пејғәмбәримиз буну ики дәфә тәкрар етди. Бундан сонра артыг һеч ким Әбу Бәкри инчитмәди.

* * *

Әбу Бәкр вә Өмәр пејғәмбәрләрдән башга өнчәки вә сонракы орта јашлы бүтүн чәннәтликләрин башчысыдырлар.

* * *

Пејғәмбаримиз һәзрәти Әбу Бәкрә «Сән мәним мағара јолдашымсан»—дејирди.

* * *

Бир күн Пејғәмбаримиз мәсчиддә отурмушду. Әбу Бәкр вә Өмәр ичәри кирди. Рәсулуллаһ онлары көрүнчә белә деди:

— Мәни сизинлә гүввәтләндирән Аллаһа шүкр олсун.

* * *

«Чәһәннәмдән азад едилмиш адамы көрмәк кими севиндирисә, Әбу Бәкрә бахсын».

* * *

«Үммәтим ичәрисиндә үммәтимә ән мәрһәмәтлисиди Әбу Бәкр, Аллаһын дининдә ән күчлүсү Өмәр, ән һәјалысы Осман, ән дүзкүн һөкм верәни исә Әлидир».

* * *

«Әбу Бәкр јағмур кимидир; дүшдүјү һәр јерә фајда верәр»

* * *

«Әбу Бәкр мәнимлә, мән дә онунлајам. Әбу Бәкр мәним дүнјада вә ахирәтдә гардашымдыр».

* * *

Енес ибн Малик рәвәјәт едир:

Рәсулуллаһ һира дағындајды. Бирдән дағ бәрк силкәләнди, Пејғәмбаримиз «Сакит ол, сәнин үстүндә бир пејғәмбәр, бир сиддиг вә бир дә шәһид вардыр»—деди. О заман дағда Пејғәмбаримиз, Әбу Бәкр, Өмәр вә Осман олмушду.

* * *

Чәбраил мәним јаныма кәлиб деди: «Аллаһ Әбу Бәкрлә сирдаш олмағыны әмр едир».

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКР МҮАСИРЛӘРИНИН ДИЛИЛӘ

Һәзрәти Өмәр:

«Әбу Бәкр әфәндимиз, хејирхаһымыз вә Рәсулуллаһа ән әзиз оланымыздыр.

Әбу Бәкрин иманыҗла јер үзүндәки бүтүн инсанларын иманы чәкилсә, Әбу Бәкрин иманы ағыр кәләр».

Даббе ибн Мөһсүн әл Анзи дејир ки, бир дәфә Өмәрдән сорушдум: «Сән Әбу Бәкрдән даһа хејирлисән?» Ағламаға башлады. «Аллаһа анд олсун ки, Әбу Бәкрин бир кечә-сиҗлә бир күнү Өмәрин вә аиләсинин бүтүн өмүрләриндән даһа хејирлидир. Бу күнлә кечәни аиләтсам, динләјәрсәнми?»—деди. Мән исә: «Еј мө'минләрин әмири, чох мәмнүн оларам», дедим. Ајдынлашдырмаға башлады.

Онун, мәним вә аиләмнн бүтүн өмрүндән хејирли олан кечәси бүдүр:

«Мүшрикләрин зүлмүндән һичрәт етмәк үчүн Рәсулуллаһ кечә вахты Мәккәдән чыхмышды. О кечә Әбу Бәкр дә она јолдашлыг едирди... (һичрәт һадисәсини ахыра гәдәр данышды). «Күнүнә кәлинчә, Рәсулуллаһ вәфат едәндән сонра әрәбләр исламијјәтдән дөндүләр. Бә'зиләри «Намаз ғыларыг, амма зәкат вермәрик»,—дедиләр, бә'зиләри исә нә намаз ғыларыг, нә дә зәкат верәрик»—дедиләр. Мән Әбу Бәкрин јанына кедәрәк «Әрәбләрлә даныш»—дедим. (Өмәр һадисәни ахыра гәдәр данышды).

Бир күн бир дәстә мүсәлман Өмәрә илтифатла сөјләдиләр:

«Еј мө'минләрин әмири, Аллаһа анд олсун ки, сәндән даһа әдаләтли, һаггы даһа дүзкүн јеринә јетирән, даһа доғручу вә һагсызлыға гаршы барышмаз олан бир адам көрмәдик. Сән Рәсулуллаһдан сонра инсанларын ән јахшысысан».

Әвф ибн Малик сөһбәтә мүдахилә етди: «Дүз демирсиниз. Чүнки биз Рәсулуллаһдан сонра даһа фәзиләтлисннн көрмүшүк».

«О кимдир?»—дејә сорушдулар.

«Әбу Бәкр»—деди.

Өмәр сөһбәтә гарышды. «Сиз дүз демирсиниз, доғру-суну Әвф сөјләди. Әбу Бәкрдән мәним фәргим одур ки, мән әввәлләр мүшрик олмушам, сонра дөнүб мүсәлман олмушам.

Бир дәфә дә Өмәр ону Әбу Бәкрдән үстүн тутанлара, ачыгланды вә: «Аллаһа анд олсун ки, чәннәтдә Әбу Бәкри көрмәји нә гәдәр арзу едәрдим»—деди.

Һәзрәти Әли

Һәзрәти Әли Әбу Бәкрин вәфатындан сонра онун һагында белә сөйләмишди:

Сән туфанларын вә ән шиддәтли гасырғаларын тәрпәдә билмәдији бир дағ идин. Рәсулullaһын бујурдуғу кими, бәдәнчә зәиф, Аллаһын дининдә гүввәтли, тәвәзөкар, Аллаһын јанында вә јер үзүндә мәғамы үчә, мә’минләрин јанында бөјүкдүн. Неч ким сәнә кин бәсләмирди. Неч кимин сәндә дәјәрсиз билдији бир кејфијјәт јохду. Гүввәтли олан зәифин һагыны алынчаја гәдәр, сәнин јанында зәифди. Зәиф олан да һагыны алынчаја гәдәр гүввәтлији: Аллаһ сәнин савабындан бизи мәһрум етмәсин. Сәндән сонра бизи јолумүздән дөндөрмәсин.

Бир дәфә Әли халгын ону Әбу Бәкрдән даһа фәзиләтли һесаб етдијини көрүнчә белә сөйләди:

«Ешитдијимә көрә, бә’зиләриниз мәни Әбу Бәкрдән вә Өмәрдән үстүн тутурсунуз. Әввәлләр бу барәдә бир сөз сөйләмиш олсајдым, инди белә сөйләјәнләри чәзаландырардым. Сөйләмәдијим үчүн буну еләмирәм. Ким бундан сонра белә бир шеј сөйләсә о ифтирачыдыр.

Аллаһын Рәсулундан сонра инсанларын ән үстүнү Әбу Бәкр, сонра да Өмәрдир. Аллаһ икисиндән дә разы олсун».

Һәзрәти Әли бир башга јердә белә сөйләмишди: «Гүру тохумлары чүчәрдән, чансыз варлығлара чан верән Аллаһа анд олсун ки, Әбу Бәкри вә Өмәри мә’минләрин үстүн вә фәзиләтли оланларындан башгасы севмәз. Күнаһкар инсанлардан башга кимсә онлара пис көзлә бахмаз, дүшмәнчилик етмәз.

Онлары севмәк ибадәтдир. Онлара дүшмәнчилик етмәк күнаһдыр. Бә’зиләри нә чәсарәтлә Рәсулullaһын гардашлары, сирдашлары, јардымчылары вә бүтүн мүсәлманларын аталары олан бу ики шәхсә пис мүнәсибәт бәсләјирләр. Мән онлара јарашмајан сөз сөйләјән инсафсыз адамлардан узағам. Бу ики нәфәри ким писләсә, ону чәзаландырачағам».

Һәзрәти Әли һәмишә Аллаһа дуа вә сәнадан сонра: «Ја Рәбб, Рәшид хәлифәләрә вердијин үстүнлүк вә фәзиләти бизә дә еһсан ет»—дејә дуа едәрди. Бир күн кәнчләрдән бири: «Еј мә’минләрин әмири, Рәшид хәлифәләр кимләрдир?»—дејә хәбәр алды. Һәзрәти Әлинин көзләри јашарды. Сонра да кәнчә белә чаваб верди:

«Инсанларын рәһбәри һәзрәти Әбу Бәкр вә Өмәрдир. Ким онларын јолуја кедәрсә, доғру јол тутмуш олур. Ким онлара јахынлашырса, Аллаһын јахшы гүллары һесаб олунур. Гуртулуша чатаплар да булардыр».

Һәзрәти Әлијә: «Еј мө'минләрнн әмири, бизә Әбу Бәкр-дән даныш»—дедиләр.

Һәзрәти Әли: «Чәнаби-һагг ону Чәбраилнн вә Рәсулуллаһын дилијлә Сиддиг адландырды. Рәсулуллаһ ону намазда өнә кечирди»,—деди.

Ибн Аббас

Мүавијә бир күн бөјүк алим вә мәшһур саһабн ибн Аббасдан Әбу Бәкр һаггында фикринн сорушду. Ибн Аббас белә чаваб верди:

— Әбу Бәкрә Аллаһ рәһмәт етсин. Аллаһа анд олсун ки, о анчаг Гур'ан охујарды. Бош шејләрә мејл етмәзди. Пис ишләрлә мәшғул олмазды. Инсанлара јахшы ишләр көрмәји төвсијә едәр, хошакәлмәз һәрәкәтләрдән чәкиндирәрди. Дининн билирди. Аллаһдан горхарды. Кечәләр ибадәт едәр, күндүзләр оруч тутарды. Дүнјасындан разыјды. Әдаләт-лијди. Һәмишә шүкр едәрди. Аллаһа анд олсун ки, сәһәр-ахшам Аллаһа зикр едәрди. Үмумун мәнфәәти үчүн өзүнү фәда едәрди. Јахшылыгда, гәнаәтчилликдә, еһтијатлы һәрәкәт етмәкдә, тәвәзәкарлыгыда јолдашларынын һамысындан үстүндү, һәтта әвәзсизди.

Абдулла ибн Өмәр

Үч нәфәр гүрејшли инсанларын ән көзәли, ән көзәл әхлаглысы вә ән һәјалысыдыр. Ағызларындан доғру сөздән башга сөз чыхмаз. Өзләри һаггында һагсыз бир шеј еши-дәндә дә гаршысындакылара чаваб вермәзднләр. Бу үч нә-фәр: Әбу Бәкр, Осман вә Әбу Убејдә ибн Черраһ иди.

Һәсән ибн Сабит

Һәсән ибн Сабит шаирди. Көзәл ше'рләр јазарды. Әбу Бәкрә дә белә бир ше'р јазмышды.

«Күвәндијин бир гардашдан пис бир шеј көрсән, Әбу Бәкрин бу мәгамда нә еләдијини хатырла.

Чүнки о, дүнјанын ән хејирхаһы, ән әдаләтли адамы-дыр.

Рәсулуллаһдан сонра ән мәс'улијјәтли адамдыр.

О икинчидир, көрдүкләри илә өјүлмәјә дәјәр.

Инсанлар арасында Рәсулуллаһ илк тәсдиг едәндир».*

* Сәтри тәрчүмә (ред.).

ЈЕДДИНЧИ ЊИССӘ

Әбу Бәкрин
идарәчилији, елми
вә ибрәтамиз
фикирләри

ӘБУ БӘКРИН ИДАРӘЧИЛИЈИ

Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра јаранан чахнашманы дәрк етмәси, пејда олан јаланчы пејғәмбәрләрә гаршы мүбаризәси, ислам ордусунун ғыса мүддәтдә Ираг вә Суријада бир чох јерләри фәтһ етмәси, онун нечә бир идарәчи олдугуну көстәрән ән көзәл дәлилләрдир. Бәс Рәсулуллаһын илк хәлифәсинин белә бачарыглы башчы олмасынын сәбәбләри нәдир?

Һәзрәти Әбу Бәкрин идарәчилијинин ән мүһүм хүсүсијәти, Рәсулуллаһа олан бағлылығы вә бүтүн мәсәләләри мәсләһәтлә һәлл етмәјә бөјүк әһәмијјәт вермәсидир. О бир чох мәсәләләрдә тәкбашына гәрар вермәз, саһабиләрлә мәсләһәт едәрди. Анчаг тез гәрар чыхармағ лазым кәләндә о дәғигә гәрар вермәји бачарарды. Доғрулуғуна гәти шәкилдә инандығы мәсәләдә һеч кими динләмәз, мүтләғ ону едәрди. Нәтичәдә, һәмишә һағлы оларды. Белә олан һалларда әввәлчә бу ишин көрүлмәсинин әләһинә оланлар нәтичәни көрдүкдән сонра кәлиб үзр истәјәрдиләр.

Бир һағсызлығы көрәндә вә ја онун јанына шикајәтә кәлән оlanda, о мәсәләни јахшыча арашдырар, мәзлүмларын һағғыны һәмишә мүдафиә едәрди. Бунула алағәдар белә дејирди: «Сизләрдән ән зәифиниз өз һағғыны алынчаја гәдәр мәним јанымда ән күчлүдүр. Ән күчлү оланыныз да өз һағғыны алана гәдәр мәним јанымда ән зәифиниз олачағдыр».

Әбу Бәкрин бу сөzlәри анчаг мүсәлманлара јох, рәһбәрлији алтында олан гејри-мүсәлманлара да аидди. Чүнки исламијјәтә көрә ганун гаршысында истәр мүсәлман олсун, истәрсә гејри-мүсәлман, һеч бир фәрг јохду. Ганун гаршысында бүтүн инсанлар ејнидир.

Дикәр тәрәфдән, Әбу Бәкр башга динләрә мәнсүб олан инсанларын вичдан азадлығыны тәмин етмишди. һеч кәс зорла мүсәлман олмазды. Сәрбәстчә өз ибадәтләрини едә

биләрдиләр. Мәсәлән, гејри-мүсәлман Һирә әһалисijлә бағланан мүгавиләнин бир маддәси беләдир:

«Опларын һеч бир ибадәт јери, һеч бир килсәси дағылмајачаг. Зәнк чалмаларына, өз бајрамларында хачларыны чыхарараг бајрам етмәләринә мане олмајын».

Онун Нечранлы христианлара вердији әһднамә дә буна сүбүтдүр.

«Бу мәктүб һәзрәти Пејғәмбәр Мәһәммәд Рәсулуллаһын хәлифәси Әбу Бәкрин Нечран әһлине јаздығы бир мәктүбдүр. Чәнаби-һаггын Нечран әһлинин чанларынын, малларынын, әразиләринин мүһафизә вә һимајәси инди дә давам етдирилир. Ибадәт едәнләр вә етмәјәнләр, раһиб вә руһани рәисләринин һамысы бу намә илә һимајә едилир.

Онлара зүлм едилмәсин, зәрәр јетирилмәсин. Мәзһәб вә әјинләри нә олурса-олсун, дәјишдирилмәсин вә јеринә јетирилмәсинә мане олунмасын. Пејғәмбәримиз тәрәфиндән онлара верилмиш олан әһднамәдә нә јазылмышса, һамысы јеринә јетирилсин».

Әбу Бәкр инсанларын бачарығыны мүәјјән етмәји чох јахшы билән бир идарәчијди. Саһабиләри билик вә габилитетинә көрә мүвафиг вәзифәләрә тәјин едәрди. Мәсәлән, Пејғәмбәримизин «үммәтин үмиди» адландырдығы Әбу Убейдә ибн Черраһы хәзинә ишләринә, Өмәри һакимлијә, Әлини, Османы вә Зејд ибн Сабити јазы-позу ишләринә тәјин етмишди. Һеч кәсә тәкбашына фәрман вермәк ихтијары вермәзди. Бу иш Өмәр, Осман, Әли, Абдураһман ибн Әвф, Муаз ибн Чебел, Убейј ибн Кә'б вә Зејд ибн Сабитә тапшырылмышды. Һәр һансы бир мәсәләјлә гаршылашанда бу саһабиләрдән башга ајры адамларын фәрман вермәсини гадаған етмишди.

Онун тәјин етдији һәр идарәчи вә һәр мә'мүр өз вәзифәләрини лајигинчә јеринә јетирирди.

Әбу Бәкр идарәдә интизама чох диггәт јетирәрди. Үсаме ордусунда олан Өмәри бир әмрлә јанына бурахмаг мүмкүн олдуғу һалда интизам позулмасын дејә буну еләмәди. Үсамедән Өмәри бурахмасыны хаһиш етди. Үсаме дә буну гәбул етди.

Әбу Бәкр тез-тез халга «Шикајәтиниз вармы?»—дејә мүрачнәт едәрди. Шикајәти олан варса, ону дигләр, лазым кәләни едәрди.

Сиддик һәлим тәбиәтли, јумшаг вә рәһмдил адам иди. Анчаг бу јумшаглыг тәкчә шәхси мәсәләләрә анд иди. Үзәрләринә мәс'улијәт јүкләдији шәхсләрә зәррә гәдәр дә күзәшит етмәзди. Күнаһлары оланы чәзаландырмагдан чәкинмәзди.

Бунунла бəрəбəр, мə'мурларынын гүсурларыны бəйүт-мəз, онлары өз дэрəчəсиндə чəзаландырарды. Хырда гүсур-лара кəрə адамлары вəзифəдən узaглашдырмагы мүнəсиб билмəзди.

Мəсəлən, Халид јаланчы пəјғəмбəрлэрə, диндən дənən гəвмлэрə гаршы бəйүк икидликлэр кəстəрмиш бир коман-данды. Анчаг онун бə'зи хэрəkəтлəri шикəјəтə сəбəб олурду. Əбу Бəкр бу шикəјəтлəрдən кечмəди, Халиддən хэрəkəтлəринин һагг-һесабыны чəкди. Анчаг ону вəзифəдən узaглашдырмады. Сəһв хэрəkəтлəриндən чəкиндирмəјə чалышды. Чүнки ону команданлыга Рəсулуллаһ тə'јин етмишди. Халид «Аллаһын дүшмəнлэрə гаршы чəкдијн бир гылынчды. Хырда сəһвлэрə кəрə бу гылынчы гынына гəјмаг олмəз».

Əбу Бəкр бир јерə вали, орду команданы вə ја хэр һансы бир мə'мур кəндэрəндə она чохлу тəвсијəлэр едərди. Тез-тез мəkтубла мəслəһəтлэр вермəkдən дə чəкиммəзди. Онлардан табелијиндə оланларла марагланмагы, анчаг инсанларын шəхси мəсəлэлəринə гарышмамагы да тəвсијə едərди.

Мəсəлən, орду команданларындан Језид ибн Əбу Сүфјаны кəндэрəркən, тарихə гызыл хэрфлэрлə јазылмалы олан белə бир тəвсијə елəмишди:

«Мən сəни јохламаг, чəтинликлэрлə гаршылашдырмаг вə орада вəзијјəти јахшылашдырмаг үчүн командан тə'јин етдим. Вəзифəни јеринə јетирə билсən, сənə даһа јүксək вəзифəлэр верəчək, јеринə јетирə билмəсən вəзифəдən узaглашдырачагам.

Аллаһдан горх! Чүнки о сəнин елəдиклəрини кəрдүйү кими, елəмəдиклəрини дə билир. Аллаһа эн јахын олмага лəјиг олан адам, инсанлар арасында ону хэр кəсдən артыг дост тутандыр. Аллаһа эн јахын олан адам əмəлијлə она эн чох јахынлашандыр...

Кəзлə! Чаһилијјəт дəврүнүн тəəсүбүнə гапылма. Шүб-һəсиз, Аллаһ Чаһилијјəт дəврүнə дə, халгына гаршы да гə-зəблидир.

Əскəрлəринин јанына кəдəндə онларла сəмими сəһбəт елə. Ишинə хејирлə башла вə онлара хејир вə'д ет. Əјүд верəркən сөзүнү гыса елə, чүнки сөзүн узунчулуғу дикəр гисмини үнүтдүрүр.

Əзүнү ислаһ ет ки, башгалары да јахшы олсун. Намазыны вахтында гыл. Дүшмən тэрəфдən јанына кəлən елчилэрə һөрмəт ет. Онлары гəраркаһында узун мүдлəт сахлама ки, сизинлə бағлы һеч бир шеј билмəдən ажрылыб кетсинлэр. Онлара һеч бир шеј кəстəрмəмəјə чалыш. Əкс тəгдирдə сəнин зəиф тэрəфлəрини өјрəнəрлэр. Јанындакы-

лардан һеч кимин онларла данышмасына изи вермә. Онларла данышмағы сән өз үзәринә көтүр.

Кизли сахланмасы вачиб олан шејләри үзә вурма.

Бир фикри өјрәнмәк истәдијин заман доғру даныш ки, сәнә гаршы сәмини олуб фикирләрини сөјләјә билсинләр. Кечәләдијин јолдашларыла сөһбәт ет. Белә етсән сәнә мүхтәлиф хәбәрләр вериләчәк, өнүндәки пәрдәләр галха-чагдыр.

Кечә нөвбәтчиләрин чох олсун. Нөвбәтчиләрини гәфил јохла. Нөвбә заманы јухулајанлары чәзаландыр. Кечә нөвбәтчиләрини дәјишдир. Илк нөвбәләр сонракы нөвбәләрдән даһа узун олсун. Чүнки күндүзә јахын олдуғундан илк саатларын нөвбәләри даһа асандыр.

Күнаһ едәни чәзаландырмагдан чәкинмә. Чәзаландырмаг үчүн тәләсмә, ләнк дә тәрпәнмә. Әскәрләринин аиләсиндән хәбәрсиз олма. Онда онлары инчитмиш оларсан. Инсанларын сирләрини ашкар етмәјә чалышма, өзләри ачдыгларыјла кифајәтлән. Бош ишләрлә мәшғул оланларла отуруб-дурма. Доғручу вә фәдакар адамларла отуруб-дур. Онларла гаршылашаркән сәмини ол.

Горхма. Чүнки сән горхсан, башгалары да горхар. Гәнимәтдән өзүнә бир шеј көтүрмә. Өзләрини монастыра һәср етмиш адамлар көрәчәксән. Онлары һәјәтларыны һәср етдикләри шејләрлә тәкбәтәк бурах».

Әбу Бәкр орду командирләриндән Икримәјә исә белә төвсијә етмишди:

«Дедијин иши көр. Вә'динә әмәл ет. Табелијин алтында оланлара хәбәрдарлыг етмәкдән горхма. Анчаг буну едәркән нәји сөјләјиб, нәји сөјләмәјәчәјинә диггәт ет. Күнаһкары лајиг олдуғундан артыг чәзаландырма. Лајиг олана да чәза вермәји унутма».

Әбу Бәкр бир јерә ики мә'мүр көндәрәндә биринчисинә мәктүб јазараг, јанына кәлән адамла јахшы давраһмағы әмр едәрди. Мәсәлән, Халиди Әмр ибн Асын табечилијинә көндәрәркән Әмрә белә бир мәктүб јазмышды:

«Мән Халид ибн Саиди сәнә көмәјә көндәрирәм. Јанына кәләндә онунла јахшы давраһ. Тәкәббүрлә данышма. «Команданам»—дејә онунла вә башгаларыјла мәсләһәтләшмәдән гәрар вермә. Мәсләһәтләшдикдән сонра да онларын фикирләринә диггәт вер».

Әбу Бәкр Халид ибн Саиди орду команданлығындан азад едәрәк јеринә Шураһбил ибн Һасенеји тә'јин етмишди. Јени орду команданына Халидлә мәсләһәтләшмәји төвсијә едән бир мәктүб јазды. Бу мәктүбда белә дејилирди:

«Халид ибн Саидә е'тибар ет. Әкәр о сәнин команданын олсајды, ондан нәләр көзләјәрдинсә, сән дә она ејни мүнәсибәт кәстәр. Онуң исламдакы мөвгејини билирсән. Рәсулуллаһ Рәббинә говушдуғу заман о јенә идарәчијди.

Мән дә ону командан тә'јин етмишдим. Сонра да башгасыны мүнәсиб билдим. Бәлкә белә онун үчүн даһа хејирлидир. Орду команданлығына тә'јин етдијим адамлары, идарәчилик мәғамына тә'јин етмәјә билмирәм. Сәни дә әмиоғлундан вә башгаларындан үстүн тутарағ командан тә'јин етдим. Аллаһдан горхан вә сәмими бир адамын көрүшләринә мұрачнәт етмәк лазымдырса, әввәлчә Әбу Убејдә ибн Черраһ вә Муаз ибн Чебел илә мәсләһәт ет. Сонра да Халид ибн Саидин фикрини өјрән. Онларын фикирләринин сәмими, доғру вә дүзкүн олачағыны көрәчәксән. Тәкбашына һәрәкәт етмәкдән чәкин. Әлдә етдијин мә'луматлардан онлары да хәбәрдар ет».

Әбу Бәкр бир гајда оларағ кечәләр мүсәлманлар арасында доланыр, зәифләрә вә кимсәсизләрә көмәк едирди. Саләһ әл-Гифари бунунла бағлы белә бир хәтирә сөјләјирди:

Өмәр гоча бир гадыны һимајәә көтүрмүшдү. Сујуну дашыјыр, һәр ишини көрүрдү. Бир кечә киминсә өзүндән әввәл гадынын бүтүн ишләрини көрдүјүнүн шаһиди олду. Сонракы күн ертәдән гадынын јанына кәлди, бир кәнарда кизләниб көзләмәјә башлады. Бир аз сонра Әбу Бәкр кәлди. Өмәр кизләндији јердән чыхды. «Демәли, бу сәнсәнмиш, һә?»—деди. Мүтәәсир олмушдү.

Әбу Бәкр фағыр-фүгәраја хәзинәдән јардым едәрди. Бу заман адамлар арасында ајры-сечкилик салмазды. Һамыја: гадын, киши, бөјүк, кичик—һәр кәсә бәрабәр пај бөләрди.

Бир дәфә Өмәр пајлары инсанларын фәзиләтләринә көрә бөлүшдүрмәк истәди. «Еј Рәсулуллаһын хәлифәси, деди. Бәдрдә дөјүшәнләрлә башгаларыны ејни тутурсан?»

Әбу Бәкр ибрәтамыз бир чаваб верди:

«Онларын мұкафатыны Аллаһ верир. Малы бәрабәр пајламағ, бирини о бириндән үстүн тутмағдан даһа хејирлидир».

Мүсәлманлар Әбу Бәкрин идарәси алтында Пејғәмбәримиздән сонра да «Сәадәт әсрини» јашамағда давам етиләр.

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКРИН ЕЛМИ

Һәзрәти Әбу Бәкр исламы билмәсинә, Гур'ана вагиф олмасына, гаршылашдыгы мәсәләләри һәлл етмәк бачарығына көрә саһабиләрин ән биликлисијди. Пејғәмбәримиз алим саһабиләрлә мәсләһәт едәндә илк дәфә һәзрәти Әбу Бәкрин фикрини өјрәнир вә онун фикринә бөјүк әһәмијјәт верирди. Елминә күвәндијиндән сағлығында икән она фәрман вермәк сәләһијјәти вермишди.

Пејғәмбәримизин вәфатындан сонра үммәтин гаршылашдыгы ән чәтин анларда һәзрәти Сиддигин елми имдада чатмышды. О һәр мәсәләнин һәллини билирди. Хәлифәлик дөврүндә ајә вә һәдисләрдә чаваблары тапылмајан мәсәләләри тамам һәлл етмиш, о дөврдән һәлл олунмалы һеч бир мәсәлә галмамышды.

Онун биликли олмасы тәбии иди. Чүнки Пејғәмбәримиз ону хәлифә кими јетишдирмишди. Рәсулуллаһ бир һәдисиндә бунунла бағлы белә бујурмушду: «Аллаһын мәнә вәһј етдији һәр шеј мән дә Әбу Бәкрин гәлбинә долдурмушам».

Һәзрәти Әбу Бәкр сон дәрәчә елмли олдуғу һалда, билмәдији шеји данышмазды. Бу барәдә: «Аллаһын китабындан билмәдијим бир шеј сөјләјәчәк олсам, мәнни һансы сәма горујар, һансы јер һифз едәр»—дејирди.

Гур'анда вә исламијјәтдә билмәдији мәсәләләри өјрәнмәјә чалышар, өјрәнә билмәдикләрини исә өз шәхси фикри кими изаһ едәрди: «Бу барәдә сизә өз фикрим сөјләјирәм. Әкәр дүз дејирәмсә Аллаһын бир лүтфүдүр, сәһв едирәмсә өзүмүн вә ја шејтанын ишидир»—дејәрди.

Һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәмбәримиздән һәмишә елм өјрәнмәјә чалышырды. Һәр шејдән әввәл һәзрәти Әбу Бәкр даима Пејғәмбәримизин јанындајды. Пејғәмбәримиз кечәјә гәдәр ондан ајрылмаз, мүхтәлиф мәсәләләри онунла һәлл едәрди. Һәзрәти Әбу Бәкр күчлү һафизәјә малик олдуғундан Рәсулуллаһын һәр фикрини әзбәр биләрди.

Һәзрәти Әбу Бәкр Рәсулуллаһын јанында оларкән бир шеји анламадан үстүндән кечмәк истәмәзди. Баша дүшмәдији ајәләри о дәгигә Пејғәмбәримиздән сорушарды.

Бир дәфә Пејғәмбәримизлә бирликдә олдуғу заман: «...Пислик едән шәхс онун чәзасыны көрәчәк...» ајәси назил олмушду. Пејғәмбәримиз бу ајәни охујаркәи һәзрәти Әбу Бәкр өзүндән кетди. Ајыланда Пејғәмбәримиз: «Нә пис иш көрмүсән, еј Әбу Бәкр?»—дејә сорушду.

Әбу Бәкр: «Еј Аллаһын Рәсулу, һансымыз бир пис иш көрмәдик? Бу ајәдән сонра нечә хилас олачағыг?»—дејә

нараһатчылығыны ифадә етди. Пејғәмбәримиз ону сакит-ләшдирәрәк белә чаваб верди:

— Аллаһ сәни бағышласың, еј Әбу Бәкр! «Сәни хәстә-ләнмирсәңми? Јорулмурсанми? Қадәрләнмирсәңми? Башына бир мүсибәт кәлмирми? Бунлар һамысы етдијин писликләрин бу дүнјада әвәзидир. Еј Әбу Бәкр! Сәни вә мөминләр рәббинизә говушунчаја гәдәр бу чүр чәзаландырылачагсыныз. Ахирәтә бир шеј галмајачаг. Башгаларына кәлинчә, Аллаһ гијәмәт күнү онлары бүтүн күнаһларына көрә бирдән чәзаландырачаг.

Һәзрәти Әбу Бәкрин елмини артыран чәһәтләрдән бири дә Пејғәмбәримизин тез-тез она етдији төвсијәләрдди. Пејғәмбәримиз онун шәхсиндә бүтүн мөминләрә белә төвсијә едирди: «Еј Әбу Бәкр, дүнјада үч шеј вар ки, Аллаһ онлары һеч вахт әвәзсиз бурахмаз. Ким зүлмә дүчар олса, Аллаһын разылығыны газанмаг мәгсәдијлә әвәзини чыхмазса, Чәнаби-һагг она јардым едәрәк дәрәчәсини артырар. Ким Аллаһа јахынлашмаг үчүн кимсәјә көмәк едәрсә, Чәнаби-һагг онун сәрвәтини артырар. Ким ки, дәвләтли олмаг үчүн диләнчилик едәрсә, Аллаһ ону јохсуллашдырар».

ҺӘЗРӘТИ ӘБУ БӘКРИН ТӘФСИР ЕЛМИ

Ајәләрин чоху Әбу Бәкр Рәсулуллаһын јанында оларкән назил олдуғундан һәзрәти Әбу Бәкр һансы ајәнин нә заман вә нә үчүн назил олдуғуну јахшы билирди.

Бир дәфә чамаатын: «Еј иман кәтирәнләр! Нәфсләринизи горумаг сизин өз борчунузду. Сиз доғру јолда олсаныз, (һагг јолдан) азанлар сизә һеч бир зәрәр јетирә билмәзләр» ајәсини охудугларыны, анчаг дүзкүн анламадыгларыны көрдү. Онлар бу ајәни «Сиз өзүнүзә бахын, өзүнүзү дүзәлдин. Башгаларынын пис јолда олмасы сзин марағландырмасын»—мәнасында баша дүшүрдүләр.

Һәзрәти Әбу Бәкр о дәгигә мүдахилә етди: «Сиз бу ајәни дүз анламырсыныз. Мән Рәсулуллаһын бу ајәни охудугдан сонра белә бујурдуғуну ешитдим: «Инсанлар залымы көрүб зүлмүнә мане олмазларса, Аллаһын һамысына бирдән чәза вермәси көзләнмәлидир».

Бир дәфә һәзрәти Әбу Бәкрин олдуғу бир мәчлисдә Фуссиләт сурәси охунурду: «Шүбһәсиз ки: «Рәббимиз Аллаһдыр!»—дејән, сонра да (сөзүндә) дүз олан кәсләрә (өлүм ајағында) мөләкләр назил олуб белә дејәчәкләр: «Горхмајын вә кәдәрләнмәјин! Сизә вәд олунаң Чәннәтлә севинин!»—дејә 30-чү ајәјә чатанда һәзрәти Әбу Бәкр: «Бунлар кимләрдир?»—дејә сорушду.

Орадакылар: «Күнаһ ишлөтмәјәнләр»—дедиләр. Һәзрәти Әбу Бәкр «Доғру дединиз. Бу мұкафата лајиғ оланлар, Аллаһын шәриксиз олдугуну дејәнләрдир.

Һәзрәти Әбу Бәкрин һәдис елми

Әбу Бәкр 142 һәдис рәвәјәт етмишди. Бунун аз елма-сынын сәбәби Әбу Бәкрин Рәсулуллаһдан сонра чәми ики ил јашамасыјды. Дикәр тәрәфдән дәвләт ишләријлә мәш-гул олдугундан һәдис рәвәјәт етмәјә вахт тапмырды. Һәзрәти Әбу Бәкрин рәвәјәт етдијн һәдисләр булардыр:

«Сизә доғручулуғу төвсијә едирәм. Доғрулугдан ајрыл-мајын. Чүнки доғрулугла јахшылығ бир сырададыр вә һәр икиси дә чәннәтликдир. Јалан данышмагдан чәкинин. Чүн-ки јаланчылығла пислик бир сырададыр вә икиси дә чә-һәннәмликдир.

Аллаһдан әфв вә сағлығ истәјин. Чүнки һеч кимә әфв вә сағлығдан даһа хејирли бир шеј верилмәмишдир.

Бир-биринизә пахыллығ етмәјин. Бир-биринизлә дүш-мән олмајын. Бир-биринизлә әлагәни кәсмәјин. Еј Аллаһын гуллары, гардаш олун.

Табелијиндә олан хидмәтчи, ишчи, көлә вә гуллуғчу-ларла пис давраһан адам чәннәтә кетмәјәчәк. Өз өвлә-дыныза һөрмәт етдијиниз кими онлара да һөрмәт един. Једијиниз јемәкләрдән онлара да једиздирин.

Ким сәһәр намазыны ғылырса, Аллаһын һимәјәси ал-тындадыр. Аллаһын бу тәминатыны позмајын. Бу сәбәблә ким бирини өлдүрсә, Аллаһ гатилдән һағг-һесаб чәкиб, нәтичәдә, башыашағы чәһәннәмә атар.

Дәччал шәргдә Хорасан дејилән јердән чыхачағ. Үз-ләри дәри илә өртүлү галхана бәнзәр адамлар она үјачағ-лар. Мисвағ ағзы тәмизләр вә Аллаһын разылығыны га-занмаға сәбәб олар.

Ајағлары Аллаһ јолунда тозланана Чәнаби-һағг чәһән-нәми һарам билмишдир.

Аллаһдан сағлығ истәјин.

Ким мәсчид тикәрсә, Аллаһ да чәннәтдә онун үчүн бир ев бина едәр.

Рәсулуллаһ бир иш көрмәјә башлајанда: «Аллаһ, мәнә хејир вер вә мәним үчүн ән үјгүн оланыны сеч»,—дејә дуа едәрди.

Сој-көк елми

Һәзрәти Әбу Бәкр ислам елмләри ичәрисиндә әрәбләр арасында чох јајылмыш вә јүксәк гijмәт верилән «Еһсан», јә'ни «Сој-көк» елмини дә јахшы билирди. Истәр чаһилијјәт, истәрсә дә исламијјәт дөврләриндә бу барәдә ким чәтинлик чәкирдисә, она мурачиәт едирди. Һәзрәти Әбу Бәкрин бу саһәдәки дәрин билији бир дәфә бөјүк бир хидмәтә васитә олмушду.

Мүшрикләрин шаирләри бир күн Рәсулуллаһы һәчв едән бир ше'р јазмыш, бүтүн мүсәлманлары әсәбиләшдирмишдиләр. Рәсулуллаһ да өз шаирләринә: «Мүшрикләри һәчв един. Чүнки бу һәчв онлара охдан да ағыр кәлир»—демишди.

Мәшһур ислам шаирләриндән Һәсән ибн Сабит буну ешидинчә дилини ағзындан чыхарыб ојнатды вә: «Сәни Пејғәмбәр көндәрән Аллаһа анд ичирәм ки, дәрини парчалајан дилимлә онлары пәришан едәчәјәм»,—деди.

Пејғәмбәримиз: «Тәләсмә, Мән дә онларын сојунданам. Әбу Бәкрин јанына кет, мәним сојуму сәнә баша салсын. Чүнки гүрејшин сој-көкүнү ән јахшы о билир»,—деди. Һәзрәти Һәсән о дәгигә Әбу Бәкрин јанына кетди. Рәсулуллаһын сој-көкүнү өјрәнди. Сонра жери дөндү вә «Ја Рәсулуллаһ, Әбу Бәкр мәнә сәнин сојуну гысача данышды. Сәни Пејғәмбәр көндәрән Аллаһа анд олсун ки, хәмирдән гыл чәкән кими, сәни онларын арасындан ајырачағам»,—деди. Сонра мүшрикләри елә һәчв етди ки, Пејғәмбәримизин дили илә десәк, һәм өз көнлү раһатланды, һәм дә мө'минләрин көнлүнү фәрәһләндирди.

Јуху јозмасы

Һәзрәти Әбу Бәкр чаһилијјәт дөврүндә мөвчуд олан «Јуху'озма» елмини дә чох јахшы билирди. Исламијјәт дөврүндә дә онун бу билијиндән истифадә едилмишди. Онун јозумлары чох дәгиг оларды. Буилардан икисини һәдд етмәк јеринә дүшәр.

Бир күн Пејғәмбәримизлә оларкән јанларына бир адам кәлди вә: «Ја Рәсулуллаһ, мән бу кечә рө'јамда јағ вә бал јағдыран бир булуд көрмүшәм. Кими чох көтүрдү, кими дә аз. Бир дә көј үзүндән јерә чатан бир ип көрдүм. Сән ондан тутараг јухары галхырдын. Сонра сәнин архандан башга бир адам да тутуб јухары галхды. Сонра да башга бирисен, даһа сонра бир башгасы. Она көрә дә ип гырылды».

Саһабн сөзүнү гуртарынча, һәзрәти Әбу Бәкр Пејғәм-

бәримиздән ичазә алды: «Ја Рәсулүллаһ, атам-анам сәнә фәда олсун. Мәнә ичазә вер, ону јахшыча јозум»—деди. Пејғәмбәримиз ичазә веринчә белә јозду:

— Булуд ислам булудудур. Јаған јағ вә бал исә Гур'ан вә онун ләззәтидир. Инсанларын буну овучламаларына кәлипчә, кими Гур'аны чох өјрәнир, кими аз. Көјдән јерә узанан ип исә сәнин бујурдуғун һагдыр. Ону тутурсан, Аллаһ да сәни јүксәлдир. Сәндән сонра кәлән ону тутур вә јүксәлир. Сонра башга бир адам ону тутур вә јүксәлир. Атам-анам сәнә фәда олсун, ја Рәсулүллаһ, дүз сөјләдим, јохса сәһв етдим? Пејғәмбәримиз: «Бә'зисини дүз сөјләдин, бә'зисиндә исә сәһв етдин»,—деди. һәзрәти Әбу Бәкр: «Ја Рәсулүллаһ, һарада сәһв етдијими мүтләг мәнә сөјлә!»—деди. Пејғәмбәримиз: «Анд вермә»—деди.

Сонракы һадисәләр, Рәсулүллаһдан сонра јүксәләнин һәзрәти Әбу Бәкр, ондан сонра һәзрәти Өмәр, ондан сонра да һәзрәти Осман олдуғуну, ипин онда ғырылдығыны көс-тәрди. Чох күман ки, Пејғәмбәримизин һәзрәти Әбу Бәкрә: «Бә'зисиндә сәһв етдин» демәси Әбу Бәкрин ад сөјләмә-мәсијди. Онун һараларда сәһв етдијини сөјләмәмәсинин сәбаби исә һәзрәти Осман вә сонракы дөврләрдә ортаја чыхачағ фитнәләри сөјләјиб саһабиләринә азаб вермәк ис-тәмәмәсијди.

Онун јоздуғу дијәр бир јуху да ғызы һәзрәти Аишәнин јухусујду. Аишә валидәмиз јухусунда көјдән евинә үч ај дүшдүјүнү көрмүш, буну атасына сөјләмишди. һәзрәти Әбу Бәкр дә чавабында: «Әкәр јухун доғрудурса, јер үзү-нүн ән хејирли үч адамы сәнин евиндә басдырылачағ»,—де-мишди.

Бу јухудан бир мүддәт сонра Пејғәмбәримиз вәфат етди вә һәзрәти Аишәнин евиндә басдырылды. һәзрәти Әбу Бәкр ғызына: «Бу, сәнин јухуда көрдүјүн үч ајдан бири олуб, онларын ән хејирлисидир»,—деди.

Бу үч ајдан бири Пејғәмбәримиз, о бири өзү, үчүнчүсү исә һәзрәти Өмәрди. һәр икиси дә Пејғәмбәримизин ја-нында дәфн едилди.

Һәзрәти Әбу Бәкр чаһилијјәт дөврүндә чох аз адамын билдији «јазы јазмағы» да билирди. О, Пејғәмбәримизин катиблијини еләмәк шәрәфини дә газанмышды.

ИБРЭТАМИЗ ФИҚИРЛЭРИ

«Еhtiячынызы Аллаһдан истәјин»

«Сизә Аллаһдан горхманызы, лајиг олдуғу шәкилдә Аллаһа дуа вә сәна етмәјинизи, даим горху вә үмид арасында јашамағынызы, еhtiячынызы инсанлардан дејил, Аллаһдан истәмәјинизи төвсијә едирәм. Чүнки Чәнаби-һагг, Зәкәријја илә онун аиләсини өјәркән «Онлар хејирли ишләр көрмәјә тәләсәр (јахшы әмәлләр етмәкдә бир-бирини өтмәјә чалышар), рәнбәт вә горху илә (рәһмәти-мизә үмид бәсләјиб әзабымыздан горхарағ) Бизә ибадәт едәрдиләр. Онлар Бизә мүт'и идиләр»—сөјләмишдир».

«Еј Аллаһын гуллары, билмәлисиниз ки, Чәнаби-һагг үзәриниздәки һаггына гаршы сизи јиров гојмуш вә буна көрә дә сиздән гәти бир сөз истәмишдир. Вә кечичи олан азы әбәди олан чохла сиздән сатын алмышдыр. Будур, Аллаһын китабы әлиниздәдир. О, мөчүзәләри битмәз-түкәнмәз, нуру сәнмәз бир китабдыр. Аллаһын сөзүнә инанын, Аллаһын китабына сөјкәнин. Гаранлығ күндә өзүнүз үчүн көрән көз һазырлајын. Унутмајын ки, Чәнаби-һагг сизи өзүнә гуллуғ етмәк үчүн јаратмыш, сизин һәр ишинизи мүшаһидә едән мөләкләри үзәринизә мүшаһидәчи көндәрмишдир».

«Еј Аллаһын гуллары, билин ки, сиз нә вахт битәчәјини билмәдијиниз бир өмүр ичәрисиндә кедиб-кәлирсиниз. Әкәр сиз өмрүнүзүн сәләһ әмәлләрлә битмәсини тә'мин едә биләрсинизсә, буну един. Буну да анчағ Аллаһын јардымы илә едә биләрсиниз. Еләсә өмрүнүз тамамланмадан, пис әмәлләринизлә тәкбәтәк галмадан, имканларынызы гијмәтләндириб, саваб ишләр көрмәјә тәләсин. Бәзиләри бу имканы башгаларында көрмәк истәмиш, анчағ өзләрини унутмушлар. Сиз онлар кими олмајын. Тәләсин: чүнки арханыздан тәләсик кәлән вә сизи јахаламағ истәјән бир дүшмән вар».

«Аллаһ үчүн сөјләнмәјән сөздә хејир јохдур»

«Еј Аллаһын гуллары, сиздән әввәлкиләрини һалыны дүшүнүн, дүнәп нә идиләр, бу күн нә? Јер үзүнү идәрә едиб шәнләндириән о һөкмдарлар һарададырлар? Өзләри унутулдуғу кими, адлары да унутуларағ санки дүнјаја һеч кәлмәмиш кими јох олуб кетмишләр. Өзләри гаранлығ гә-

бирләрində јатаркән еһтишамла учалтдығлары сарај вә көһкөшанлары учулуб јерлә-јексан олмушдур. Онлары көрүб дүјурсуиизму? Таныдығыңыз дост вә танышларыңыз һарададыр? Онлар да дүнјада еләдикләринә гонаг оларат бун дүнјаны тәрк едиб жетмишләр: кимиси мутлу олмуш, кимиси һичрана үғрамышдыр».

«Еј Аллаһын гуллары, шүбһәсиз ки, Чәнаби-һагла јаратдығлары арасында бир гоһумлуг јохдур ки, кимсә Чәнаби-һагдан хусуси бир рәфтар көрсүн. Унутмајын ки, Аллаһын әзабынын гаршысыны анчаг она итаәт вә әмрләринә әмәл етмәклә ала биләрсиниз. Ахыры чәһәннәм олан хош бир дүнјәви һәјатда хејир јохдур. Чәһнәтлә нәтичәләнән сыхынтылы бир дүнјәви һәјатда да шәр јохдур. Аллаһ ризасы үчүн сөјләнмәјән сөздә, Аллаһ јолунда хәрчләнмәјән малда хејир јохдур. Чаһиллији јахшы хасијјәтләрини өтүб-кечән адамда да хејир јохдур. Биабыр олмасындан горхдуғу үчүн һаггы сөјләмәкдән чәкинән адамдан да хејир көзләмә.

«Нәфсинизин истәјинә ујмајын»

«Јер үзүнүн Рәбби олан Аллаһа дуа вә сәна олсун. Она дуа едәр, ондан јардым диләр, өлүмүмүздән сонра лүтф вә еһсанла рәфтар етмәсини истәрик. Чүнки һәм мәним вәфатым, һәм дә сизләрин вәфаты јахыллашмышдыр. Аллаһдан башга илаһи олмадығына, тәк олуб бәһзәри олмадығына, Мәһәммәдин Аллаһын гулу вә Рәсулу олдуғына шаһидлиқ едирәм. Чәнаби-һагг ону һагг дини тәблиғлә вәзифәләндирәрәк мүждәләјичи, хәбәрдарлығедичи, ајдыналадычы нурлу бир чыраг кими көндәрмишдыр».

«Ким Аллаһа вә Рәсулуна итаәт едәрсә, о доғру јолдадыр. Ким ки Аллаһ вә Рәсулуна үсјән едәрсә, ачыг-ајдын јолундан азымыш олур. Сизә Аллаһдан горхмағы, онун әзабындан горујачаг әмәлләр етмәнизи, Аллаһын сизә көндәрдији динә итаәт етмәјинизи төвсијә едирәм».

«Ким јахшылығы төвсијә вә пис әмәл нәһј едәнләрдән гачан бир идарәчијә итаәт едәрсә, о адам азадлыға чатмыш, вәзифәсини јеринә јетирмиш һесаб олунур. Нәфсинизин һөкмүнә ујмајын. Ким нәфсинә ујмагдан, еһтирасдан вә әсәбиликдән өзүнү горуца хилас олмуш олар. Тәкәббүрлу олмајын.

Торпагдан јарадылан вә тәкрат торпаға дәнән, сонра да әти гүрдлар тәрәфиндән јејилән, бу күн сағкән, сабаһ өлән бир кимсәнин гүррәләнмәјә һаггы вармы?»

«Күнбөкүн, саатбасаат чалышып. Мөзлүмүн бад дуа-
сындан өзүнүзү көзлөйүн. Өзүнүзү өлмүш сайын вә сәбр
един. Чүнки һәр әмәлин сирри сәбирдир. Һарам мал иш-
лөтмөктөн чәкинин. Бу чох фәјда верәр. Јахшы ишләрлә
мәшғул олун. Чәнаби-Аллаһын сизи чәкиндирдији шәјләр-
дән өзүнүзү горујун вә сизә вәд етдији рәһмәти газанмаға
чалышып. Дүшүнчәли олун. Чәнаби-Аллаһ сиздән өнчә
һәлак етдикләринин сәбәбини; өлүм чәзасындан гурта-
ранларын да нә илә гуртардығыны билдирмиш, китабында
һалал вә һарамы, севдији вә севмәдији шәјләри ачыб көс-
тәрмишдир. Бу сәһәдә әлимдән кәләни сиздән әсиркәмәрәм.
Анчаг Аллаһдан јардым диләјин, чүнки бүтүн гүдрәт вә
гүввәт анчаг Аллаһа мәхсусдур».

«Билип ки, сиз Аллаһ јолунда иш көрдүкчә, Рәббинизә
итаәт етмиш, нәсибинизи, горумуш вә бөјүк газанч әлдә
етмиш олурсунуз. Мөһтач олдуғунуз күн бунун әвәзини
газанарсыныз. Сөзүмүн ахырында Чәнаби-Һагдан һәм өзү-
мүн, һәм дә сизин бағышланмағынызы диләрәм. Рәсулул-
лаһа салават кәтирин. Аллаһын саламы, рәһмәт вә бәрә-
кәти һәмишә онунла олсун».

«Әмәлләриниздә Аллаһын разылығыны әсас көтүрүн»

«Чәнаби-Һагг разылыг вермәдији һеч бир иши гәбул
етмәз. Она көрә дә әмәлләриниздә Аллаһын разылығыны
көзлөйүн вә билип ки, Аллаһын разылығы илә көрдүјүнүз
бир иш она бир итаәтдир. Әлдә етдијиниз бөјүк бир га-
занчдыр. Борчунузу өдәмәкдир. Фани һәјатдан әбәди һә-
јата мөһтач олдуғунуз заман хәрчләмәк үчүн көндәрдији-
низ еһтијатдыр».

«Еј Аллаһын гүллары, сиздән әввәл өләнләрдән ибрәт
алып. Онларын һалыны дүшүнүн. Дүнән сизинләјдиләр, бу
күн һардадырлар? Һаны о горхунч вә залым һөкмдарлар?
Һаны о дөјүш мейданларында шөһрәт газанмыш гәһрә-
манлар? Һаны јер үзүнү бәзәјән вә шәнләндирән шаһлар
вә ханлар? Дүнја һамысыны торпаға көммүш, вүчүдлары
чүрүјүб торпаг олмушдур. Һеч бириндән бир хәбәр јохдур,
һамысы узаглашыб кетмиш, һәтта адлары белә үнудул-
мушдур. Санки һеч әввәл јохујмушлар, дүнјаја һеч кәлмә-
мишләр. Бүтүн истәк вә арзулары кәсилмиш, анчаг күнаһ-
ларынын һесабыны вермәк галмышдыр. Кедәркән анчаг
әмәлләрини апардылар, дүнјаны исә башгаларынын ихти-
јарыла вердиләр. Бу күн биз онлары әвәз едирик. Әкәр он-

лардан ибрэт алсаг, хилас олмуш оларыг. Анчаг бунлардан хэбәрсиз давраһсаг, онлар кими оларыг.

Һаны о парлаг вә көзәл үзү оланлар, кәнчлик вә көзәлликләринә күвәнәнләр? О кәнчлик вә көзәллик бу күн торпаг олмуш, севдикләри, зөвг вә сәфа, дүдуглары шејләр онлар үчүн һәсрәт вә пешманчылыг кәтирмишдир.

Һаны шәһәрләр инша едиб әтрафында жүксәк һасар чәкәнләр? Чүрбәчүр мөчүзәләр мејдана кәтирәнләр? Еләдикләрини өзләриндән сонрақына бағышлајараг һамысы дүнијадан көчмүшләр. Өзләри гаранлыг гәбирләрдә јатаркән јурдлары јерлә-јексан олмушдур. Онлардан һеч олмаса бирини көрүр вә ја нәфәсини дүјүрсунузму?

Оғул вә гардашларыһыздан таныдыгларыһыз һарададыр? Әчәлләри кәлиб әмүрләри битинчә һамысы өлүмә бојун әјиш, еләдикләринини гонағы олараг бу дүнијаны тәрк едиб кетмишләр.

«Буну јахшы билин ки, Аллаһ бирдир. Онун ортағы вә јаратдыгларыһыздан һеч биримә әлагәси јохдур. Һеч кими сечмәз. Онун әзабыһыздан анчаг она гуллуғ едиб әмрләринә табе олмагла гуртармаг олар. Билин ки, сиз ачиз вә күчсүз гулларсыһыз. Аллаһ јанында саваба анчаг она итаәт едиб әмрләринә табе олмагла чата биләрсиниз. Сону чәһәннәм олан һәјата көзәл демәк олмаз. Сону чәннәт олан сыхынтылы һәјаты исә сыхынтылы һәсаб етмәк олмаз».

«Бир мәгсәдә гуллуғ един»

«Бүтүн ишләрин вачиб олан тәрәфләри вардыр. Белә ишләри бачаранлар еләдикләринини әвәзиндә саваба чатарлар. Чәнаби-һагг Аллаһ јолунда чалышанларын мүтләг әвәзини верәчәкдир. Ишиниздә сәјлә чалышын вә бир мәгсәдә гуллуғ един. Бир мәгсәдә гуллуғ етмәк чох вачибдир. Сөјләдикләримә диггәт јетирин. Аллаһ јолунда јахшылыг етмәјән мүкафатландырылмајачагдыр. Јахшы нијәти олмајанын еләдикләри гәбул едилмәз. Фикр верин! Аллаһ јолунда вурушанларын савабы Гур'анда көстәрилмишдир. Һәр мө'минин чинһады севмәси вә һәр ан чинһада һазыр олмасы вачибдир.

Кәламларыһыздан нүмунәләр

Рәсулуллаһа салават, сүјүн атәши сөндүрмәсиндән даһа тә'сирли бир шәкилдә кунәһлары чох јујар. Рәсулуллаһы севмәк исә она гурбан олмагдан даһа фајдалыдыр.

* * *

Оғлум, гоншунун гөјбәтини етмә. Көрдүјүн инсанлар
һамысы чәкилиб кедәр, сән јенә гоншунла бир јердә га-
ларсан.

* * *

Ким нәфсинә ујарса, Аллаһын гәзәбинә дучар олар.

* * *

Намаз — Аллаһын инсанлара јер үзүндәки әманәти-
дир.

* * *

Аллаһ јолунда јолчулуға чыхмаг, Аллаһ үчүн сәчдә едә-
рәк алныны торпаға гојмаг, көзәл хурмалары топламаг
кими көзәл данышан адамлары динләмәк олмасајды, Ал-
лаһа говушмағы чох арзу едәрдим.

* * *

Аллаһа анд олсун ки, әкәр хејирли ишләр көрсәниз,
һарда олурсунуз олун, Чәиаби-һагг сизә јејә биләчәјиниз
гәдәр рузи верәчәкдир.

* * *

Чәзасына көрә һансы кунаһ даһа бағышланмаздыр?
Зүлм етмәк вә гоһумлуг әлагәләрини кәсмәк.

* * *

Тајфалар арасындакы дүшмәнчилик ормандакы атәш
кимидир.

* * *

Нә сөјләјәчәјини вә нә заман сөјләјәчәјини јахшы дү-
шүн.

* * *

Һарамы тәрк етмәк һалалы тәләб етмәкдән хејирлидир.

* * *

Гәлбин мејвәси јахшы өвладдыр.

* * *

Бош данышмагдан чәкинмәк ибрәтли кәламларын баш-
ланғычыдыр.

* * *

Эн хејирли дуа, Аллаһдан горхан, тәмиз гәлбә саһиб
олан адамын етдији дуадыр.

* * *

Дүнја мө'минин базарыдыр. Кечә илә күндүз сәрмәјәси,
көзәл әмәлләр тичарәт маллары, чәннәт газанчлары, чә-
һәннәм исә зәрәрләридыр.

* * *

Бош ишләр шејтанлар султанынын, гафил кимсәләрин
гәлбиндән алдығы хәрәчдыр.

* * *

Сиррин сәнин гапындыр, ону ахытма.

* * *

Сирләринин мұһафизәси үчүн өз гәлбин башгаларынын
гәлбиндән даһа кенишдир.

* * *

Аллаһ севкисинин дадыны билән бу дүнјадан пәј уммаз.

* * *

Билмәдијини билмәјин өзү дә бир нахышдыр.

* * *

Бир иш көрмәк истәдикдә Аллаһдан горханларла мәс-
ләһәт ет. Онда гүртүлуша чатарсан.

* * *

Инсанларын ән писи залыма јардым едән, зүлмә үгрә-
јаны рәзил едәндир.

* * *

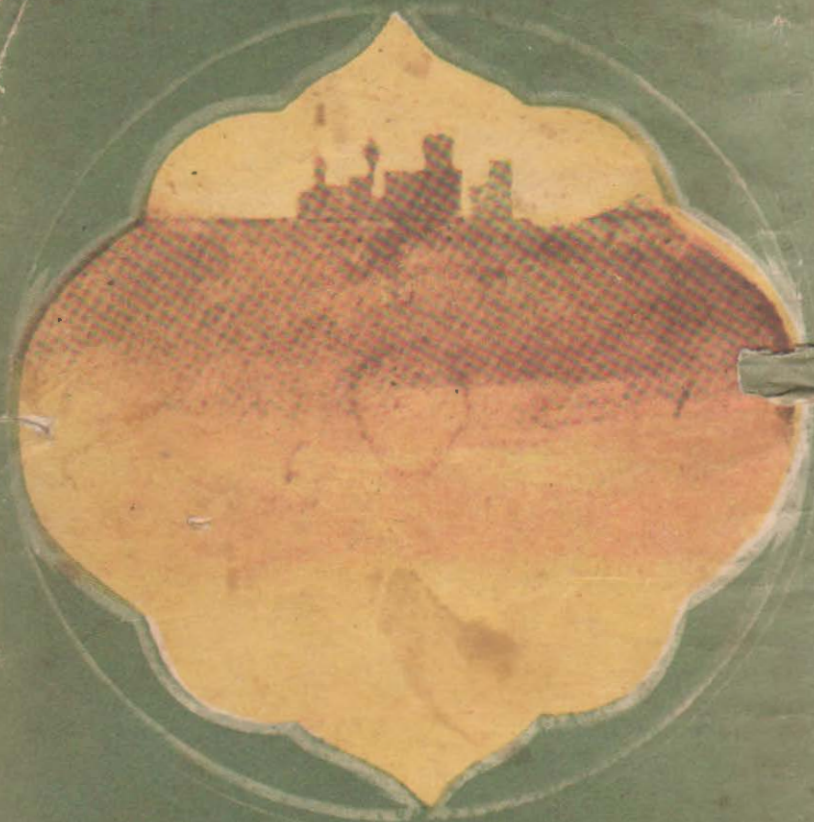
Инсанын дүзлүјү—фәзиләтинин ән вачиб дәлилидыр.

* * *

Гәлбин сәртлији јалан вә пахыллыгдан мејдана кәлир.

* * *

Мәс'уд адамла достлуг едән мәс'уд олур.

Һәзрәти Әбу Бәкр пејғәмбәрләрдән сонра инсанларын эн фәзиләтлисидир. Илк мүсәлмандыр. Пејғәмбәримизни һәм гајынатасы, һәм дә һичрәт гардашыдыр.

Рәсулуллаһын илк хәлифәсидир. Мүсәлманлары бөлүнмәкдән вә парчаланмагдан хиләс етмишдир. Рәсулуллаһын вәфатындан сонра диядән дөнәнләрлә вә јаланчы пејғәмбәрләрлә мүбаризә апарарғ, онлары мәғлүб етмишдир. Исламын мөһтач көнүлләрә чатмасы үчүн әлиндән кәләни әсиркә мәмишдир.

Бир сөзлә, һәзрәти Әбу Бәкр Аллаһын вә Рәсулуның разы олдуғу бир адамдыр. Белә бир адәмнүн бәтиминзи ифадә етмәк, ону јахындан танытмәк ибрәт алмағ үчүн һәјатыны әјрәнмәји-мәчүмүздүр.